
PAMFLET
3401

De Alder-Ghedenckwaerdichste

Oorlooghs-Memorien/

Van het groot VVonder-Iaer Anno 1622.

Verthoont wat Heyr-Tochten/Battalien/ende Belegeringhen/ naer het uyt gaen des Treves tot het Jaer 1623. ghesschiedt zijn / soo wel in't Generael als in het Particulier.

Belangende den vremden Handel van zijn Key. Maj. Koninc **van** Bohemen, Hertog Christiaen **van** Brunswijc, **den Graef van** Mansvelt, **ende de Belegeringhe van** Berghen-op-Zoom, **ende** Heydelbergh.

Seer expert vergadert uyt der Voornoemder Princen Causelarij, **door D. E. Habersack.**

Tot Leyden, **voor** Nicolaes Geelkerck, **Anno** 1623.

Aenſpraeck.

SEER E.W. Voorſienighe Heer ende Vriendt, voor deſen ſoo heeft u E. dickwils op my verſocht, dat ick u E. het Iournael ofte Memorial over ſoude ſenden, belangende de Oorlooghs-ſaken, de welcke ſoo hier als elders in Europa naer het uyt gaen des Treves ſoude ghebeurt zijn, 't welck ick u E. by deſen met wenſchinghe eenes ghelückſalighen Nieuwen Iaers ſende.

Al eer wy u 't hooft ſwaer maken van 't gheene dat dit voor-leden Wonder-Iaer gepaſſeert, ſoo ſal ick de Springhers volghen, de welcke met haren ſtock wat achter-waerts ſtappen, om ſoo met een beter vlucht de ſloot over te ſpringhen. Het is kennelick dat deſe teghenwoorghe Oorlooghe van Duytſchlant haren oorſpronck een tijts weil voor den Treves ghenomen heeft. Te weten, naer dat den Cheur-Vorſt vanden Pfaltz tot Boheems Koninck gheroepen eñ gekooren is. Waer teghen dat zijn Keyſerlickee Majſteyt met aller macht: ſoo van Hiſpanien, Italien, Polen, ende de Gheeſtelicke Cheur-Vorſten. Deſe occaſie ſchijnt heeft Polen, Moscovien, Tartaren, Turcken ende Perſſen, te Velde ghebracht, ende een den anderen ſware Oorloghen aen ghedaen. Om deſe hier in 't langhe te verhalen is onſe meeninghe niet: Maer alleen over-loopen het Iaer 1621. ende verklaren de geſchiedeniſſen van het Iaer 1622. tot 1623. Stellende voor eerſt in 't Generael wat naer verloop des tijdts in Europa ghebeurt is, ende stellen daer naer de Principaelſte Slachten ende Tochten ende Belegheringhen in 't Particulier.

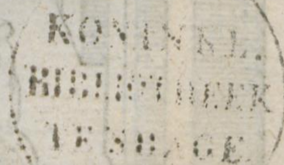
Voor eerſt aen Folio 9. De Heyr-Tochten ende Slachten van den Vorſt Chriſtiaen van Brunſwijck.

Ten 2. Den handel vanden Pfaltz, met de ſlachten van M. Tilly, Cordua ende Tourlach.

Ten 3. De Tochten ende Slachten vanden Graef van Manſveldt, ende Vorſt Chriſtiaen naer Nederlant.

Ten 4. Den handel vande Gryſoens, ende den Eertſ-Hertogh Leopoldus.

Ten 5. De Belegeringhe met het ontſet van Berghen-op-den-Zoom.

Anno 1621.

Iulij.

Augusti.

Augusti.

2.

SEER E.
op my ver
gende de O
des Treves
ckſalighen Nieu
Al eer wy u 't
, ſoo ſal ick de S
ſoo met een bet
ghe Oorlooghe
eeft. Te weten, n
ekooren is. Wae
alien, Polen, end
ovien, Tartaren
Oorloghen aen gh
en over-loopen
be. Stellende vo
ellen daer naer
er.
Voor eerſt aen
runſwijck.
Ten 2. Den ha
Ten 3. De Toc
ederlant.
Ten 4. Den ha
Ten 5. De Bele

Wimphen
Hailbron
Tourlach
Battalij
Necker fl.
Boscruyt
Heydelberg.
Wißloch
Udenheim
Spier
Ladenburg
Manheim bel.
Necker fl.
Rhijn fl.
Frankendal
Hanaw
Franckfort
Darmstadt
Germersheim.
Hochst.
Oppenheim
Mr. Tylij en Don Cordua
Voorst Christian vā Brunswijck
Battalij
Meyn fl.
Rhijn fl.
Mentz
Battalij bij Gemblours.
Stirrem.
Don Cordua
Graef v. Mansfelt.
Aenval des H.r vā Brujswik
t'Legr vā Her Naßau
Reys
Goch
t'Leger vā H. vā Berg
Calcker.
Cleef
Gennep
Griet.
Dorp
Emmerijck
t'Leger vanden P. vā Orangien.
Schencke schans
Wael f.
Rhijn fl.
Elten.
Pr. Oranien en Mansfelt
Rosendal
Gastel.
Steenbergen
Spinolas Leger
Bergen op Zoom
D. Velasco
Halteren
Moras
Tolen
Kijck i pot.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK
'S GRAVENHAGE.

De Notabelste ende Gedenckwaerdichste
Oorlooghs Memorien van Europa.
Waer in te lesen is wat voor Tochten/ Slachten/ ende Beleghueringhen/ het voorleden Jaer ghescheidt zijn.

Ofte een kleen verloop van het Iaer Anno 1621.

En 6. April is den twaelf jarigen Treves uyt ghegaen tusschen de Heeren Staten/ ende den Koninck van Hispanien. Anno 1621.

In Majus / Junius / Julius / is een grooten hoop krijghs-volck in de Overheerde Nederlantsche Provincien aen ghekomen/ ooc eenige den Rhijn af gekomen/ de welcke 't voor leden Jaer in den Pfaltz geweest waren/ een Brugge is tot Antwerpen ghemaeckt/ om dat die van Brabant eñ Vlaenderen malkanderen seconderen mochten.

Op den 15. Julij/ is sijn Hoogheyt den Eerts-Hertogh van Oostenrijck de Werelt over-leden. Alsoo dat den M. Spinola in Augusto met aller macht tot Maestricht over de Maes quam / nemende sijn Tocht door 't Landt naer Wesel/ daer hy zijn Leger tusschen Burick ende Santen / inde naeste by ghelegh:n Dorpen leyde. Iulij.

Onder tusschẽ is den Prins van Orangien met de andere Princen van Nassau/ met der H. Staten krijgsvolck den Rhijn op gekomen/ haer Legher-plaets tot Dorren een uer gaens boven Emmerick gemaeckt/ also een Mes 't ander in de scheyde houdende / niet teghen-staende soo heeft Graef Heyndrick vanden Bergh met alle de Ruyterey synen wegh hooger genomen / om door 't Lant van Gulick te treken/ eñ soo veel te wege gebrocht dat hy het Huys Reydt met financien in ghekreghen heeft. Augusti.

Den Gouverneur van Reyt in 't Legher by den Prins komende/ en konde gheen volkomen Reden van sijn over gheven toonen / daer over hem den krijg-sraedt gheoordeelt heeft met den sweerde ghestraft te worden. Augusti.

In middeler tijt sijn twee Royale Forten afgesteken/ de eene

recht teghen over Rees / ende de ander tegen over Emmerick/ op gemack sijn al eer het Legher op brack.

Septemb. Den 5. September so heeft Graef Heyndrick vanden Bergh met sijn Ruyterij Gulick berent/ ende allengskens beginnen te blockeren. Den Gouverneur Thomas Giller heeft diversche uytvallen ghedaen/ ende eenighe verslaghen/ niet tegenstaende heeft oock een deel voet-volck daer voor gebracht / ende de eene Schants naer den anderen gemaeckt.

Wt Sluys. Anno 1621. Den 17. September / is uyt last van den M. Spinola/ den Gouverneur van Antwerpē/ genoemt Inigo Brogado in aller stillighept met ontrent 5000 Man / ende 4. Cornetten Ruyters over Watervliet ghekomen / om voor by de Schants S. Cathalyne / ende tot Oostburgh over /om alsoo op 't Eylandt van Casant te komen: maer wierden van M. Houtingh Gouverneur van Sluys ghestut / alsoo datse wijcken moesten.

Septemb. Aen de West-zijde was ghecommandeert den Bisschop van Antwerpen ende Brugghe/met een partij van 4000 Soldaten/ Sloepen/op Kolven / wel versien met Boots-Volck / om alsoo by leegh water over den Peerde-Maerckt te komen/maer alles met kloeck beleyt verhoet.

Niet teghen-staende/ so hebben der Hoog Mog: Heeren Staten voet volck/met de eerste Springhvloot/ alle Dijcken door ghesteken/ende het water tot haerder diffencie / te lande waert in laten loopen/ tot grooten schade der Inwoonders/ zijn also voor desen aen val bevrijt.

October. De twee Legers soo van M. Spinola / als van zijn Pr: Excelentie blyven in vorigen staet/uyt gesondert datter noch meer volck naer Gulick gesonden wert/ also dat de Stadt ronts-om met Schanssen / ende Trenscheen ghesloten wert.

Novemb. Den 18. November hebben de Manhaftige soldaten binnen Tabor in Boheemen beginnen te Parlementeren/met conditie datse met sack ē pack mochten uyt trecken / naer datse jaer ende dagh beleghert gheweest zijn.

Decemb. In December wasser groote armoede voor ende binnen Gulick/van wegen de koude/ datter veel doot ghevrosen zijn.

In den Maent van Januarij hebben de H. M. H. Staten goet ghevonden / allen de Huyslieden op de Frontier plaetsen op gheweer te stellen/ende dit uyt Reden der Vrybuyters van de Spaensche zijde/de welcke over het ghevrosen Ys/op diversche plaetsen de Huyslieden van haer bedde haelden.

Den 4. Januarij hebben die van Gulick beginnen te parlementeren door ghebreeck van Vivres / naer dat de Artijckelen de H. M. H. Staten verthoont waren/ sijn der H. Staten volck met Vliegende Vaendel/ brandende Lonten / Sack ende Pack uyt

upt ghetrocken / den Gouverneur M. Pithaen wort in Arrest inden Haegh ghehouden / om hem met recht teghen sijn beschuldighers te diffendeeren.

Den 15. wort gheconsenteert teghen de Spaensche op Reyne Neeringhe te varen / ende alle het gheene dat onvrye goederen waren over al aen te tasten / ende in Hollant te brenghen. Ianuarij.

Deses loopenden Maents wert tot Rotterdam een Schip binnen ghebracht / het welck met Suycker gheladen was / komende wt West-Indien / is de Spaensche met gewelt af genomen.

Voorders hebben de H. M. H. Staten de goede ofte nootsakelicke conditien van de Vry-buyters aenghenomen / te weten: dat een den anderen gheen Schepen af nemen soude / maer alleen op den Spanjaert ende ande Natien roven.

In Februario komt tijdinghe dat de H. M. H. Staten met haren Raedt van Indien / een Verbondt met die van Banda ghemaeckt hebben / het welck de Bandanesen eer langhe ghebroken hebben. Op die tijt hebben een party Schepen / so Duytsche als Enghelsche haer overwonnen / ende onderdanich ghemaeckt. Februarij.

Den 26. komt sijn Key. Maj. met sijn Ghemael tot Odenburg, om vanden Ongerschen Vrede te handelen / onder tusschen werden noch veel treffelicke Inwoonders der selver Landen in ghevanckenis ghehouden.

Den 27. Comt den Jonghen Graef van Thurn / met eenigh Volck in Glatz, want dese Stadt socht den Keyser te over winnen: ghelijck hy de anderen ghedaen heeft.

Den 2. Martij treet sijn Konickliche Majesteyt van Vranckrijck upt Parijs, met dry Leghers te Velde / om de Hugenooten te besoecken / het eene na de quartieren van Montauban, het ander na Rochel, ende het derde ende grootste na Mompeliers, ende voorts andere plaetsen te veroveren. Martij.

Deses loopenden Maents van Martij wort groote preparatie ghemaeckt / om met den Eertz-Hertogh van Brabandt de Wtvaert te houden / het welck op den twaelfsten Martij seer Triumphantelick in der Godalen Kerck tot Brussel ghescheid is.

In middeler tijdt sijn twee Rijcke gheladen Schepen upt Oost-Indien in Hollant ghearriveert / de welcke met alderhande kostelickheyt versien waren / het eene was genaemt Leyden / ende t'ander het Wapen van Enckhuysen.

 Desen

Desen Winter hebbē die vande Stadt Sluys vry wat overlast gheleden vande Canon koghels/ de welcke wt de Schants van S. Donaes inde Stadt ghewoꝛpen wierden/ waer toe dat die van Vlaenderen een besondere contributie gheven/ eñ om haer hier in danckbaerheyt te thoonen/ soo hebben sy met de Spꝛingh vloot den Hollantschen Dijck eñ meer andere Dijcken dooꝛ ghesteken/ alsो dat het Water gheheel diep ten platte Lande naer Bꝛugghe ende Ghent gheloopen is/ veel der selver Inwoonders verdoꝛvende.

Naer dat Wittengouw in Boheemen eenigen tijt van de Keyserschen beleghert is geweest/so hebben sy haer in 't laetste van Martij met conditien over gegheven/ ende met Sack eñ Pack uyt ghetrocken/nemende hare passagie naer Glatz, daer eenighe niet groote buyt binnen ghekomen zijn.

April. In Apꝛil/so wert wederom aen alle kanten sterck Volck aen ghenomen/so te Water als te Lande.

Van desen Maent komt mede Tijdinghe van het Schip Medenblick/ het welck wt Oost Indien Rijckelick aen gekomen is met alderhande kostelickheden.

Twee Duynkercker Schepē sijn met groot Mistich weder wt haer Haven gheseylt/de Hollantsche dit ghewaer werdende/ hebbense naer gheseylt/ende op strant ghejaecht.

Deses loopenden Maents isser een groote meenichte van Volck/ met eenighe in Ambassaetschap naer Enghelant ghetrocken/om met sijn Ko. Majesteyt te handelen/ van wegen de Schip-vaert ende meer andere saecken/die tot deser Vnie dienstich zijn.

Desen vooꝛ leden Winter is't Parlement vergadert geweest/ eñ eenighe misverstant soo van Houwelick ende andersins ontstaen/dat den Koninck een ghebodt daer teghen heeft laten uyt gaen:noch wierden op die tijdt in Engelant vooꝛ de Spaensche ende Hollanders veel Volck aenghenomen.

Den 26. is des Konicx van Vꝛanckrijc krijgsvolck/des moꝛghens gheheel vꝛoech met het af loopen des waters de Hughenooten op het Eylant de Retz by Rochel over vallen/ ende wel duysent verslaghen/ ende veel ghevanghen/ eenighe Vaendels ende gheschut verovert/ de rest hebben haer inde Schepen ghesalveert. Vooꝛts heeft den Koninck twee Foꝛten op de Haven van Rochel laten maken/Mompeliers belegert/ende veel andere plaet-

re plaetsen onder sijn devotie ghebrocht / ende eene Tocht naer Montauban ghedaen/Clerack ende Nerack in ghenomen.

Desen Mey sijn die van Glatz naer datse het Volck van Wittengou in ghekreghen hadden/ wt gevallen/het Vleck Wunsel in ghenomen/ de Soldaten verslaghen / ende de plaetsen gheplundert/oock hebbense 140. Poolsche Ossen die naer Praeg wilden/ binnen ghebrocht. Twee mijlen van de Stadt sijn 5000 Polacken vande Boeren verslaghen/ de rest namen hare vlucht naer Glattou, het Stedeken gheplundert/ende also haer daer na in M. Tilly dienst begheven. Mey.

Den 13. Mey 1622. is sijn Excel: Prins Heyndrick van Nassouw, ontrent 6. uren des morghens vertrocken uyt den Haghe, by hem hebbende Conte de la Val, Colonel Marquis Courthomme, Col. M. d'Haute Rive, Col. Morgon, Colonel Brog, Lieutenant Colonel Dougan, Marquis de la Mouse, eñ meer andere/eñ is den selven avont ghearriveert tot Breda, al waer den rendevous van 't Volck was.

Den 14 tot Breda ghebleven om d'Ammonitie te lossen / eñ op andere Krijghs-ghereetschap goede ordre te stellen.

Den 15 des morghens van Breda vertrocken/ met dry halve Canons/ Koghels van 24 pont schietende / 7. Ponten om een Brugghe op te legghen/ 8 stuck Biesbrugghen/ ontrent 20 ofte 30 Waghens ghcladen met Ammonitie/ende andere ghereetschap van Oorloghe/2300 Man te voet/ 6 Cornetten Ruyters quamen tot Hooghstraten, noch vier Cornetten van van Berghen-op-Zoom by haer / des middaeghs tot Rijcke Worsel wat ghegheeten/ende tot vier uren des avonts met het volck aldaer gherust/ ende voorts na Grobbendonck ghemarcheert.

Den 16 des morghens voor Herentals ghekomen/ al waer sijn Excel. een aenslagh op ghemaeckt hadde/maer is achter weghe ghebleven/ende passeerden tot Idegom over de Revier Neth.

Den 17 des morghens ontrent het daghen quam M. Marquet met 23 Compagnien by ons/eñ sijn wy also 33 Compagnien te paerd/ende 2300 te voet sterck zijnde / ghemarcheert na den Demmer, al waer wy met ses kleyne Pontjens een Brug over de Revier maeckten tusschen Rustenburg eñ de Schants van Neyden, al waer een trop Boeren in 't geweer waren/ om ons te passagie te beletten/ ende gaven heel sterc vyer op ons/ dan wy zijn des onaenghesien geavanceert tot aen de Schants/de Vyandt siende ons sterck aendringhen/ verliet de Schants/ ende vluchten op het Huys te Rustenburgh, al waer wy hun aen-treften met dry stucken Canons/die wy daer op lieten blasen tot des avonts ten 6 uren / in het ghetal van 54 schooten / doen gaven sy het ghemelte Huys op / ende daer trocken 120 Man uyt.

Des anderen daeghs belaste sijn Excelentie Prins Heyndrick de Ruyterye de Dorpen in Brandt te steecken/ die weygherich waren Contributie aen de Ho. M. H. Staten te gheven / waer op sich de Ruyterye in troupen verdeylt heeft / soo datter inde 70 soo Dorpen/ Ghehuchten/ als Heeren huysen afghebrant zijn/ de Dorpen die Contributie gaven / wierden verschoont/

schoont/sijn Excel: mitlertijt bleeff van Dinghsdaghs 'savonts tot Vrydagh 'smorgens met de Infanterie te Haeght leggen / waer uyt altemets partyen van twee en 300 uyt liepen/ ende quamen 'savonts weder.

Ende alsoo Graef Heyndrick vanden Bergh op handen was/ende stercke Wervinghen om Mechelen en Loven geschiede / vertrock sijn Excelentie na dat hy het gheheele Lant onder Contributie gebracht hadde/met ontrent 400 ghevanghens/ (die meest aen gheen zijde den Demmer geransonneert wierden) van daer naer Aerschot, de welcke haer Ghecommitteerden uyt sonden/ om met sijn Excelentie van weghen de Contributie te accorderen. Dit ghedaen zijnde is den PRINS over Gheel ende Herentals wederom na Breda ghekeert/ende elck in sijn Garnisoen vertrocken.

Den 15. Mey sult ghy inden Italiaenschen Almanac vinden/ eenen nieuwen S. Ignatius / de welcke dit Jaer gecanoniseert is/ende over al in alle Societeyten der Jesuwijten seer Triumphantelick in ghevoert wort.

Den Enghelschen Ghesant is by de Infante ghearriveert/ ende een treffelicke Oratie ghedaen/belanghende den krijgh in den Psaltz.

Mey. Den 18. Mey is den keyser met de Keyserinne tot Odenburg ghekomen / om den Vredenhandel met Bethlehem Gabor te sluyten / en den Ambassadeur van Dennemarck / om met den keyser inde sake vande Psaltz te handelen naer behooren.

De antwoort was/ als dat hy hem nae de gulden Bul moest reguleren/want het was de Righsnoer van 't Rijck.

Innij. Den eersten Junij sijn de Ponten en Scheeps-Bruggen van Dordrecht de Wael-stroom op ghevaren.

Den 4. sijn de Ponten voor Emmerick ghearriveert / en met eenighe quantiteyt van Soldaten bewaert/ voorts alle Officieren de weet ghedaen/om haer ghereet te houden.

Den 7. is de Stadt vanden Ham in Westphalen naer 12. daghen Beleghheringhe van den Graef van Aenholts ghelaten krijghsvolck beschoten ende in ghenomen.

Den 9. is buyten Amsterdam op den Heylighen wegh een groot ongheluck gheschiedt/ van het op springen van een Boskruyt Molen/daer 4. ofte 5. menschen doodt bleven/ met diversche ghequetst/ende veel Huysen schadeloos ghewordden.

Den 13. Heeft Gheneraal kessel met eenighe 100. krijghsknechten dicht by des Hertoghenbos hem vertoont. In midler tijdt sijn op de Maes drie Royale Forten ghemaeckt/ te weten/ tot Enghelen/ Empel / en de andere hoogher aen/ seer expert in hare Flanckeringhe gheleght door den Iugeniur Ian vanden Bos, ende M. Tratoreus.

Deses

Deses loopenden Maents heeft M. Spinola een Brugghe over het Schelde by Antwerpen doen maecken / ende laet veel Volck in Brabandt ende Vlaenderen vergaderen. Alsoo dat den Marquis dry Leghers geordineert hadde/een voor Sluys/ d'ander na den Rhijn stroom/en het derde op de Maes/ gelijck oock ghebeurt is. Iulij

Daer wierde inde Gheunieerde Provincien af gepubliceert/ als dat gheene Particuliere Schippers niet en souden varen op de Landen van West-Indien/Guine/Capdeloop/ en andere plaetsen / daer van een Compagny tot het ghemeene best soude opgherecht worden / ende die lust heeft om in te legghen / mach hem by tijts laten aen teyckenen. Iun ij.

Den 15. Is zijn Genade Prins Heyndrick van Nassou, met eenighe krijchs-helden upt den Haegh vertrocken/ ende heeft met aller spoet int vlacke Veldt aen de Oost-zijde vanden Rhijn / ontrent een Canon schoot boven Rees een Leger gheslaghen/ ontrent van 10000. Man/dit Leger wierde seer wel gheordineert/ alsoo langhs een oude inbreuck van den Rhijn / met Reduyten wel anderhalf uur gaens om einghelt.

Den 20. Is den Vyandt in der nacht met dry Cornetten wt Wesel ghetrocken/ ende also des morghens komende/van meeninghe het Voetvolck soo bloodt sonder Ruyterp in 't Veldt te verrasschen/maer sijn inde vlucht ghesllaghen/ eenige doot ghebleven/ende veel ghevanghen.

Deses loopenden Maents is den Koninck van Sweeden/ met een Armade van 40. wel gemonteerde Schepen tot Membel in Lieflant aen ghekomen/ ende alsoo een ghenerael Legher daer op gerecht /ende den Pol met noch eenige Steden af genomen Iunij.

Den laetsten soo heeft den Admirael Holtin twee Ostendenaers ghevolght/ende haer onder Schotlant afterhaelt/ teghen haer ghestreden / ende seer schadeloos ghemaeckt/ maer sijn in Schotlant gheweecken.

Den eersten Julij heeft Graef Heyndrick van den Bergh/ zijn krijghsvolck ontrent Rhijnberch ende Wesel vergadert. Iulij.

Den 6. heeft den Hertogh van Sassen eenen jonghen Soon verkoudreert.

Den 8. hebben de H. M. H. Staten eenen Gesant tot Dussel-

dorp aen't Hoff ghesonden/in wat manieren datse haer hadden te draghen in desen krijch/mets op brengende een somme gelts.

Den 11. is Elenora de Keyserinne/Coninginne in Hongarien ghekroont.

Iulij. Den 12. is op de Elf een Hamburgher Schip door onvoorsichtigheyt met Boskruydt in brant gheraeckt/ende het Schip inde lucht ghevloghen met 40. persoonen.

Den 13. Is sijn Excel. Graef MAURITZ Prins van Orangien, met sijn Ghenaden Graef Ernestus de Nassou, ende andere krijchshelden wt den Haegh vertrocken/nemende sijn passagie binnen door over Wourden/Schoonhoven/Gorchum/also hooger aen naer Nimweghen eñ Schencke-schants/ daer den Rendevous van sijn krijchs-armade was/ daer zynde/ heeft aen de Zuydzijde vande Wael het Legher ghequartiert/ende hem begraven.

Den 18. Wert Steenberghen ende Berghen-op-Zoom beleghert/wiens Historie achter aen volcht.

Den 19. is een wel gheladen Schip met Suycker/ eñ andere Waren tot Rotterdam voor eenen Prijs binnen gebrocht

Desen Maent sijn binnen Ceulen 800. menschen aen de Pest ghestorven in eene weecke.

Iulij. Den 24. Wert de Schantz Papen-Mutz beleghert/ voor eerst aen de Berghsche zijde/een Schantz die de Boeren op worpen/ ende naderhant aen de Ceulsche zijde een ander Schantz ghemaeckt. Ondertusschen alle de Schepen die voor by wilden varen/moesten daer aen legghen/also dat den Bisschop van Ceulen/ ende den Spaenschen Raedt in Augusto goedt ghevonden hebben/dat de goederen van Bon tot Ceulen te Lande souden ghevoert worden/om de Schantz also te benouwen.

Den 25. Heeft sijn Excel. het Gheschut over Emmerick te Lande gedaen/ghelijck of hy eenighe Interprijse voor nemen wilde.

Den 26/en 27. Heeft Graef Heyndrick van den Bergh eenigh Volck tot Rhijnbergh over laten trecken/ ghelijck of hy wilde na de kant van Over-yssel trecken.

Iulij. Den 28. De voorleden nacht heeft Graef Heyndrick van den Bergh sijne Tocht naer de Stadt Goch gekeert/ de selve beschooten/ dit een onsterck Stadt wesende/ende maer met dry Compagnien waren beset/hebben het selve moeten op gheven. Na veroveringhe deser Stadt/ heeft Graef Heyndrick van den Bergh sijn hooft na Gennep gekeert/ maer wierde vanden Prins van Orangien ghestut.

Op desen voorseyden tijt heeft den Gouverneur van Grol/ met eenigh Krijghsvolc/ te voet eñ te paert/ gemeent eenen inval in Vrieslant te doen/ op de Seven-Wolden/ hadden hare Tocht boven Meppen ende Steenwijck.

Den

Den voorseyden is dese interprijse ruchtbaer gheworden / sijn dadelick vande naeste Garnisoen/te weten/van Doesburgh/ Zutphen/Deventer/ Kampen/ Swol/ onder het belept des Gouverneurs van Deventer achter-volght. De Huysluyden hadden de Weghen verdorven/ alsoo datse wederom moesten keeren/op de Hardenbergher Heyde/soo sijn sy malkanderen int ghesicht ghekomen / de Spaensche verstaende / dat sijn Ghenade Graeff ERNST op de been was/soo hebben sy haer na Amen begheven/ een Vleck legghende tusschen Hardenbergh ende Zwol, de Ruyterp die niet doot gheslaghen wierden/namen die vlucht. Iulij.

Desen zijn sy tot Amen inde Kerck beset/ daer op met eenich Kanon geschoten/ also datse haer alle ghevanghen hebben moeten gheven / ende alle hare Buyt verlaten / de Officieren sijn mede ghenomen voor Rantsoen/ 600 Soldaten/ende een Compangie Ruyters/die doot geslaghen zijn/waren vrij van Rantsoen.

Den lesten van Julij is een Schip vande Spaensche tot Vlissingen in ghebrocht/hadde neffens andere Waren veel Silvere Platen in.

Interim/ hebben de Zeelanders een Hamburgher Schip aen gherant/ upt Reden/dat hy sijn Cours na Oostende hadde/hem ghe-examineert/eñ ondersocht/bevonden dat hy 20000 Realen van achten in hadde/om Spinolaes Volck te betalen / dit gheldt ghelicht hebbende / hebben de Vrye goederen laten loopen.

Den 5. Des nachts/ heeft Graeff Heyndrick vanden Bergh/ elff Cornetten Ruyters/met 3000 te voet/van Goch upt sijn Legher gesonden.

Den 6. Des morghens met den dagheraet / tusschen Kranenburgh ende het Cleefsche Bosch. Den Hertogh van Weymeren / daer hy met sijne Compagnye de Wacht hadde/hem aen gevallen/ met schieten/houwen/eñ kerven/also datse de Compagnye verstropt hebbẽ/den Hertogh van Weymeren verwont/ghevanghen/met noch 10 ofte 12 Soldaten. Augusti.

Dit den PRINS van Orangien vernemende / sent dadelick een party Ruyters/die den Vyandt vervolghden/sloeghen eenighe doot/ ende brochten twee Capiteyns met eenighe ghevanghens int Legher.

Den 7. Is sijn Princelicke Excelentie des avonts in aller stillighept upt het Legher ghetrocken/ vergheselschapt met eenighe Ruyters/ ende voet knechten/ Waghens/ Bijs-Bruggen/ kleen Gheschut/eenige gereetschap tot eenen Storm dienende/ also dat sijn Excelentie dicht by des Hertogen-Bosch gekomen is/de saeck wat besichticht hebbende/ is sonder een Mosket te lossen/in aller stillighept te rugghe ghetrocken. Augusti.

Den 12. Is een Spaens Schip binnen Amsterdam binnen ghebrocht/ ende den Prijs na behooren upt ghedeplt.

Deses loopenden Maents heeft den Koninck van Poolen eenen aenslagh op de Stadt Mettauw in Churlandt ghehadt / een vande Steden/ de welcke de Koninck het voorleden Iaer ghewonnen hadde / maer is van zijn Kon: Maj: van Zweden daer aff gheslaghen/ alsoo datter by de 2000. Poolen verslaghen wierden.

Interim/ de saecken vanden Pfaltz/ de Tochten van Leopoldus/den Hertogh van Brunswijck/den Graeff van Mansveldt/ende Cordua gaen haren ganck/de Belegeringe van Berghen continueert als volght.

Den 27. Is sijn Key: Maj:tot Baden vergadert/met veel Vorsten van het Rijck/ handelende van het Leen/ stellende eenighe Commissarien/ om 't selve op een nieuws te bevestighen.

Den 29. Gheschiede de slacht by Genblours, te weten/ Vorst Christiaen van Brunswijck/den Graeff van Mansvelt/teghen Don Cordua.

Den grooten Magneet heeft desen Maent alle de Leghers van Duytslant op malkanderen ghetrocken/in maniere als volght.

Den 7. eñ 8. September komen de Armade van Vorst Christiaen/ met den Graeff van Mansvelt inde Langhstraet/tusschen Breda ende 's Hertoghen-Bosch.

Don Cordua vergadert zijn Volck op den wegh van Antwerpen / om Berghen-op-Zoom te winnen.

Den 18 September/is den Gouverneur van Ysendijck met 2000 Soldaten eñ 200 Ruyters / eñ 2. stucken Geschut/ heeft eenē Tocht in Vlaenderen ghedaen/besoeckende alle de gheen/ die onghehoorsaem waren/om Contributie te gheven/brandende veel Dorpen eñ Ghestichten af tot aen de Stadt van Ghendt ende Brugghe/ keerende alsoo met goeden Buydt ende eenighe ghevanghens in haer Garnisoen.

Den 21. Wiert een Generalen Bidtdagh ghehouden in de Geunieerde Provincien.

Septemb. Den 22 September soo sijn door quadt toesien / inde honde wacht/ met eenen Oosten-wint dry Oostendische Schepen uyt gheloopen / eer langhe onse Schepen de selve ghewaer werdende / hebben haer Ancker ghelicht / ende met hare Schepen hen ghevolght / te weten / Capiteyn Lambrecht/ Commandeur van Rotterdam / een Enckhuyser / vier Amsterdammers / des nachts door de donckerheydt hebben sy malkanderen aen Boort gheweest/ende seer Furieus gestreden/maer door de donckerheyt sy malkanderen schade dedē/ also dat Capiteyn Kleuter tot stuckens toe doorschoten was / des Morghens heeft Mop-Lambert den Enckhuyser ghecommandeert de Roover aen boordt te legghen / maer daer was een kinck inde Kabel/also dat Mop-Lambert riep/ ick sal hem selfs aen boort legghen/ende ghy sult my aen boort legghen/ om als mijn volck hem ghe-entert hebben/dat ick versch Volck hebben mach/ dit alsoo met een krachtich lanckdurich gheschied van weder zijden/ soo riep Capiteyn Lambert dat hy strijcken soude/ voor de Heeren Staten ende sijn Excel: Prins van Orangien/den Capiteyn op 't Spaensch Schip genoemt Jan Meusen / greep dadelick een Bijl om den grooten Hals af te hacken / in

Septemb. plaets van strijcken/twee Spaensche Capiteynen dit alsoo niet verstaende is een van beyden beneden gheloopen / ende het kruyt in brant gesteken/ alsoo dat 16 van Mop-Lambert gasten / de welcke ghe-entert waren met 160 Spaensche inde lucht vloghen / een wonderlicken slagh / waer af een Gootlingh van 3000 Pont over het Schip van Mop-Lambert gevlogen was/ ende is met de Tromp door in des Enckhuyser Bove-net gheslaen/ ende alsoo blyven steecken/ noch menichte int water leggende/riepen om gheberght te worden / alsoo datter een party daer van ghesalveert is van verdrincken/ ende sijn binnen Rotterdam ghebrocht/ ende aldaer tot 22 in 't ghetal op ghehanghen.

Den

Den 24. Heeft zijn Excelentie voor Schencke Schants alle het Ghe-schut doen Schepen/ende alle gereetschap gemaect om op te trecken/ dit de naer volghende Vorsten verstaen/ zijn alle op haer hoede gheweest.

Graeff Heyndrick van Nassouw breeckt op boven Rees.

Den 28 Graeff Heyndric vanden Bergh/ den Graeff van Anholt met Saxen Lauwenburgh / verlaten den Rhijn-stroom / begheven haer na den Brabantsen kant/ een goede party tot Mastricht over de Maes zijn ghetrocken/om het voor nemen van den Prins van Orangien te beletten.

Den 27 eñ 28 was den Waelstroom swart van Schepen/ vergaderden alle voor Dordt / daer hem den Prins selfs liet vinden met zijn Jacht/ne-mende eenige haer passagie de Rijl door / eñ de ander rest over den Bijs-bosch na Geertruydenbergh/ende marcheerden te Lande na Breda/daer den rendevous was.

Den 29 Is den Prins van Orangien,Graef Heyndrick van Nassouw , eñ den Graef van Mansvelt na Roosendael ghekeert / daer sijn Excelentie sijn Leger gheslaghen heeft/ende den Graef van Mansvelt tot Gastel/ende al eer sy een spa inde aerde gesteken hadden / brac den Vyant op voor Bergen-op-Zoom, alle dagh hebben de Soldaten seer veel Buyt vanden Vyandt ghehaelt/ alsoo datter so veel goets verkocht wierde/al of het een Jaer-marct hadde gheweest. Septemb.

Den 3 October is Berghen-op-Zoom ontset/ ende door't gheheele Lant heeft men Victorie ghebrant. October

Den 4 Is Steenberghen van sijn Princ: Excel: wederom in ghenomen.

Den 5 ende 6 sijn alle de principaelste Printen binnen Bergen geweest/ ende de omleggende Trenscheen ende Hornewercken besichticht.

Den 20 Is tot Middelburgh in Zeelandt op de nieuwe Haven aen den kleenen Kraen een groot ongheluck ghebeurt/door seker Lozen-drayery/ want een Schipper van een seker Koopman bevraght zynde met Linsaet/ dit 't Scheep doende/soo soude een ander onbekent Man ghekomen zijn/ versoeckende een Oxhooft vol andere koopmanschap mede daer in te doen/ dit voor schreven was door de arbeyders op de Kap ghebrocht/ de Jonghers daer aen loopende speelen met de Sleutelbos / alsoo dat dit voorschreven Oxhooft met eenen afgrijselicken slach opgeblasen is / wer-pende veel menschen inde lucht/ met duysent stucken van armen eñ beenen hoofden eñ andere Leden/ seer miserabel om aen te sien/ 't was qualick te weten/hoe veel menschen daer doot eñ gequetst warẽ/want 't was Marct/ alsoo datter veel Luyden van buyten daer ontrent waren / men oordeelt datter 16 ofte 18 doodt ghebleven zijn/wel 200 huysen schadeloos/alle gla-sen ende vensters uyt gheslaghen/ dat noch meer te verwonderen was/ eenighe steenen van 4.5.6.7. hondert pont/die vlack op de Kap neer-lagen/ sijn eenighe 160 treden / andere noch so verre over de huysen gheworpen/ alsoo datter eenen grooten schade gheschiedt is.

Den een-en-twintichsten / is sijn Princelicke Excelentie Graef Mauriz van Nassouw,met den Graef van Mansvelt, van Roosendael ende Gastel met het Leger op ghebroken/door dien den Vyandt hem meest nae de Mase/ ende inde Garnisoen begeven hadde.

Den 22. hebben de Euangelische Predikanten binnen Praegh een ghebodt ghekreghen/datse na drp dagen vertrecken moesten / daer op is een ghebodt vanden Keyser uyt ghegaen/ dat alle Inwoonders ghehouden souden zijn/te openbaren/ en aen te dienen / wat sy voor goed/ Meublen/ Renten/ofte andersins onder haer hebben mochten / dat den Lieden toekomende was/dewelcke van sijn Key: Maj: ghejusticeert/ghevanghen/in Arest ofte ghebannen waren / ende dit op Peene aen den Lijve ghestraft te werden.

Octobre. Den 24. Is sijn Excelentie en den M. Spinola / door eenighe Ghedeputeerde wederom op 't nieuw gheaccordeert / van weghen/ 't quartier der ghevanghens/ 't welck in desen heeten tijt drp wat vervallen was.

Op dien dato was den Graef van Mansveldt te Dordt / Rotterdam/ Delfft/en in den Haegh/om te besoecken sijn Ko: Maj: van Boheemen.

Den 26. Is sijn Excelentie met sijn Genaden Graef Ernst, ende den Hertogh van Brunswijck / in den Haegh seer Triumphantelick in ghehaelt.

Deses loopende Maents sijn meenichte van Schepen onder Engelant ghesien/daer de H. M. H. Staten een quaet vermoeden op hadden / maer sijn door quaet Weder verstropt. Een Vriendt schreeff my Voortigher wijse/ dat alle de Schepen vande Mansveltsche Ruyters ghenomen waren.

Novemb. Den 1. November was den Graeff van Mansvelt tot Deventer / sijn Volck was voorby Dort den Wael-stroom/ende den Yssel-stroom af gevaren/ende also hare passagie voor by Linghen / na Oost-Vrieslant ghenomen.

Den 8. Heeft den Keyser 't Leen van Milanen aen den Koninck van Hispanien ghegheven.

Den 12. Is Hertogh Vlderick in Pomeren dese Werelt overleden.

Den selven dito is den Graef van Anholt/en Don Cordua/tot Nuys over den Rhijn na Westphalen getrocken / de Soldaten scheenen eenigen moetwil int Stift van Ceulen te willen aen rechten/ door dien datse voorwenden/dat den Bisschop van Ceulen hare achter-stel behoorde op te legghen/ende dat uyt Reden van dien dienst / die sy den voorleden Winter teghen den Hertogh van Brunswijck in Westphalen ghedaen hadden / dan mits de Officiers eenen brock inde mont te werpen/was dese swarigheyt ghedaen.

Novemb. Den 14. Is seker advijs ghekomen/dat den Koninck van Polen eenighe Gesanten binnen de Stadt Danswijck gesonden hadde/versoeckende twee Kercken voor de Jesuwijten in gheruymt te worden / hier over de Poorten drp dagen toe stonden/in 't eynde gaven de Magistraet voor antwoort/als datse hier in niet ghehouden en waren/ende als zijn Ko: Maj: yets meer versoeckende was / als hem van rechts weghen toe quam/ soo souden sy met alle rechten gedwonghen zijn/eenen anderen Beschermheer te soecken.

Novemb. Den halven van November is in 't Koninckrijck van Vranckrijck op diversche plaetsen de Vrede af ghekondicht / ende over al door 't geheele Koninckrijck een groote Triumph ghehouden / so wel vande Hughenooten/als vande Catholijcken.

Den

Den 14. Voorseydt quam tijdinghe in Hollandt / als dat de H. Staten Oorlooghs-Schepen met eenighe Coop-vaer-dy-vaerders / door eenige Spaensche Galeyen ende Schepen voor Gybraltar gheslaghen zijn / der selver veel schadeloos ghemaeckt hebben / ende seer triumphant de over hant ghehouden. Novemb.

Den selven heeft Capiteyn Kleuter een Vry Buyters Schip met het Volck in Tessel ghebracht / het goedt Prijs / ende de Misdadighers ghestraft.

Het in ligghende Garnisoen van Bachrach / meenden eenighe stercken vanden Landt Graeff van Hessen in te nemen / maer is misluckt.

Den Landt Graeff heeft daer teghen Walderk in ghenomen.

In November / is tot Parijs de Change verbrandt / alsoo datter over 500000 Croonen schade gheschiedt is.

Den 25. sijn Key: Maj: met sijn Ghemael tot Reghensburgh op den Landdagh ghearriveert / seer treffelick van 2000 ghewapende Burghers in ghehaelt / oock sijn ghevolcht de Bisschoppen / van Mentz / Tryer / ende Ceulen / den Lant Graeff van Hessen / Nieuburgh / Darmstadt / en andere / den Hertogh van Beyeren / ende veel Stenden van het rijck / elck een met Trawanten / met seer groote Magnificentie. Novemb.

Door het langhsaem aen komen van Brandenburgh / Saxen / Pomeren / ende meer andere / is zijn Key: Maj: in de Kersdaghen na Munchen verreyst / maer is in korte daghen wederom ghekeert.

Den 26. is Glatz met conditie over ghegaen / na datse langen tijdt beleghert zijn gheweest: ghelijck voor desen te sien is.

Den Jongen Graef van Thurn met vyftien hondert Man / is met Vlieghende Vaendel ende Brandende Lonten uyt ghetrocken / ende sijn van 500. Dragoens / ende twee duysent Voetknechten op de Frontieren van Brandenburgh ghecouvoyeert ghewordeen. Novemb.

Den eersten / Is in Zeelandt tot Vlissinghen den Vice Roy van den Koninck in Hispanien van West-Indien binnen ghebracht.

Den tweeden December / is sijn Pr: Excelentie met sijn Ghenaden Graef Ernst / den Hertogh van Brunswijck / den Jongen Graef van Thurn / de welcke eerst uyt Glatz met vijf Edelen in Hollandt aen ghekomen was / met den Hertogh van Weymeren ende meer andere Princen / ende Cavaliers uyt den Haghe vertrocken / alleen de Cavalery met sijn Genaden Prins Heyndrick hadden haren Rendevous tot Breda / hadden veel vreemde Instrumenten / Bies-Brugghen / Sturm Lederen / veel swarte kleederen / Haken / ende andersins / by haer hebbende buyten ordinari gheschut. Decemb.

Den

Den Prins van Orangien met de Scheeps Armade / die met aller haest voor Dordrecht vargadert waren / sijn ghelucke-kelick door de Kijl voor by Willemstadt gheraeckt / des nachts/ ende navolghenden daeghs/ heeft het soo afgrijselicken hart ende kout upt den Noord-Oosten ghewapt / alsoo datter in korten tijdt sulcken Ys vergadert is gheweest / datse van malkanderen verstropden/ ende in groot perijckel waren/ oock sijn daer eenige Schepen met Paerden/ende andere Victualie vergaen/ ende also na thien daghen wederom in den Haghe ghekeert sonder yets upt gherecht te hebben / ofte dat den ghemeenen Man niet een weet waerop den aenslagh ghemunt was.

Desen halven December bevont sich den Graef van Mansvelt noch in Oost-Vrieslandt legghende met sijn Garnisoen inde principaelste plaetsen/ voorts hebbende eenige kleene Stedekens op de Frontieren aen den Westphalen kant in gnomen ende versterck Meppen.

In dese daghen is den Jonghen Graef van Embden in des Graven Haeghe aen ghekomen / versoeckende dat den Graeff van Mansveldt sijn Landt wat verschonen wilde/ van weghen der Inwoonders.

Den laetsten December is Hertogh Christiaen van Brunswijck / Bisschop van Halverstadt upt des Graven Haghe vertrochen / nemende synen wegh over Haerlem ende Amsterdam/ voorts sijnen kours na Oost-Vrieslandt.

Den 7. Januarij/ Anno 1623. Is de Papenmuts met conditie over ghegaen / ende datse haer souden convoyeren na Rees ende Emmerick.

Heyr-Tocht

Heyr-Tocht,
Vanden Deur-luchtigen Hertogh
CHRISTIAEN
van Bruynsvvijck, ende Bisschop van Halber-stadt, &c. uyt de Nederlanden door de Stiften Munster, ende Pater-Born naer den Pfaltz.

NAer dat den Deur-luchtighen Vorst Chri- Anno
stiaen met consent der H. M. Heeren Sta- 1621.
ten bevel/in het Leger voor Emmerick, ende
daer ontrent/aengenomen hadde 300. Ruy- Octo-
ters ende 2600 Voet-knechten: Soo heeft ber.
den voorsz. Vorst Christiaen/ Anno 1621. in
October sijn af-scheyt van sijn Princelijcke
Excellentie/ende de H. M. Heeren Staten
genomen/ ende door den Rit-meester Gent/ het Crijchs volck
naer den West-Phaelschen kant gesonden/ ende sijn Vorstel.
Genade is met eenighe ander Edelen naer 's Graven Haegh
getrocken/ om aen sijn Coninckl. Majesteyt van Bohemen Novem-
sijn af-scheyt te nemen. Dit gedaen zijnde/ is desen Crijsch- ber.
Helt seer koragieuselijck vertrocken/naer sijn voorsz. Crijchs-
volck: daer by komende/ heeft dadelick Potenten uytgedeylt/
om volck aen te nemen/ ende om alsoo naer den Pfaltz te trec-
ken. Also is den voorseyden Vorst met aller vrymoedicheyt
naer West-Phalen getrocken/ niet ter Jacht / maer Pas à pas,
alsoo voort stappende door het Stift Minden, Hindesheym,
ende op de Frontieren van de Landen van Lunenburgh ende
Bruynsvvijck, om alsoo sijn Crijchs-volck in goede ordere te
vergaderen/ met conditien niemant van de inwoonders geen
overlast te doen / het welck de nieuwe aengenomen Soldaten

selden doen / door dien sy haer inbeelden/ so haest sy 'tgeweer op het lijf hebben / dat alles onder haer buygen moet / ende dat ander Luyden Goedt haer als Erff-Goedt toekomt/ alsoo het oude Spreeck-woort waer maecken (te weten/ die een Boer quellen wil / moet een ander Boer mede brenghen) alsoo dat dese Soldaten / neffens haer ordinaris somtijts een Hoen tusschen de Beenen vloogh / eenighe Rijcxdaelders in haer Beurse waeyden / ende dat met variabele draey winden / het welck de inwoonders niet verstaen en konden.

Interim en heeft Vorst Christiaen / niet naer gelaten / den Ham ende andere plaetsen tot sijnen voordeel in te nemen.

December. Ghelijck als voorseydt is / dese Soldaten alsoo wat onordentlijck int Bruynswijcker-Lant Huys hielden/ also datter groote klachten aen de regierende Vorsten quamen/ daer op ghevolght is / wel een expres verbot dat Vorst Christiaens Soldaten sulcke voorseyde mijnen naer laten souden / ofte daer soude in versien werden/ nu het schijnt dat bloet-vrienden wat vry over malkanderen zijn / dat op sulcke saecken soo nau niet ghelet en worde.

Interim heeft den Regierenden Hertoch / te weten Vorst Christiaens broeder / met den Hertoch van Lunenburgh, den Amestrater van Magdenburgh, in aller haest een deel volcx in de wapenen ontboden/ alsoo datse op den 23 deser Maent een quartier van den Vorst Christiaens volck onversiens op het lijf ghevallen zijn / alsoo datse malkanderen lustich om de kop sloeghen.

Overmits dat weder sijts eenigh volck doodt bleef / ende Vorst Christiaen eenighe Vendels afghenomen / dese vermaninghe veel beter ghevoelende als de andere / soo heeft den Vorst Christiaen sijn volck vergadert/ende bevondt uytgesondert het voet-volc/dat hy noch 13 Cornet Ruyters wesende 1500 Peerdē hadde also voort marseerēde/naer Ameneburg op de Frontieren van het Bisdom Mentz, dit Stedeken ingenomen hebbende/ heeft sijn Leger plat daer dicht by ghenomen/ ende liet de gheruchten gaen om alsoo dadelijck naer

December. den Psals te marscheeren / maer dat Vorst Christiaen van

sulcke

sulcke meeninge was/ ende kan Pieter noch Paulus niet ge-loven/ door dien datter inden Winter niet veel uyt te rechten en is/ ende alsoo dat naer volghende vette Landt te verlaten ghelijck U. L. hier naer verstaen sult.

Interim is den Graef van Anholt uyt het Beyersche Leger ghesonden/ met een deel Spaenschen/ den Cheurvorst van Ceulen hem met sijn Crijchs-volck daer by voeghende/ ende alsoo sijn sy met alle macht/ die sy in dien hoeck by malkanderen brengen konden/ naer den Hertoch Christiaen toe ghe-marscheert den voorsz. Christiaen niet soo lange vertoevende dat de spaensche by hem quamẽ/ maer heeft hẽ met eenige Cornetten Ruyters int gemoet gheset/ Anholt dit vernemende het naest ghelegen Bosken by Ameneburgh tot sijnen Retirado nam/ van meyninghe so hy te quaet hadde/ een Walt-Vorst te zijn.

Interim heeft Vorst Christiaen met sijn Ruyters den 20. voorseydt/ hem inde Avant-garde gheset/ niet sulcke manlicke wackerheyt/ 'twelck met gheen Penne te beschrijven en is/ overmits hy hooch ghedachter/ het Peert onder het Lijff neder gheschoten wert/ dit twee Spaensche Ritmeesters siende nae hem toe stotende/ van meeninge den Vorst Christiaen in de Crijchs-konst te promoveren/ maer den Vorst den eersten het Pistool onder sijn Rustinghe druckten/ dat hy van het Peert ter aerden storte/ van meeningen den anderen oock alsoo te ontfanghen/ hy dit siende pakten hem van kant verklaerden beter inde konst ervaren te zijn als hy selve/ alsoo dat van beyden zijden veel volck bleeff/ niet teghen-staende is Vorst Christiaen gheweecken/ latende de Spaensche in het Bos.

Corts hier naer hebben de Spaensche een quartier van het Voet-volck voor Ameneburgh op gheslaghen/ daer eenigh Volck doet bleeff/ den Vorst veynsden hem voor haer verschrickt te zijn/ alsoo dat hy van Ameneburgh vertrock/ de Soldaten dit vertreck verstaende/ vergaten niet mede te nemen dat haer aen stont/ alsoo is de Vorst naer de Lip-stadt ge-trocken/ de selve beschooten ende inghenomen/ daer binnen komende/ bevonden alle 't Goetjen van het omlegghende Ianuarij.

Lant daer inghevlucht te zijn/ vonden oock 12 stucken Grof Geschut daer binnen met sijn toebehooren.

Februarius.

Alsoo hier binnen/ als daer rontom ten platten Lande/ sorgh dragende om het geene dubbelt wederom te verkouveriren/ datse voor Ameneburgh mochten vergheeten hebben.

Den Graeff van Anholt met de Spaenschen ende Ceulschen/ verstonden dat den Hertoch Saxen Wymeren op de Frontieren van Saxen ende daer ontrent oock een goede party Crijschvolck aen nam/ om hem by den Vorst Christiaen te voeghen/ ende al eer dit gebeuren mocht/ hebben de Spaensche den Hertoch by Lipstadt willen besoecken/ als sy oock deden: den Vorst Christiaen dadelijck/ sonder langmorghensprack te houden/ heeft de Spaensche den Wegh affghesneden/ ende teghen hen ghestreden/ alsoo datter in korten tijdt over de drie hondert van de Spaensche verslagen waren/ (te weten/ Muys-doot) dese proeff de Spaensche niet en behaegende/ hebben voorghenomen den Vorst upt een ander Glas te schencken/ te weten op dinghs heyde de deses loopenden Maendts/ maer het was al te vergheefs.

Interim heeft Vorst Christiaen Soest beleghert beschooten ende inghenomen/ voorts alle omlegghende plaetsen verovert in spijt van de Spaensche/ ende ter loop wat naer den eysch versterckt/ om op sijn onversiens van de Specken niet overvallen te zijn.

Den vijf-en-twintichsten soo is den Hertoch Wymeren Saxen, met sijn Armade by den Vorst Christiaen ghekomen/ dit de Spaensche inde koude Winterschen daghen verstaende sijn haerder een goede party haeren Meester ontloopen/ vreesende dat ht noch bet waepen soude/ gelijc indien tijt een deel by VVaerburgh gheslaghen zijn.

Also dese twee partyen met trouppen door het Lant trocken/ soo sijn de Spaensche by Sijgen ende Attendorren aen malkanderen gheweest/ ende lustich de een den anderen onder de ooghen gheheecken/ alsoo datter een deel Spaensche op het Velt ghebleven zijn.

Martius.

Interim den Hertoch Christiaen siende dat den Bisschop van

van Ceulen oft Munster hen alsoo Vyantlijck aen stelden/ soo heeft den voorschreven Vorst naer het innemen van Paterborn/ alle de Landen voor Vyant aenghetast/ sendende over al / aen de principaele plaetsen die noch te veroveren stonden / om op Contributie te dringhen ende wie sulcks met een langhe protestatie aff legghen wilden / dede hy eenighe Dorpen in brandt steecken / tot der tijdt toe datse smantie van Geldt maeckten/alsoo dat den Vorst Christiaen tusschen de 3 ende 4. maenden alle de Landen boven de Ems/ tusschen de Weser/ Rhijn/ ende Mayn/ onder sijn gehoorsaemheyt bracht / uytghesonderdt / daer hy gantsch niet op en hadde te pretenderen.

Dese brock en kosten de Spaensche niet verdouwen / dat het Bruynswijcksche volck daer int Landt van der Lip ende Paterborn soo breet weyden/hebben haer in ghebeelt/datse als nu so stijff ghesreten souden zijn / datse niet anders roeren en konden als den Kop. Martius.

Also datse op den 15. de Bruynswijckers meenden de rest te gheven/ghelijck eenige in het eerste ghebeurden/ den Vorst meenden de eerste winst / was Katte winst / ende heeft sijn volck by het Stedeken Geyseken op de Spaensche seer manlijck aen gevoert/alsō datse naer eenige Scharmutzinghe in de vlucht gheslaghen werden / alsoo datter wel over de ses hondert doodt bleven / veel verwonden/weynigh Ghevanghens / want sy en hadden gheen Ghelt / alsoo dat in dese Contreyen veel Bloedt-stortinghe ghschiedt is / ende soo men allen de dinghen op het langhe verhalen soude ghelijck den een met den anderen in het particulier om ghesprongen is/ soude veel menschen tot weemoedighe tranen brenghen daer wy u. E. beter bescheydt af sullen doen als den Crijch wat verschoven is. April.

In desen Maendt hebben oock haer de Spaensche seer versterckt / ende van alle kanten volck ghenoegh krijghende/ door dien sy de Stadt Gulijck over eenighen tijdt als hier nae ghesevdt sal werden) in ghenomen hadden / ende niet teghenstaende heeftse oock den Vorst Christiaen van Bruynswijck noch eens voor de leste reys / in dien hoeck

verraſt ende haer dapper de Poy beſet / haer een Cornet afgenomen / de welcke hy met een luſtich Cavelier inden Haegh ghesonden heeft.

In dien tijt was Heydelbergh noch belegert / den Palatijn komt inden Pfaltz / Mansvelt hout Huys in Leopoldus Lant / de Gysons vechten als Ketters / Sluys blijft beleghert dit alles ſal op ſijn plaets verklaert werden.

Ondertuſſchen heeft den voorſchreven Vorſt Chriſtiaen alle Sterckten inde Landen van West-Phalen ingenomen / uytghesondert drie ofte vier / oock eenige Dorpen afgebrant uyt de reden voorſeyt / dit eenige booſe menſchen ſiende / te weten van haer eyghene Landtſaten / ſonder datſe in dienſt van den

April. voorſeyden Vorſt waren / haer ſelven te ſamen verſeldt / hebben haer nae-buyren Huyſen ende Dorpen in brant gheſteecken / de welcke naerder hant meenende met haren geroofden buyt te Huys te komen / zijn eenighe der ſelver als booſdadighe Brandt-ſtichters verbrandt / anderen die van ſulcken Nevel beſmet waren / hebben t'Huys te komen vergheeten / het welck haer te prijſen was.

Dit eenen grooten ſchrick int Landt maeckende / haer inbeeldende dat dit alles uyt laſt van den voorſz. Hertoghe quam / alſo dat die van Munſter om deſe ſwaerichheyt te ontgaen / den voorſeyden Vorſt Chriſtiaen met de Ridderſchap geſonden hebben 100000 Rijcx Daelders / in Soeſt ſoude gevonden zijn 130000 Rijcx Daelders / ende eenighe Platen Hongers Gout / daer naer als den Hertoch vertrocken was ſoo ſijn noch 80000 Rijcx Daelders by een Abt ghevonden / de welcke den Hertoch naer Lipſtadt naer ghesonden worden.

In middeler tijdt ſoo heeft den Vorſt Chriſtiaen de Stadt Geyſeken doen belegeren ende opheyſchen / dan door dien daer goet Garniſoen in was / ende dat Graeff Henderick vanden Bergh, den Cheurvorſt van Ceulen, den Graeff van Anholt, met de Beyerſche ſterck op de been waren ſoo heeft den Hertoch van Bruynſvvijck met ſijn belegeringe opgebroocken / ende hem om Lip-ſtadt verſterckt / betalende ſijn Soldaten met ſeeckere Rijcx-daelders de welcke van S. Liborius ghemunt waren / op die eene zijde ſtont eenen ghewapenden

Arm

Arm/hebbende een swaert inde vuyst/met Vorst Christiaens Naem/ende op de andere zijde stont Gods Vrient ende der Phaffen Vyant.

Voor sijn vertreck schreef sijn Vorstelicke ghenade eenighe brieven aen die Bisschoppen van VVurtsburgh ende Bamberg, versoeckende seer semenelijck den door-tocht/dewelcke schreen met lange protestatien seer jammer-hertich soo veel als afgeslagen te zijn/ met noch veel ander. Blijven so voor ende naer maer soude den Leser door de lanckheyt verdrieten.

Op-Tocht vanden HERTOCH CHRISTIAEN.

Alsoo nu den bestemden tijdt voor handen was, soo heeft Vorst Christiaen ontrent den 5. Mey des Iaers 1621. met sijn Armade op den tocht begeven, als volght: Mey.

NAer dat sijn Vorstelijcke genade de Steden van Ham ende Lip-stadt wel beset hadde/soo heeft hy sijn volck vergadert/wel versien zijnde van alderhande gereetschap om Bruggen te maken/ wegen te slechten/ Cruyt ende Loot naer den eysch. Soo is den Oversten Kniphuysen uyt last vanden Vorst met eenighe Ruyterey ende Werck-luyden voor uyt ghesonden/ om dat hy de Brugge ghereet maecken soude/ende soo haest deselve gedaen was/ zijn daer over ghetrocken 82 Cornetten Ruyters/ met 15 duysent man te voet/ met hem nemende eenighe Jesuyten ende eenen Proost / dewelcke alle goet tractement aen ghedaen werdt / behalven datse by haer blijven moesten als ghevanghen/ naer het over trecken is de Brugge wederom afghebroocken.

Soo haest als den Graef van Anholt, de Ceulsche/Spaensche/

sche/ ende allen het omlegghende Crijchsvolck verstaen hebben/ van haer vertreck/ soo hebben sy haer met aller macht op ghemaeckt/ om den voorsz. Hertoch te volghen/ ghelijck sy oock ghedaen hebben/ maer soo haest sy eenighe excusien vonden van het affwerpen der Bruggen/ soo zijn sy met een goet ghemoet te rugge getrocken om de Steden in te nemen als hier naer verhaeldt sal werden/ ende hebben alsoo Huys gehouden in de Landen van West-Phalen ende Paterborn/ dat de Huys-luyden ghenootsaeckt waren te seggen/ dat het leste quaet argher was als het eerste.

Den Hertoch van Saxen dese Tocht vernemende/heeft op de Frontieren 12. duysent man tot langen Saltz laten legghen/ denckende beter in tijdts toe te sien als te langhe ghewacht/ niet teghenstaende heeft den Hertoch Christiaen sijn Tocht door de Hertoghen van Coburger-Lant genomen/ende na Fulda ghemarcheert/ alsoo dat het selve Stifft heeft opgebracht/ ontrent de 40000 Rijcx-daelders voor den pas/ ende meer ander dinghen inden Mey ghepasseert maer onsoet om te lesen.

Alsoo nu de gheruchten door het Landt liepen/ vanden Tocht des voorsz. Hertogen/ So heeft elck een sijn goet nae Franckfoort ende ander plaetsen gevlucht/ om alsoo het hare te behouden/ want daer volgden een groote menichte dewelcke gheenen dienst en hadden/ dat waren de gheene die den Huysman meest bedorven.

Iunij. Den 4. Junij soo hebben haer eenige trouppen begheven op de Frontieren van Stift Mentz naer een Stedeken Vrsel ghenaemt/ den Gouverneur die daer binnen was/ stonden de kaken altijts ront/ van het snorcken der fortificatien. Intrim en hadde hy geen acht ghenomen op het aff hacken van eenighe Boomen/ ofte de Hoven ende Weghen te ruyneren/ maer heeft knap-handich in sijn Crijghs-kunst een ander voordeel bedacht/ te weten om een mijl of twee voor een Borst-weer te nemen/ nu desen Crijchsman also versien was ende de Burgers verbaestheyt grooter was als hare coragie/ soo is het Stedeken sonder grooten tegenstant verovert ende gheplundert/ voorts was den Hertoch dien nacht daer in gequar,

quartiert/ maer al even wel op het ſtuck lettende/ heeft dien
Avont dẽ Overſten Kniphuyſen met 1500 Knechten 2 ſtuc-
ken Geſchuts ende 4 Cornetten Ruyters/ naer het Stedeken
hoeghſt op de Meyn ghesonden : nu den gheheelen Nacht
ghemarcheert hebbende/ alſoo dat ſy des morghens vroegh
voor den dagh by het Stedeken zijn ghekomen / gheen be- Iunij.
quaemheydt vindende om de Petarden te ghebruycken/ ſoo
heeft dẽ Overſtẽ 'tgeſchut geſtelt/ om van een ſeker gehoocht/
met de twee ſtucken te ſpeelen/ ende dat op eenen Toorn recht
over een ſtraet reſponderende. Niet tegenſtaende ſoo hebben
haer de Burghers ende inlegghende Soldaten dapper ghe-
weert/ alſoo met dobbel haecken/ Muſketten ende Roers/
ſoo dat den Overſten Kniphuyſen door den Arm ghe-
ſchooten is: deſe quetſuyr wat bewoulende/ heeft hy met een
Crijchſmans Hert het Stedeken opgheeyſcht/ met dreyge-
menten van dit ende dat te doen/ ſo ſy ſtormender hant over-
wonnen werden/ maer ſoo ſy het goetwilligh overgaven/ ſoo
ſoude elck een vry ende liber met Sack ende Pack daer uyt
moghen trecken / de binnenſte en konden dat alſoo niet ver-
ſtaen/ maer wilden de ſaeck noch wat aen ſien/ ondertuſſchen
paſten de Ruyterij op alle Weghen ende Straten / om dat
niemant daer uyt ofte in ſoude komen.

Interim worde luſtigh van beyde ſijden gheſchooten/ alſo
datter by de hondert ghebleven waren/ oock niemant by het
Gheſchut dueren en konde. Deſe tijdinge den Hertoch ghe-
aviſeert zijnde/ heeft hy tegen vier uyren naer den middach
meer volck gheſonden en is ſelff met de Armade gevolcht/ dit
die van binnen ſiende/ ſoo is haer den moet ontvallen / ende
dadelijck de vlucht ghenomen/ ſoo wel Soldaten als Bur-
ghers/ Vrouwen ende Kinders/ elck wilden de eerſte zijn om
met eenighe Schepen die daer laghen / met Sack ende Pack
haer over de Meyn/ ofte naer Mentz ende Franckfort te ſalve-
ren: ſoo haeſt het Bruynſwijckſche volck dit bemerckten/
dat ſy de Stadt verlieten/ ſo ſijn ſy aen den water-kant door Iunij.
eenen Toorn in ghekomen / de Poorten gheopent / ende die
daer eerſt in was hadden den beſten buyt.

Ende alſoo deſe plaets verovert ende verwoeſt/ hier op int
 langh

langh staende soo is hier een Brugghe ghemaeckt/ in middeler tijdt hebben de Keyserssche/ Spaensche/ Beyersche/ Crabatten ende Cosacken/ haer op diversche plaetsen vergadert/ principael tot Aschaffenburgh/ en zijn over de Brugge gekomen/ aen de ander zijde van de Meyn getrocken: ondertusschen heeft M. Tilly eenighe Crabatten gheordonneert laeger aen op het Water te passen.

Interim soo zijn ontrent hondert vande Bruynswijcksche Ruyters door de Meyn ghe set/ waer onder was Ritmeester Pfaff/ Evert Belleman van Gennep/ Jan van Erckelens/ ende andere Officiers.

Dese zijn van de voorseyde Crabatten besprongen/ alsoo datter wel veertich doot bleef/ ende een party ghevanghen/ in middeler tijdt heeft hem M. Tilly/ met Don Cordua tusschen Hanau ende Franckfort in het Veldt gheleghert/ ende de principaelste Ruytery hielden haer onder de Stadt Franckfort.

Iunij. Alsoo den Hertoch van Bruynswijck de Brugge by naest gherеet hadde/ uytghesondert dat daer noch wat Plancken ende Isere bouten ontbraken/ van meeninghe het selve haest by der hant te krijgen/ nu also twee dagen gelegē/ Interim so hebben des Hertogen van Bruynswijcks volck twee Compagnien Beyersche verslagen en meest al gebleven/ oock een Convoy van eenen Phalts-graef ghe slagen/ ende den Phaltz self ghevangen/ maer eer lange ontslaghen.

Op den negenden soo zijn van de Bruynswijcksche eenige Dorpen in brant gesteecken/ de Brugghe wort ghereedt.

Interim maeckten M. Tilly sijnen Rendevoys een uyrtjen gaens op geen zijde Fr..nckfort, alsoo dat hy den thienden met 15 Regementen voetvolck ende 140 Cornet Ruyters/ soo Spaensche/ Beyersche/ Napolitaensche/ Duytschen/ Crabatten/ Cosacken/ ende anderen/ met 18 Stucken Grof ghe schut voorby Franckfort naer den Hertoch van Bruynswijck toegetrockē is/ wel versien van alles/ wat bagagie dat hier hinderen mochte achter gelaten. Vorder heeft M. Tilly sijn Legher in Slagh-orderen ghestelt/ ende alsoo naer den Hertoch sijn Armade toe ghemarcheert/ voorby het Slot

Reidel-

Reidelheym, daer op eenighe Brunswijcksche Soldaten waren/ de welcken lustich onder den hoop schooten/ denckende dat daer de ruymte was/ dan naer eenige kavelinge/ ende eenige schooten Groff geschut/ hebben sy het selve over ghegheven.

Voorts hebben haer de Spaenschen soo dicht by de brunswijcksche gheschickt/ datse een voordeel van een hoochte kreghen/ om haer 18 stucken gheschut te planten/ daer lustigh onder den hoop met hagel geschooten/ waer teghen des Hertochs volck/ haer devoir deden met de 3. Veltstuckjens/ waer van het eene dadelijck schadeloos wert/ ende het andere sprongh in stucken/ niet teghenstaende hebben wel ses uyren lanck teghen de Spaensche ghestreden/ daer hem den Vorst Christiaen tot den lesten by liet vinden met een mannelijcke Courage/ also datter van beyde zijden veel volck ghebleven is/ maer daer was de minste swaricheyt van ghessagen te werden/ want des Hertogen Ruyterij/ hielden de Spaensche alsoo dicht by malkanderen/ alsoo datter sonderlinghe gheen schade gheschieden/ als door het Gheschut.

Den Vorst Christiaen siende datter gheen sonderlinghe avantagie te halen en was/ heeft al vechtende order gegeven om de bagagie/ over de brugghe te laten marcheeren/ als gheschieden.

Interim isser Tumult voor aen op de Brugghe ontstaen/ door dien de Wacht elck niet en wilden laten passeeren/ onder allen eens Ruyters Peert werde met de tromp van een musket voor den Kop gestooten/ waer op den Ruyter een Soldaet doorschoot/ een ander door schiet den misdadigen/ is also een alteratie op de brugghe ontstaen alsoo dat eenige Vrachtwagens hare Peerden uyt spanden ende Jaeghden alsoo inde vlucht/ latende de Waghens op de brugge staen/ alsoo dat den een den anderen dede loopen.

Door dit ghevecht soo quamen de gheruchten dat den Vyandt de brugghe in hadde/ ende anderen onder aen het Water dit siende.

Ende dit uyt seer goede redenen dit gheloovende door

 het

het voorseyde gevecht ende jaghen der Voer-luyden/hebben haere Roers aff gheschoten/ om haer met swemmen te salveren/ nu die aen de Brugh dit siende staeckten haer ghevecht meenende dat den vyant dat quartier over-rompelt hadde/ alsoo elck een dringhende om over de Brugghe te komen/
Iunij. principael Hoeren ende Jonghers/ die daer gheheel veel verdroncken/ maer de Soldaten konden op haer ghemack door de Rivier komen/ maer oock eenige verdroncken / door dien sy soo lichtelijck aen de diepste plaets als aen de ondiepste door wilden/want daer waren plaetsen daer den meesten deel der Ruyters door trocken / daer het water den Peerden niet boven den Buyck en ginghe. Dese vlucht meest ghedaen/ eñ het volck meest uyt het Velt zijnde/de Spaenschen wisten niet watter te doen was / ende soo haest als M. Tilly ende Don de Cordua saghen ende verstonden dat hare vyanden op de vlucht waren/ heeft hy sijn volck al effen wel in slaghordere ghehouden/ meenden dat het maer eenen loosen Alarm en was/ om de Spaensche uyt haer voordeel te krijghen/ alsoo dat een den anderen vreesden/ sonder datter vreese in gheleghen was.

Iunij. In dese happelinghe is den Graef van Leeuwensteyn met sijn rustinge van het Peert in het water ghevallen ende verdroncken.

Iunij. Den Vorst Christiaen nam sijnen wegh naer Darmstadt ende Beneshеym, daer den Graeff van Mansveldt ghereet stont/ met 3000 Muskettiers ende vijftich Cornetten Ruyters/ om den Vorst Christiaen te secunderen / maer hy sach wel seer vreemt op/ door dien hy des Vorsten komst soo haest niet verwachtende en was: vorders zijn veel vanden wegh gedwaelt/eenige tot Franckfort, andere wederom te rugge gekeert/ oock eenige van de Boeren uyt liefden doot ghesmeten/ den Oversten Kniphuysen hadt hem naer Franckfort begeven/ om van sijn voorseyde quetsuyr ghecureert te werden / van de Officiers zijn niet meer als twee ghebleven.

Iunij. Dese Furie nu over zijnde / hebbende de Beyersche het Stedeken Hoechst ingenomen/ daer weynigh Bruynswijcksche

sche in waren / alle vermoort: want daer en was gheen teghenstant/ upt ghesondert eenighe Officieren de welcke haer int Slot hadden gesalveert/ sy siende datter sulcken ghenade was/ wilden quartier hebben / ofte wilden het bos-krupt in brant steecken ende vaeren alsoo ten Hemel / hier om werdt haer quartier belooft.

Nu wat belanght al wat van den tros volghden/soo Hoeren ende Jongers/ Soetelaers/Vrouwen ende Kinderen/ zijn int vervolgh doodt gheslagen/ dit stel ick op den Spaenschen Kerf-stock/ dewelcke haest Iser werden sal. Iunij.

Tot hier toe heeft den goetgunstigen Leser 't kort verhael van den Tocht van den Hertoch van Bruynswijck door West-Phaelen ende Paterborn/de rest sal volghen met de Tocht van den Graeff van Mansvelt.

Vorders is het een ghebruyck alser een Historie verhaeldt is/dat den Auteur sijn ghevoelen daer by stelt/met een trouhertighe vermaninge/ waer by het toekomt/ ofte wat de oorsaeck is/van den strijdt te gewinnen ofte te verliesen/ om hier door anderen te waerschouwen/etc. Daer toe sal ick de groote Clock laten luyden/ om te samen te roepen alle Spieghelvechters/ die altoos in de Kamer rontom springen / seer wel weten te segghen hoemen parieren ofte versetten sal / maer als den noot aenden man gaet / als dan staet de Broeck ront ende metter haest ghy een pont kruymen daer in vont/ hebdy nu Trouff/ soo speul op/ het is nu recht tijt/spreeck of ick doet: mits quam daer een Grinsaert seyde seer spijtigh: Ja het is waer den Bruynswijcker is in de vlucht/ alsoo komen de Heylighen om haer was/ dit sijn de vruchten van branden ende blaecken/ ende den onnooselen het haer te nemen/ veel Weduwen ende Wesen te maecken/ etc.

Nu dattet my gheoorlooft waer / ick soude u knap upt een ander Vaetjen tappen / maer ick heb een vermaeck in hare kluyvery van de oude Mannekens sittende hier ofte daer om een hoeck/bringent van dagh dus ende morghen alsoo.

Nu wat my belangt ic en kan M. Tilly/noch Don Cordua de Victorie niet toe schrijven.

Ende dit upt goede ende bondighe Reden/ want voor eerst hebdy

hebdy verstaen het verbolgh van den Generael van Anholt, met de Spaensche ende Ceulsche/ ick gheswijgh den stoot in
Iunij. Bruynswijckerlant/ten anderen allen de vermoede lieden van het marscheeren/ ten derden ses man tegen een / gheschut tegen geen/ noch tegen een hont op sijn eyghen nest te vechten/ het is vijf voor uyt ende als dan een onnoosele Vrou / Jongē oft krancken Soldaet de keel aff te snijden / het is mannen werck/Ba ja allen de eer ende Rijckdom diese daer mede over ghegaert hebben / souden den Beul haer haest aff halen/ soo mochten sy den anderen ghelijck zijn/ ick meene de Moordenaers maer niet den voornoemden Prins.

Eer wy komen tot het verbolgh sullen wy den handel van den Phaltz verklaren.

Verbolgh vanden
ONDER-PHALTS,

Met allen het geene dat M. Tilly aldaer uytgerecht heeft/ met den Slach van Tourlach/ met 't belegeren van Heydelbergh.

Anno 1620. BElangende den Pfals aen den Rijn / het is allen menschen bekendt als dat den Marquis Spinola Anno 1620. een Jaer voor het uyt gaen des Treves/met een groote Heyrtocht uyt Neerlandt ghetrocken is / wel wetende dat den Palatijn tot koninck in Bohemen gheroopen was / der oorsaecken het Heck daer van den Dam was/ dit alles aen een zijde ghestelt / heeft sonder slagh ofte stoot den meesten deel der Psaltzer Steden inghenomen / uytghesondert Germersheym, Franckendael, Heydelbergh ende Manheym dese waren beset met eenighe Engelsche ende Duytsche dewelcke zijn Koninckllijcke Majest. van Enghelant onder het beleydt van den Vroomen Ridder Horatius Veer /uyt het Legher voor de Stadt Wesel / door sijn Ghenaden Prins

Henderick de Nassau geconvoyeert/ met ontrent 30 Cornetten Ruyters/de welcke den Marquis meynden den wegh te onderscheppē: alsoo hem te seer haestende is een goede party volcx inde Meyn van Marquis verdroncken / alsoo datter gantsch gheen swaricheydt en was/ nu sijn Ghenade Prins Henderick de Nassau, dese saeck wat doorsien hadde / ende het Latijnsche Veersken gelesen was / op Hooch-duytsch te segghen (Wer ongeluck inden Krijgh wil haen, der vang Oorlogh met de Duytschen aen) alsoo van de Gouverneurs sijn af-scheyt nemende/ is int selve Jaer ghelucklelijck in Hollandt met sijn Ruytery gearriveert. Middeler tijt heeft de Marquis alles in genomen dat hy konde/soo is daer op ghevolght in het Jaer Anno 1621. dat de Fortuyn den Coninck in Bohemen tegen liep/ den Graeff van Mansvelt/naer dat hy veel mannelijcke daden in Bohemen tegen dē Keyser begaen hadde/is naer dē Ober-Phaltz met eenighe Duysent man ghetrocken/ ende maeckten sijne Legher-plaets / op de Frontieren van Beyeren/Bohemen/ ende den Ober-Pfalz / alsoo dat den Beyer-Vorst met aller macht uyt Boheemen hem was ghenootsaeckt te volghen / den Graef van Mansvelt hem met aller macht verwachtende/ alsoo dat dese 2 Legers eenige Maenden alsoo tegen den anderen lagen/ sonder dat den een den anderen konde overwinnen/ende oock daer uyt te speuren was/ dat den Graeff van Mansvelt den vyant so langh werck geven soude/ tot datter eenigen middel ghevonden mocht werden om de saeck ten besten te duyden/ oft dat den Coninck van Bohemen door Betlehem Gabor/den Graef van Thurn, oft eenige Duytsche Vorsten door de Wapenen eenighe notabele interprinse souden voorgenomē hebben om alsdan uyt sijn voordeel haer by te springhen. Nu naer langhe wachten so is den Graeff van Mansveldt / in het Jaer sesthien hondert en eenentwintich / in October opghetrocken door den Ober-Phaltz / voorby Nuerenbergh ende heeft Franckendael ontset / ghelijck inde volghende Tocht vanden Graef van Mansvelt te sien is. September.

Ende in het selfde Jaer sesthien hondert ende een en twintich / inde Maent October is den Beyer met aller macht opghe-

ghebroocken/ nemende ter eender sijden allen de Steden inden Opper-Pfaltz in/ latende hem hulden.

Ter anderen sijden dede hy Mansveldt verbolghen / door M. Tilly oock voorby Nuerenburgh naer den Onder-Pfaltz/ hem versterckende met het spaensche Legher dat voor Franckendael gelegen hadde/ nemende noch eenige plaetsen in die hem dienen mochten om Heydelbergh te benauwen.

November. Also dat hy M. Tilly inden lesten October/ de vryicheyt gegebruyct heeft om aende Hof-Raet van Heydelbergh te schryven/ versoeckende datse haer onder de ghehoorsaemheyt des Keysers wilden begeven/ mits hem overleverende alle Acten Brieven ende Dueckementen met de gheheele Cancelerij: dit doende/ soude hy haer uyt Keyserlicke Majesteyt by allen de vryicheden laten / ghelijck sijn Keys. Majest. in den Over-Phaltz ghedaen hadde / met meer omstandicheden / hier te langh te verhaelen.

Den Raedt antwoorden als dat de ordere van den opper-Phaltz haer noch onbekent was / ende dat hy wel wist dat sulcks in hare macht niet en was / oock datter eenen Gouverneur ghestelt was de welcke de Sorge vande Stadt van haren genadichsten Prins bevolē was/ M. Tilly dit antwoort verstaen hebbende/ heeft aen den Gouverneur gheschreven/ den Gouverneur wederom antwoordende/ verklarende noch gheen last van sijn Koninckklijcke Majesteyt van Bohemen oft den Palatijn te hebben / maer soude sijn advijs daer op verwachten.

Interim is den Winter op de handt ghekomen / soo heeft M. Tilly Ladenburgh in ghenomen / sijn Crijchsvolck in de omleggende Stedekens inde Berghstraet/ het Casteel Stein, Vydenheym, Openheym, Crutzenach, Altzey, in gequartiert / ooc een party tegen Mansvelt naer Elzas gesonden/ daer van hier naer int particulier ghehandelt sal werden.

November: M. Tilly wel merckende/ dat den Graeff van Mansvelt niet uyt vreese maer om andere consideratie / hem uyt den Phaltz begaff.

Door dien sijn Coninckklicke Majesteyt van Bohemen/ in korte jaren den Spaenschen aert een weynich had leeren kennen/

nen/ wel wetende soo hy het Mantsveltsche volck den winter over inden Onder-Phaltz ghelaten hadde/ dat sijne arme onderdanen des te swaerder last soude lijden / anders soo hy sijne Armade uyt den Lande sondt / dat hem een deel sijner Vyanden volghen souden/ alsoo dat door desen middel / sijn lieve Ondersaten desen kouden Winter int hare blijvẽ mochten gelijck oock gebeurt is/ want in 4 maenden tijdts en isser niet sonderlinghs gepasseert/ het welck 't schrijven weert is/ als kleyne plaetsen in te nemen/ M. Tilly neemt Furstenbrun ende Nieuburg in/brant de Papier ende Cruyt-molen af/ende meer anderen/voort vã Vydenheym trocken 700 spaenschen eñ besochten de Mansveltsche tot Grunbag, sloogen eenige doodt ende kregen 30 Peerden ende anderen buyt/ M. Tilly socht die van Heydelbergh met alle manieren te benouwen/ de omleggende Graven ende Standen vermanende hy om haer tot Rust te houden/want het was een saeck die den Keyser tegen den Palatin hadde/ met belosten haer in hare vryicheyt te laten/ ghelijck hier naer int breede ghelesen kan werden/nu tegen Vrou-licht-mis/ begonst hem M. Tilly seer te versterc-ken/krijgende noch een deel Crabatten ofte Croatten/Cosacken/ Spaenschen ende Napolitanen.

December.

Anno 1622.

Iannuarius.

Februarius:

Interim maeckt den Keyser vrede met Betlehem Gabor/ Leopoldus maeckte met de Grisons een verbont/sondt oock een party volck naer den onder Phaltz/ondertusschen reyden de Ambassadeurs/ sijn Majesteyt van Engelant ende sijn K. Maj. van Denemarcken met meer andere Vorsten ende Stenden / ten langen lesten wel merckende op wat spil dit alles draeyden / ghelijck de Historie op sijn bysondere plaets handelen sal.

Dit alles overslaende/ sullen wy verbolgen M. Tilly sijn belegeringhe van Heydelbergh / ende wat hy noch benessens dese beleghreringhe uyt heeft gherecht / ondertusschen is den Graeff van Anholt naer West-Phalen gesonden.

Inden Meert met dat de knoppen op de boomen begonsten te komen/ heeft M. Tilly hem in de voorbaet gemaeckt/ ende heeft eenigh volck ghelicht soo hier als elders / met ghewelde voor Wimpfen ghetrocken die van binnen de groote

Martius,

macht

macht aensiende / hebben de selve plaets met den eersten op gegeven / want het en was gheen stercke plaets voor ghe-weldt te houden.

Den Gouverneur van Heydelbergh seer wel merckende dat alle Tractaten ofte voorgheven / maer een ydele glants en hadde / heeft daerom een deel kloecke Soldaten uyt Heydelbergh naer Laymen ghesonden / het selve gheplundert/ende alsoo sonder verlies van volck wederom binnen Heydelbergh, gekeert/mede brochte goeden buyt:also dat indien tijt die van Heydelbergh, noch geen andere swaricheyt en hadden als dat al len de omleggende plaetsen seer geruyneert werden.

April. In middeler tijt int eerste van April/ Soo is daer tijdinge ghe komen als dat haren Lants-Heer op ghekomen was / te wetẽ sijn Kon. M. van Bohemẽ ofte den Palatijn/waer over door het geheele Lant/ alsoo tot Franckendael, oock Manheym, Germersheym, ende Heydelbergh, met het Canon ende andersints/vreuchden teyckens ghedaen zijn.

Den 4 April heeft M. Tilly met aller macht Necker-gemunt berendt ende dadelijck opgheyst/de burgers ende soldaten meynden den tijt en stont soo vreemt niet / om alsoo dadelijck haer Stercktem over te gheven. M. Tylly hier op niet langh slapende / heeft de anderen dagh met aller macht daer op ghestormt eñ de selve plaets met ghewelt over-rompelt/alsoo Soldaten ende Burgers doot gheslagen/ Vrouwen noch
April. kinderen ghespaert/ voort allen het goet geplundert. Ghelijck over eenighe daghen binnen Ober-Heyls-bagh oock ghebeurt is/ also dat de weynige levende/ de gemartelde dooden moesten begraven/ oft anders soudense tot der Honden ende Vogelen Aes op het velt gebleven zijn / alsoo datter rontom een groot jamer ende klagen gehoort werde.

Op dit goet Succes/heeft M. Tilly door commandement des Oversten Montaigne/ Dilsburgh doen berennen/ ende dadelijck als de anderen doen opeysschen.

M. Bartholomeus Smit van Sedon / als Gouverneur gaff hem voor antwoordt/ dat hem dat van sijn meester niet belast en was. Desen spijt was te groot om langhe morghenspraeck te houden / maer heeft ordere gestelt des Nachts tus-

schen

schen 11. ende 12. uyzen de plaets rontom te bestormen / als hy ghedaen heeft / de Burghers ende Soldaten hebben haer dien nacht seer eendrachtich ende manlijck verweert / met schieten / houwen ende kerven / Vyer ende Water / alsoo den Vyant diversche reysen van de muyren affgheslaghen / ende wijcken moeste. Des daeghs werde versocht / dat den vyant sijn dooden ende gewonden uyt de Gracht op mocht soecken om te begraven / voorts worde ghecontinueert met schieten tot den thienden / als doen verkreghen de Burgers soo veel datse haer de Belegheringhe niet aen en soude trecken / mits vryheyt belovende / maer souden alleen op het Casteel aengesien zijn. April.

Des selven daeghs heeft den Generael met aller macht het Canon op het Casteel achtervolghens over twee hondert sestich schooten ghedaen / daer van niemant beschadicht was / uytghesondert een Soldaet broodt snijdende wert hem het mes met een Yser uyt de vuyst geslagē / eñ op een plaets eē deel Vrouwen ende Kinderen overhoop werpende sonder yemant te beschadigen een seer mirakuleuse saeck daer so veel Canon schooten dat de Toorens ende Muyren ter neder vielen sonder den menschen te beschadigen: daer voor sy God Almachtich naer den Storm met Lof-sangen gedanckt hebben.

Door dit over tollig schieten hadden sy wel bressen gheschooten / maer de Soldaten waren onwilligh tot den storm / alsoo datse dese plaets hebben willen benauwen met Blockeren. M. Tilly heeft haer noch een Trommel-slagher ghesonden soo sy op genade wilden haer overgheven / soo soude haer geen leet geschieden / anders so en soude kat noch Hont daer van komē / de Gouverneur sprac hy en wist van kat noch hont maer versocht dry dagen uytstel / ende so in dien tijt geen ontset en quam / wilden alsdan de conditien aenhooren / dit geconsenteert zijnde / is dadelijck een ghecommitteert naer de Stadt Heydelbergh ende de Stadt Manheym gesonden om also ontset te zijn. April.

Desen voorschreven uytghesonden wederom komende / brocht alleen gheen tijdinghe van ontset / maer oock dat haren voornoemden Landt-heer / te weten / Frederick door

Gods genaden Coninck van Bohemen ende Phaltz-graeff aenden Rhijn tot Gernersheym aengekomen was / M. Tilly dese tijdinge oock wel ontfangen/ heeft dadelijck doen vragen wat hare intentie was/ den Gouverneur gaf voor antwoort dat hy hem nu noch dry dagen lustich verweeren wildẽ ende alsdan de conditien aenhooren.

Dese antwoort dede den Spangiaert schier bersten / heeft naer eenighe Canon schooten op den 12 het Legher in brandt gesteecken/ met sack ende pack vertrocken.

April.

Den 14 vergadert M. Tilly sijn meeste macht by Dilsburg ende treckt met aller macht naer Wisloch, daer hy van sijn K. M. ende den Graef van Mansvelt gheslaghen wert/ als inde Tocht van Mansvelt volghen sal.

Dese Neerlaghe van M. Tilly sochten de Spaenschen te revengieren/ aen eenige omleggende plaetsen/ gelijck het selve oock korts hier naer ghebeurt is/ daer over de 8000 doot bleven.

Nu M. Tilly alsoo met sijn Legher leggende / vergadert van alle kanten volck op de Frontieren van het Lant-graefschap Tourlach.

Interim heeft den Landt-graef van Tourlach sijn aengenomen Krijchs-volck vergadert/ van meenige sijn eygenlant te diffenderen / maer M. Tilly over denckende / dat desen Lantgraeff ende den Palatin eenige conspiratie met malkanderen hebben mochten.

M. Tilly gaff sijne Officieren te kennen/ als dat den voorschreven Landt-graeff op de been was / om den Phaltz in sijn voornemen te stercken / hy seyde al is het schoon dat het noch onbedreven soldaten zijn/ by den anderen komende souden ons schaden/ daerom M. Tilly ende Don Cordua geresolveert waren/ dese te slaen.

Mey.

Den 4. 5. ende 6. Mey / heeft hem den Landt-Graeff van Tourlach te Velde begheven/ met 5. Regementen Landtsknechten/ 28. Cornet Ruyters seer wel ghemonteert/ met 20. stucken Groff Gheschut ende 1800 Wagens / in summa dat het een groot aensien hadde/ ende alsoo sijn Legher-plaetz int vlacke Velt/ niet wijt van Wimfen ende Heylbrun ghenomen.

Soo

Soo haest M. Tilly dese advijsen ontfanghen hadde/ is hy inder nacht opgebroken/ naer de voorschreven Leger plaets gemarcheert/ in middeler tijt hadden de Tourlachsche eenen Wagenburgh gemaeckt/weynich denckende dat de splinters van de Waghens dickwils veel meer schaede doen / als het Canon.

M. Tilly met Cordua/ hebben haer des nachts een voordeel afghesien / van een hoochte daer achter een Bosschagie was / om te Retireren ende hem te ververschen voor de hitten der sonnen/ alsoo datse op den morghen dapper met het gheschut onder malkanderen begonsten te donderen/ alsoo dat ten lesten de Ruytery tegen malkanderen in eenen harden strijt vielen / tot op het wermste van den dagh het Canon gingh sijnen ganck/ het voetvolck raeckten oock in Battalien tegen den anderen. Mey.

Interim hadden de Spaensche het voorseyde voordeel tot haerder ververschinghe / niet teghenstaende M. Tilly ende Don Cordua siende datse niet veel gheavanciert en hadden/ hebben besloten haer int velt in voller batalie aen te tasten. Dit den Lantgraeff siende heeft de infanterye voor den Wagenburgh oock in voller Batalie ghestelt/ mits vermanende voor haer Vaderlandt lustich te strijden / dit alsoo ghedaen zijnde/ zijn de Spaensche/ Crabatten/ Cosacken/ Napolitanen/ Italianen/ ende hondert anderen/ met een affgrijselijck geschreeuw aengekomen/ het geschut onderlingh donderde/ alsoo dat het alsulcken harden strijt viel / dat de aerde scheen te scheuren ende te beven.

Interim hebben de Spaensche soo veel geavanciert datse de Ruytery deden wijcken/ ende sy geen Retirado en hadden zijn in aller macht nae Heylbrun ghevlucht/ nu het Voetvolck alsoo bloot int Velt latende/ de Waghenburgh was seer ontreet/ door dien dat eenige met Wagens ende sonder Wagens de vlucht namen.

Den Doorluchtighen Lant-graeff wel siende dat de saeck kampelijck stonde / heeft met een nieuwe Coragie / met het Canon ende Voetvolck alsoo onder 3. Regementen Spaensche ghespeult/datse geheel ontret ende schadeloos waren/hy

meenden dat de Ruyterv op dit goet succes wederom aenvallen souden/ maer waeren t'soeck.

M. Tilly dit merckende/ heeft de Bourgonjons ende Napolitanen alsoo aenghedrongen/ dat sy eenen Vleugel met 9. stucken Gheschuts verovert hebben/ dewelcke gheheele straten der aendringers nederleyden/ dese dadelijck omghekeert ende onder de Tourlachsche gheschooten/ dit de Spaensche een kouragie ghevende.

Mey,

Mitsdien komter een Gods eerbarmelijck ongheluck onder het Tourlaghsche volck/ door dien datter 5. Wagens vol Bosse-kruyt in brant raecken/ verbranden eenighe hondert menschen/ de welcke met 1000. Stucken inde lucht vloogen/ alsoo dat in korten tijt door dese verschrickthevt/ ter eender zijden/ ende den harden strijt ter ander zijden het gheheele Legher in de vlucht ghebracht heeft/ uyt-ghesondert eenen Oversten/ dewelcke met sijn volck gheresolveert was/ liever met eeren int vrye Velt te sterven/ dan met schanden te vluchten/ alsoo dat dese voor het Vaderlant bleven vechtende/ tot den lesten man/ het welck dese Tyrannen niet aensiende dat sy het geheele Velt tot haren wil hadden/ hielden niet op tot datse alle verslagen waren.

Also dat dese slagh des avonts ten acht uyren op hielt/ daer werden bevonden op den velde 8000. dooden verslagen/ te weten van beyde zijden.

Mey,

Men hoorden daer oock een Godts eerbarmelijck karmen/ van de Arme verbrande menschen/ dewelcke soo miserabelijck uyt saghen/ dat het seer droevich om te aenschouwen was/ daer de Crabatten al even wel door ginghen/ om de selve van de deerlijcke pijne te verlossen/ diergelijcke wreetheyt ick inde Oorlogen noyt beleeft en hebbe. Voort waren daer acht hondert Gevanghens/ so Officiers als Soldaten/ thien Cornetten ende seven Vendels verovert.

Onder de dooden wert ghevonden den jonghen Hertoch van Wurtenburgh, ende eenen Hertoch Saxen Wymeren/ voorders wasser veel buyt ghevonden.

Des anderen daeghs/ de Ruyterv door het Landt strootende/ hebben vernomen datter twee Soonen vanden Graeff

van Tourlach / inde Stadt Heylbrun gheblucht waren/ de welcke sy haer overleveren moesten. Ghy Lutherianen neemt een kleen proefken hier aen / om de Spaensche so diep in uwe Lantpalen niet meer te laten komen/ als sy eens daer uyt zijn. Interim soo heeft hem M. Tilly over een tijdt meester van Ladenburgh gemaeckt/ als voorseyt is.

Hoe Heydelbergh beleghert werde.

DEn 12 Junij vergaderden M. Tilly allen sijn Crijschheyr uyt de Berghstraet/ ende daer voor desen afgeseyt is/ quam tot Ladenburgh over de Brugge/ alsoo dat hy den 21. sijn quartier tot Hantschoeg ende Heyntesheym, dicht tegen over Heydelbergh aen de zijde vande Bergh-straet / de groote Bergen voor hem hebbende/ heeft in korten dage hem meester ghemaeckt vanden Heylighenbergh / daer die vande Stadt over drie maenden een Schans hadden gemaeckt / maer om eenige consideratie over langẽ tijt verlatẽ/ hier op hy hem gesterckt heeft/ oock andere teghen over de brugge/ achter seker ruyne ofte oude muere vã een afgebrant Dorp aldaer een manier van Aproschen gemaeckt/ om also de Stadt te naerderẽ/ waer tegen die van binnen eenen halven maen voor de brugge hadden/ daer uyt sy dickwils vielen / scharmutserende tegen malkanderen/ tusschen den 22 ende 25. so hebben haer de Beyerschen over het geberghte/ met een maniere van Aproschen in de Wijngarden begheven ende alsoo teghen over de Nekerbrugh haer beschanst. Dit ghedaen zijnde / hebben sy vande Bergen ende uyt het voorsz. Schansken gheweldigh geschooten/ oock uyt de Stadt/ also datse haer gheschut op den Bergh qualijck gebruycken konden/ waer toe sy schanskorven maeckten / om onder dit geschut de Neckerbrugh te bestormen / maer te vergheefs overmits de menichte des Garnisoens/ van binnen/ onder tusschen hebben sy haer voor 'tvoorseyde quaet met hout eñ steen wat beter beschanst / vallende alle daegh uyt onder de Beyersche / slaende een party doot/ uytspringende/ ende dan also wederom in haer voordeel / alsoo dat het even eens scheen te wesen ghelijck een

Apen-

Iunij.

Iunij.

Apen-spel te zijn / met dat op ende aff springhen der Berghen.

Ten langhen lesten M. Tilly/ op den achten-twintichste siende dattet aen dese sijde niet wesen en wilden is met het gheele regement opgebroocken/ uytghesondert eenige Forten/
Iunij. ende is alsoo tot Ladenburgh over de Brugge ghetrocken/ nemende sijn quartier met het gheschut aen de andere sijde tot Lijmen/ daer te vooren maer eenige Ruyterry ghelegen hadde/ oock een quartier tot Rosebach ende de Ruytery inde naest gheleghen Vlecken / alsoo leggende toonden hem de Keysersche somtijts in slagh-ordere/ om te sien of die van binnen uyt quamen/ ende soo haest de Heydelberchsche haer eenige buyten begaven worden wederom binnen gedreven / alsoo eenige daghen legghende sonder het Canon aen dese sijde te laten hooren/ ende alsoo rontom eenige Dorpen in brant ghesteecken/ maer sekere plaetsen dewelcke hem dienstich waren/ heeft hy versterckt ende over al met volck beset.

Iunij. In middeler tijt is door het versoeck van de Rijcx-Standen en door het voorspreke vande Denemarckische en Engelsche Ambassadeurs/ Mansvelt uyt het Rijck getrocken/ vermeenden als dan tot eenen vasten ende goeden Vrede te komen gelijck als volght.

Nu M. Tilly ende Don Cordua haer in dit Landt nu sonder vyant in het velt vindende / heeft sijnen natuerlicken en goeden aert getoont/ gelijck hem vande heylige Paters onder-recht was/ te weten de Lutheryanen tot den lesten Man uyt roeyen ende te speulen Eyeren inde Pan, daer en komen geen quade Kuykens van.

Bewijs als voorseyt/ van M. Tilly inden eersten van Julij/ naer dat Heydelbergh gheblockeert was / soo heeft M. Tilly allen de uytgenomenste Rudanussen / dewelck hy onder sijn krijssch-heyr hebben mochte / heeftse ghevoert in des Lant-graven van Tourlachs ghebiet/ daer hier voor afghesept is/ komende alsoo inde versche wont broeten / daer doch den voorschreven Graeff van Tourlach gheen Crijchsvolck
Iulij. inde Wapenen hadde / maer alle afghedanckt / wel dencken dat den Wolf altoos excusie socht/ om het Schaep te beschuldigen/

digen/ ja al stonde het selve beneden den stroom en dronck/ hy soude wel seggen dat het onnoosele dier hem het water turbeerden/ alsoo ist hier oock gegaen.

Dit voorseyde krijchsvolck int Lant sijnde / hebben alsoo Huys ghehouden/ dat een oprecht Christen het selve sonder tranen niet vertellen en kan.

Sy hebben de kloeckste mannen vermoort / eenige Rijcke luyden ghepijnicht/ gheknevelt/ teghen het vyer ghebraden/ om haer gelt te hebben/ haere Kinders voor haer op vier ghe- worpen/ in present van Vader ende Moeder/ Dochters ghe- violeert / int aensien des Mans/ de Vrou ghebruyckt / van ghelijcken schoone Kinders ofte jonghe Dochters verkocht/ eenighe levendigh de oogen uytghesteecken/ swangere Vrouwen uyt kortswil den Buyck opgesneden/ ende dese ellendighe inwoonders alsoo berooft / datse niet behouden en hebben/ alsoo dat de overblevene veel van hongher sullen moeten sterven/ door dien int vertreck hebben dese Crijsch-helden/ het Coorn op het velt verbrant/ ander met de Beesten verdorven/ veel beesten die sy niet met drijven en konden doodt gheslagen/ eñ die Bier en Wijn Vaten/ alles in stucken geslagen ende laten loopen/ alsoo dat de menschen schier als desperaet zijnde dencken van God verlaten te zijn / also datmen in dit Landt anders niet en hoort dan een Gods eerbarmelijck klaghen ende kermen. Dit sal alle Christenen/ het sy Lutherianen/ Paeps/ of Geus/ tot eenen Spieghel dienen/ om gheen Spaensche Overhoofden te soecken / veel liever lustich voor haer Vaderlandt ende hare Nabuyren te strijden / den Rijcken met sijn Ghelt ende sijn Goet/ den anderen met sijn Lijf ende Bloet. Iulij.

Den 24. Julij zijn de Spaensche oft Keyfersche voor Klingenbergh ghekomen/ het selve met een furie berent/ende dadelijck eenige Artijckelen haer voorgeschreven in wat manierẽ sy haer overgeven souden/ ofte soo sy eenigh ghewelt daer op lieten doen/ soude het Kint inde Wiege het beschreven. Dese hebben haer overghegheven met conditien/ die daer uyt gaen wilden mocht met Sack ende Pack het groene Paetjen wandelen/ ende also voort. Iulij.

M. Tilly is voorts geruckt en heeft met kleyder moet ingenomen Landau, Friselsheym, Wintzingen, Nieustadt, 't Slot den Marckt 't Clooster Marientrout, met de Vlecken Kirvviller ende Didesheym, dit zijn meestendeel Spiersche sterckten.

Is alsoo wederom naer den Phaltz ghekeert ende eenighe kleyne plaetsen/ sommighe op genade/ ander op onghenade ingenomen/ veel Dorpen inden gront afghebrant/ voorwaer een manneliicke daet daer geen vyant int Velt en was.

Interim is Leopoldus in Elsas doende ende neemt oock alles in/ daer van hier naer oock wat breeder vertoont sal werden.

August, Al eer M. Tilly wederom tot Heydelb. quam so was den Ritmeester Dalbigh met sijn Compagny sonder slagh ofte stoot in de Stadt gekomen also dat M. Tilly op den 19. een menicht van 't Beyers Crijsch-volck op Neker gemunt gesonden heeft.

Vervolgh van Heydelbergh.

August, DEn 20. zijn de Spaensche sterck op de Stadt aenghevallen van meeninge eenigh Vee wegh te drijven/ maer die van het oude Slot hebben het selve belet.

Den 21. hebben de Spaensche het Slot Neckerau by Manheym ingenomen.

Den 23. ende 24. heeft den vyant hem beginnen te begraven ende alle by gelegen Huysen ende Dorpen inghenomen/ den selven zijn eenige Schepen den Necker afghekomen voor by Dilsburg, met plancken/ hout/ ende nagels/ die vande Stadt hebben eenighe dootgeslagen/ een deel ghevanghen/ ende het Schip in brant ghesteecken.

Den 25. hebben de Spaensche by den vysanengarten beginnen te approscheeren ende batteryen met reduyten ghemaeckt/ kleen gheschut daer opgebracht.

Den 26. sent M. Tilly een Trompetter ende dede de stadt opeyschen ofte den Gouverneur mondelinge te spreken. Den

Gou-

Gouverneur hieldt den Trompetter op tot des anderen daeghs/ also dat M. Tilly eenen anderen Trompetter sont/ versoeckende als voor.

Den Gouverneur naer dat de Trompetters dickwils over en weder met brieven geweest hadde/ so heeft hy geantwoort hem bedanckende van de eer die hy hem gedaen hadde/ maer naedemael dat hy wel wist dat den Ambassadeur van Engelant/ ende den Ridder Horatius Veer/ vande Coninckliicke Majest. hoogher last hadden / soo soude haer by-een-komst vruchteloos zijn. August.

Den Gouverneur scheen gram te zijn/ antwoorden met allen het Canon seer dapper.

Den 29 hebben de spaensche Berchemer Meulen in brant ghesteecken / ende de bewaerders inde vlucht ghejaeght/ den anderen dagh is een bijster onghestuym weder ontstaen.

Alsoo dat menichte van Tenten omgeruckt zijn/ ende een stuck Dacks vande Brugge afghewaeyt/ alsoo datter 2. soldaten inde Korte-Guaerde doot bleven ende eenige gequetst.

Den lesten Augustus heeft een Canon koghel 2 Soldaten den Kop afghenomen / dat waren de eerste dewelcke van het Canon inde Stadt beschadicht waren.

Vanden eersten tot den vijfden hebben de keyserſche ende Spaensche sonderlingh anders niet gedaen dan over al met approschen haer te naerderen/ ende dat principael achter den blaeuwen Toorn aende zuyt-oost-zijde/ van daer sy met verlies van eenigh volck ghestagen zijn/ alsoo dat op den selven 5. Dagh eenige Vrouwen/ Maeghden ende Kinders waren buyten de Spiersche Poort om Gras-kruyt ende Wortelen te halen/ waer over dat eenighe Ruyters met 200. Muskettiers dicht onder den Wal ghekomen zijn/ eenige doot gestagen gevangen ende verwont hebben. Sept.

Ondertusschen approcheren de Spaensche seer achter den Coninckstoel ghenaemt/ ende het Apenest.

Den 7. hebben de Heydelberghsche een uyt-tocht gedaen/ latende maer 60 man sien ende de rest verborghen/ daer op dadelijck 150. spaensche den Bergh af quamen springhen/ om haer alsoo de Broeck op te binden / daer op de hinder-laghe

 aen-

aengevallen is/ hebbense wederom den Bergh opghejaeght/ uytghesondert die int opklimmen doot bleven.

Den 9. werdt bevonden datter vant begin noch maer 308. Canon schooten inde Stadt ghedaen en waren/ het welck naerderhant sonder ghetal gebeurden.

Sept. Den 10. heeft den Vyandt op de Schans het kraeyenest ghestormt/ ende het selve verovert.

Den Gouverneur verwitticht zijnde datse sonder noot geweken waren/so heeft den krijschraet goet gevonden den 10. man op te hangen.

Dit haer niet aenstaende zijn den selven dagh wederom met een furie op het voorsz. Schansken ghevallen ende de Spaensche daer uyt gheslaghen/ daer inde twintich op de plaets doot bleven.

Interim isser een ongeluck in het Bosse-kruyt ghekomen. Dit de Spaensche siende/hebben haer wederom gekeert/ende de Stadtsche wederom daer uyt gheslaghen/ ende alsoo verovert door een dapper gevecht.

Sept. Den 11. sijn die van binnen uyt het Oude Casteel gheballen tot over het Apenest, ende hebben de Spaensche uyt hare Approschen gheslaghen/ alsoo datter over de 30. op de plaets bleef/de Spaensche worden gesecondeert/alsoo datse de Stadtsche wederom daer uyt sloeghen/ dese scharmutzinghe duyrden over 8. uyren lanck / desen voorsz. achter middagh hebben de Beyerschen gheweldigh sterck op het voordeel van de Brugghe ghestormt/maer zijn met verlies/ eenigher dooden inde vlucht gheslaghen.

Vorders van den 11. tot den 15. is anders niet voorghevallen als Steen rapen dat is te segghen ghereetschap maeck en om den droeven dans te dansen/ondertusschen noch wat met Canon schietende/ approcherende als vooren / ende over al rontom de Stadt op de Trompet aen allen kanten eenen blijden toon gheblasen / ghelijck of daer eenen brede-handel ghetroffen was.

Ondertussche hebbense rontom de stadt aen diversche plaetsen ghestormt/ maer zijn over al mannelijck afgeslagen/ daer door datter veel dooden inde Grachten bleven.

Wt-

Wtgesondert 2. Schanskens over den Necker / de welcke met leeren beklommen / ende alsoo sturmender-hant ingenomen zijn / daer M. Mont. Luytenant vanden Capiteyn Lopdits sijn Ziel al vechtende voor het Vaderlandt opgheoffert heeft / nu alsoo vermoet zijnde oock een Vaendrager over gevallen zijnde daermen een quaet betrouwen op hadde / dese nacht hadde M. Tilly op alle hoochten veel gheschut buyten ordinaris laten brengen.

Den 16. mits den droeven dagh het aertrijck dede verlichten / so isser van alle kanten seer afgrijselijck met het Canon gheschooten / sonder ophouden / alsoo dat dien dagh meer als 1000. Canon schooten op de Stadt gedaen werden / de Voorstadt was in brandt / oock waren de Muyren op sommighe plaetsen schadeloos. Sept.

Interim heeft M. Tilly met alle Spaensche ende Keysersche rontom de Stadt met Leederen bestormt / mits continueerlic schietende also dat niemant op den Wal duyren konde / aen sommighe plaetsen werdense afgheslaghen / doch daer stonden dadelijck eenige duysent Man de welck haer secondeerden / alsoo datter ten lesten een groote menichte over inde dwingers gevallen zijn / te weten Trotz-Keyser ende Trotz-Beyer / oock het buyte werck aen de Spierse poort verovert / alsoo datse naer binnen weken / den Gouverneur dit gewaer werdende / liet de Poort toe doen / uytgesondert het klincket / daer hy selfs stont / waer nemende dat den Vyandt met sijn eygen Soldaten niet in dringen mocht / nu ten lesten vreemde habiten komende / vragende wat volck het was / soo prutelden hy wat van Sint Iago in Spaens / eenighe Musketiers hier op Vyer ghevende sloten het Klincket toe.

Met quamen de geruchten dat de Crabatten teghen over ghereet stonden om met haer Peerden door den Necker te setten / die de Gouverneur met eenighe musketiers de selve verdreeff / alsoo datter een party van de Paerden stortten. In middeler tijt weerden haer de burgers tamelijck / eñ also door het krachtich schieten niemant de Vesten ghebruycken konden / soo heeft den Gouverneur dadelijck M. Montagne gesonden aen M. Tilly ende Cordua / versoeckende te parle- Sept.

 men-

menteren/ de antwoort was anders niet/ als dat hy het selve eerder hadde mogen doen. Met desen troost is den Gouverneur al vechtende met de meeste party der Soldaten naer het
Sept. Casteel gheweecken/ want de Spaenschen quamen over al binnen ende begonden te massaccreren het eerste huys het best/ aen het Casteel was oock uytter maten seer ghestormt/ maer de Engelschen hadden haer so manlijck gedragen datse 5. stormen affghessagen hadden/ daer den Gouverneur van het Slot/ te weten Geerhart Herbert vechtende doot ghebleven is/ende met den lesten snick sijne Soldaten noch vermanende tot strijden.

Ja half doot zijnde/sloegh met de oogen ende handen noch naer den Vyant/ op het oude Slot waren de Neerlanders/ van den begin aff bestormt/ ende door het krachtich geschiet des Canons op de steene muyren en was het anders niet dan of het Donder-steenen ghehagelt hadde/ met het stormen der Leeren alsoo machteloos ghevochten/ dat sy het naer menschelijcker wijse niet langer en soude hebben konnen gehouden/ dan ten langen lesten haer affgeslagen ende den Vyant nemende alsoo de Stadt in/ ende allen de Soldaten de welcke niet by tijts op het Casteel ghevlucht en waren/ zijn alle gefricaseert.

Sept. Desen dagh ende de naest-volghende nacht hoordemen een afgrijselijck gekarm/ door het moorden/ wurgen/ pijnighen/ knevelen/ villen ende braen.

Jonge kinders zijn gevioleert ende verscheurt/de Dochters verkracht/ eenighe wegh ghevoert ende als beesten verkocht.

Voorts staet den Leser te bedencken wat de aengevochten Soldaten/ in het Casteel voor een facit maeckten/ als alle met de Wapenen te sterven.

Des morgens soo heeft M. Tilly den Gouverneur doen vragen off hy het noch niet opgheven wilden/ daer op hy antwoorden dat hy het noch wel 10 Jaer begheerden te houden/ maer nu het alsoo ghestelt was versocht met aller reverentie dat hy hem soo lange respijt wilden geven/ dat hy den Generael Horatius Veer sijn ongheluck te kennen gheven

mocht

mocht om hier in sijnen raet te volghen. M. Tilly seer verwondert zijnde over dese stantvastigheyt / heeft een Trompetter met sijn afghesant naer Manheym ghesonden.

Interim werden inden Heylighen Geest de eerste Missen ghedaen / ende het Sacrament uytghedeylt / aen sommighe Moordenaers met bloedige handen.

De Trompetter weder komende steld ẽ M. Veer de saeck alles in handen vanden Gouverneur Henderick van Merven. Sept.

Also is den Gouverneur met seecker appointement geaccordeert / het Fort op te gheven / midts overleverende alle documenten ende gheschriften / belangende den Palatin / voorts dat alle Geschut eñ Ammunitie daer verblijven souden / ende als dan souden den voorsz. Gouverneur ende sijn Soldaten met vliegende Vendels / brandende Lonten met Sack ende Pack uyt trecken / sonder eenich hinder te convoyeeren: alsoo datse afghetrocken zijn / maer int af trecken wert het accoort vry wat slecht gehoudẽ / door dien sy niet veel smaet woorden op den Coninc van Engelant spraken / sommige het geweer af namen / anderen aen een zijde ghetrocken / ende riemen uyt haer lijff ghesneden / seggende dat in Enghelandt te toonen / den Gouverneur wert oock eenigh goet ontnomen / niet tegenstaende zijn gheconvoyeert 2. mijlen van daer en hebben alsoo naer Franckfort haren pas ghenomen.

Nu staet alle Crijsch-verstandige te oordeelen of een stadt alsoo belegert zijnde / gheen ontset verwachtende / een trouw Soldaet / ende een ontschuldige Inwoonder also deerlijck gehandelt sal werden.

In desen 20. September heeft M. Tilly sijn Victorie vervolght / ende is voor Manheym ghetrocken / een deel Soldaten over den Rhijn gheset / ende de Brugghe beset / ende naer veel moeyten besloten / alreede aende Suydt-zijde een Slot in hebbende als gheseydt is / te weten Neckerau op den wegh naer Heydelberg, heeft oock een quartier aende Neckerbrug, ende dese sterckten alsoo eenighe weken beschooten geapprocheert ende bestormt / tot op den 15. October / also datse aende Heydelberghsche zijde tot op de Wallen ghekomen waren / maer seer valiant afgheslaghen / den Generael siende Sept. Octob.

dat

dat het niet geraetsaem en was/ sulck perijckel meer te verwachten / en̄ door dien de Tillysche aende Opdenheymer zijde/met haer approchen onder de wallen waren/heeft hy alle voor-raet van Gheschut/ Ammunitie ende Lijf-tocht/op het Casteel ghebracht/ de Stadt in brant ghesteecken/voorwaer eenen harden stoot voor dese Jonge macht/die over 14. Jaer tot een Casteel ende Stadt ghemaeckt is / de Spaensche en kosten al even wel/ by daegh qualijck in de stadt komen/door het vreeselijck geschiet/dan maeckten conter-dwingers op de stadts wallen ende straten. Dit alsoo geduyrende met verlies veler Keysersche soldaten/ tot op den 4 November/den Gouverneur dickwils versocht zijnde van M. Tilly tot opgeven/ ten langen lesten gheen ontset verhoopende ende eenige nootlickheden ontbrekende/heeft op den voorseyden tijt beginnen te parlementeren/ te weten met vlieghende Vendel/ branden-de Lonten/ Sack ende Pack / ende 2. Veldt-stucken uyt te trecken.

November,

Dit is alsoo gheschiet met vijfthien hondert mannen ende heeft sijn Tocht naer Franckfort ende het lant van Hessen genomen.

Corts hier aen is Franckendael berent: maer door dien sy hier op wel versien waren ende eene zijde onder water ghesethadden ende den Winter ophanden was / soo zijn de spaensche wederom in het Velt ghetrocken / legghende inde naeste Vlecken en̄ Dorpen. Dit is so veel als M. Tilly sijn victorye belangt/voort volgen de daden van Graeff van Mansveldt ende Vorst Christiaen.

Hier volght de Tocht vanden Deurluchtigen Graeff Ernestus van Mansvelt.

ANno 1621. naer dat de Oorloghs-saecken in Bohemen een gat hadden/ende den Graef van Mansvelt uyt Pilsen gekomen was / ende den Beyer-Vorst over al het hooft gheboden/ ten lesten hem op een drysprongh ghelept in manieren

nieren ghelijckmen een teycken ofte Lanteern op een Kruys wegh stelt om van alle kanten te lichten/ hier door trachtende sijn vyanden van alle kanten afbreuck te doen/ghelijck alle krijghs verstandige bekent is/ alsoo op de Frontieren van Bohemen,Beyeren eñ Ober-Phaltz hy tot Weythausen in September legghende/aldaer hy hem met sijn weynigh Krijchsvolck tegen het machtighe Legher der Beyerschen ghestelt heeft legghende alsoo eenighe maenden in het vrye Veldt wat beschanst/ slaende sijn oogen naer Oosten ende Westen/ suyden ende noorden/betrachtende sijn eer ende eet dewelcke hy aen sijn Koninckklicke Majesteyt van Bohemen ghedaen hadde/ houdende alsoo den Beyervorst als ghebonden/dede Don Cordua altoos om kijcken/animeerende alle Duytsche Vorsten dede den Keyser stil staen of by gheval Betlehem Gabor de Graven van Thuren oft anderen in Noot quamen om haer dadelijck by te springhen.

Interim heeft Don Cordua Franckendael belegert de welcke naer eenigen tijt beleghert zijnde ende naer datter over de 15000. Canon schooten daer op gedaen waren versochten om ontset te moghen werden. Octob.

So heeft den Graef van Mansvelt sijn Leger opgebroocken/ende is alsoo voor de ooghen des Hertochs van Beyeren opgebroken ende heeft sijnen Tocht door den Ober-Phaltz voorby de Stadt Nuerenberg ghenomen / den Hertoch van Beyeren niet wel te vrede zijnde merckende dat hy hem wat anders in de Duyst ghesteecken hadde / in plaetse dat hy oprechte Biecht doen soude ende is oock opgebroocken vexeerende de arme Luyden in den Ober-Phaltz/sonde oock eenich Krijchsvolck ondert commandement van M. Jan van Tilly om Mansveldt te volgen. Hy sulcke jesten wel verstaende maer niet soo langh vertoevende dat sijn Vyanden hem voor quamen / is met groote blijschap vande belegerde van Franckendael inden Onder-Phaltz ghekomen / zijn volck wat ververschende/dit Don Cordua verstaende/heeft als rasende eenighe Stormen op de Stadt Franckendael gedaen ende ten elcken met verlies van veel volcx afgheslagen. Jae had de arme soldaten tot op de Wallen doen jagen die meest alle verslagen

slaghen waren ten langhen lesten Don Cordua verstaende dat den Graef van Mansveldt soo dicht op sijn hielen was/ heeft stillekens inder Nacht op ghebroocken ende het quartier met eenige Ruyters doen bewaren tot dat het voetvolck in salvo waren soo hebben sy de Hutten in brant ghesteecken
Novem-ber, ende also de vlucht genomen naer den Steyn Oppenheym ende Crutzenach.

Middeler tijdt is den Graef van Mantsveldt / ende den Generael Veer/ M. Merwen/Waltmants-hausen tot Manheym over de Brugghe ghetrocken met 18000. man alsoo aen de andere zijde des Rijns komende/ heeft verstaen de vlucht van Cordua/ niet teghenstaende is met eenighe Edelen binnen Franckendael seer solemnelijck ingheghaelt ende vande Heeren der Stadt eenighe Duysent Rijcxdaelders vereert om de Soldaten te betalen.

Desen voorsichtighen Prins wel wetende dat den Beyer hem ghevolght was ende om desen Winter de Vyanden uyt den Phaltz te leyden ende oock sijn Soldaten op een goede Weyde te brenghen/ soo heeft den Graef van Mansvelt sijn hooft na het Bisdom Spier ghekeert ende daer rontom sijn volck ghequartiert oock hebben die van Spier sijn persoon binnen ghelaten mits alle soldaten daer binnen gaende koopende ende verkoopende alsoo gheen fortse op de Stadt ghedaen maer haer by haer gherecht gelaten daer voor hem een goede vereeringhe ghedaen is alsoo die van Worms van ghelijcken ghedaen hebben/ ende sijn vrye Rijcx-steden ghebleven / maer sy hebben hem betaeldt vier duysent Goude
Decemb. Florijnen.

Is alsoo voort ghetrocken/ nemende tot sijn van doen dese Vesten in/te weten/ Rhijn-Hausen, Brinauvv, Ketsch: S. Lehen: Raet: Langenbrig: mits brandende eenige Dorpen aff om dat M. Tilly sien soude waer hy was/schooten oock 2 Schepen by Steinau inden gront.

Interim zijn 700 Soldaten uyt Vdenheym getrocken ende hebben tot Grutbach eenighe Mansveltsche op ghescherpt 30.

Peer-

Peerden/ ende meer anderen buyt ghekreghen / ende alsoo voorts.

Ende hy trock oock nae de Stadt Hagenau en voechden hem daer veel Papen ende Joden waren / versocht van haer ghelt/ sy betaelden hem contant 100000 Rijcx Daelders/ voorts so heeft hy int geheele Lant Huys ghehouden/na den 14 is den Graeff van Mansvelt wederom gekomen hem wel bevindende ende heeft versocht inde stadt 1000 Peerden met een Regement Knechten te legghen/goeden Raet was dier/ maer int eynde geconsenteert.

Op dit goet succes troc de Graef van Mansvelt naer Elsas Zaberen met Peterden ende gheschut/eyst de Stadt op maer wisten hem niet te wil/alsoo dat hy deselve 11. daghen gewel-digh dede beschieten in middeler tijt hebbense de Voor-stadt in brant ghesteecken oock sijn die vande Stadt uyt op een se-ker schansken gevalleneenige doot geslagen en een Edelman gevangen gekregen/ ende deselve over de muyren gehangen.

Nu door tusschen spreken vanden Hertoch van Lottringen is daer 10 dagen bestant ghemaeckt den Graeff haer eenigh ghelt afvoorderden in middeler-tijdt hebbense ontrent 2000. musketiers binnen ghekregen Vrouwen ende Kinders uyt-ghesonden eenighe toorens met eerde ghevult / den tijdt om zijnde kreegh den Graef voor antwoort / dat sy eenen botten bengel uyt om gelt gesonden hadde/maer dat hy Krupt ende Loot daer voor gekocht hadde. Ianuar.

Hier mede so is den treffelicken Graef van Mansvelt opge-broocken en is hoogher aen in Elsas in Leopoldus Landt ge-trocken/maer hebbende voor eerst hem met de Stadt Straes-burgh versont.

Den Graef van Mansvelt desen hoeck seer goet vindende al verstont hy dat allen de spaensche ende geestelijcken Raet gehouden hadden om hem van daer te krijgen/maer het was den Graeff te doen om Leopoldus van der armer Grisoenen hals te locken/dat hy hem oock besoecken mochte hoe het met hem was.

Alsoo voort varende heeft den Graef Brisgau Brisach Ensis-heym, Didesheym: Ja oock alle het gheheele Lant contomme

tot

tot sijn devotie gebracht/ alsoo dat sijn volck wijt ende breet lagh. Ter selver tijt sijn uyt Dagsteyn een deel Spaenschen getrocken/ende hebben op ander half uyr by de Stadt Straesburg een deel Mansveltsche verrast ende 2 Compagnien op een Dorp legghende verstroyt ende een deel dootgheslaghen.

Hier op volght groote swaricheydt want den Graef van Mansvelt kreegh de tijdinghe dat hem sijn Keys. Maj. sijn persoon en die hem assisteren inde Wederacht doet/ doch hy hier over kleene swaricheyt makende denckende 2. mael 8 is 16. want den Winter kost is ghewonnen.

Febr. In middeler-tijt den Graeff van Mansveldt niet van sins zijnde langhe hier in't Lant te blijven/ Hagenau gefortificeert/ te weten met 2. treffelijcke Bolwercken het eene met 7. ende het ander met 5. Bolwercken seer wel op malkanderen flanckerende voorts zijn eenige geruchten van Straesburgh ghekomen schelde den Mansvelder voor een landt verderver/ hier op den Graef van Mansvelt eenen ghecommiteerden naer Straesburgh sendende / liet de Heeren aen segghen dat hy geen landt bederver maer een beschermer des Rijcks was/ te weten uyt last des C. Palatijn om hem in sijn gherecht voor te staen/ vorders versocht datse hem wilden alle Vivres ende anders voor sijn gelt wilden laeten volgen. Den Eerbaren Raet qualijc wetende so sy haer hier in dragē soudē door dien het haer van den Keyser ende Leopoldus verboden was niet tegenstaende hebben de ghecommitteerde voor antwoort gegeven als datse dit niet in gaen en mochte/ ofte moestē selfs Mans. sprekē/ dit verstaende is met 4000 Ruyters na Straesburg getrocken en hy is met 50. Ruyters tot aen de Poort gereden den Amestrator buyten komende uyt den naem des Raets gegratuleert ende allen sijn versoeck geavoyeert ende is alsoo wederom vertrocken.

Interim wert volck in Wirtenberg ende Tourlager-Landt aengenomen M. Tilly versoeckt het volck vanden Wurtenberger/ maer wert hem afgeslaghen wendende voor dat hy

Martius. tegen het Vllemsche verdragh niet doen en soude/ maer dat het was om sijn eygen Landt te beschermen.

Mansvelt heeft in Elsas het slot Walsenau Gesgits Walfsar ende

Narsan

Narsan eenige plaetsen in brant ghesteecken.

Ende hy heeft in Hagenou den Graef van Leeuwensteyn tot Gouverneur gestelt met 20 vaendel knechten ende 4. Cornetten Ruyters beset.

Naer dat de dagen wat langher begonsten te werden heeft den Graef van Mansveldt de voorseyde plaetsen naer den eysch beset en is al soetjens door sijnder vyanden Landt wederom afwaert ghetrocken/naer het Bisdom Spier nemende daer diversche plaetsen in te weten Landau, Friselsheym, Wintzingen, Nieustadt, 'tSlot den marckt, 'tClooster marientraut. Kirvviller: Didesheym: ende meer anderen te langh om te verhalen/ghevende sijn soldaten buyt/ voor de goede resolutie die den Bisschop met de spaensche genomen hadde/ om hem ten Lant uyt te jagen daer de Arme Ondersaten qualijck by toe quamen/maer de stadt Spier sonderling nz gedaen als datter somtijts 50. oft 60. Soldaten binnen quamen om de geestelijckheyt te vergasten. Voorts hadde sy geeyst van de stadt Spier eenige 100 malder Graen met eenige Voeder wijn maer hebben haer gheexcuseert / daer over dese voorseyde plaetsen ingenomen/ ende magdenburg beleghert. Martius.

Voorts treckende naer Germersheym: dit de spaenschen op allen de byghe leghen plaetsen vernemende waren dagh ende nacht inde Wapenen alsoo datter eenighe op de schilt-wacht doodt vroosen meenden dat hyse beleghren soude/maer het waren sijn minste ghedachten sijns meesters Landt in meeder Armoede te brengen als sy alreede waren.

In middeler tijdt heeft den Graeff van Mansvelt Magdenburgh benout/ sy zijn daer teghen dapper uytghevallen alsoo datter veel volcks van weder zijden bleef / maer doordien het een plaets was daer den besten Rijckdom van het Landt ghevlucht was/so en wilden de soldaten van de krenghe niet.

Alsoo continueerende met de belegeringe van Maghdenburgh/dewelcke haer dapper weerden met schieten ende uyt ballen/dan door het krachtich stormen hebben sy haer moeten overgheven met seeckere konditien op den vierden des maents April.

 Ende

Ende dit uyt redẽ dat op den ſelven tijt de tijdinge quam dat den Koninck van Bohemen/ Paltz-graef vanden Rhijn int het Lant aengekomen was / daer door de Soldaten als Leeuwen gheammineert werden / ende de andere gheweldigh vertſaeght.

April. Den 5. April ſoo was een groote ſcharmutſinghe tuſſchen Manſvelt ende Tilly ſijn Crijchſ-volck by Wingen daer van weder ſijden volck bleef.

Alſoo gheſeydt is dat den Koninck van Bohemen Paltz-graeff vanden Rhijn in Mart. uyt Nederlandt vertrocken was nemende ſijne paſſagie vanden Haegh op Zeelant/ van daer naer Calis ende alſoo met ſijn vieren door Vranckrijck ende Lottringhen ghepaſſeert nu tot Beyts komende hebbẽ ſy inde Herbergh 12. Leopoldiſche Ruyters aenghetroffen dewelcke over maeltijdt veel quaets vanden Palatijn ſeyden eñ droncken ooc op de geſontheyt vanden Keyſer rontom een Koopman hier by zijnde verſocht om des anderen daeghs van haer gheconvojeert te zijn midts haer drinckghelt ghevende/ haer voor eerſt droncken makende: den vaeck en konde in haer oogen niet komen/maer betaelden de Waerdinne/ ende verreyſden als de andere noch ſliepen / hebbende alſoo haren wegh ghekeert over Zvvibrucken: Leeuvvenſtein.

Den Graeff van Manſveldt den weet doende als dat ſijn Koninckliјcke Majeſteyt gearriveert was ende alſoo den 12 tot Germerſheym ſeer triumphantelijck in gehaelt voort over al daer des Koninex garniſoen noch was/ ſelve gheſchooten het welck over al een groote blijtſchap cauſeerdẽ des avonts heeft hy den Ambaſſaduer vande Infante van Brabant met meer anderen hem doen vergaſten/naer het mael heeft hy te-
April. gen den Ambaſſadeur met een Princelijcke gratie geſeyt als dat hy verſtaen hadde dat hy van ſijn Hoocheyt gheſonden was om ſijn Onderdanen tot onderlinghe moderatie / ende tot des Keyſers ghehoorſaemheyt te komen/ etc. ende ſeyde ſoo hy wat te ſegghen hadde ſoude het ſelue hem aen dienen/ maer meynden door de genade van God ſelfs ordre te ſtellen/ Des anderen daeghs heeft den Ambaſſadeur ſijn affſcheydt ghenomen ende is vertrocken.

M. Tilly was den 14 van Dilsburg opgetrocken sijn leger plaets by Wisloch genomen als geseyt is/in een boschagie op een hoochte hem verschansende. Dit den Graef van Mansvelt verstaende is met sijn Koninckklijcke Majesteyt op ghetrocken ende heeft sijn krijchsvolck ten Half weghe Rusheyn over den Rhijn laten trecken. Een party door het landt van Tourlagh ende het Bisdom Spier ende haer gheleghert tot Mengelsheym een half mijl van M. Tilly/haer gheschut gheplant ende dadelijck eenighe Cornetten Ruyters met 1000. Voetknechten de Beyersche doen besoecken/ende na eenige scharmutsinghe de vlucht genomen.

Den Tilly heeft dadelijck ordre ghegheven om haer dadelijck met eenige duysent man soo te voet als te Paerde met 4. stucken geschut te volgen. Mansvelt hier op verdacht zijnde heeft het Dorp Mengelsheym achter hem in brant gesteecken latende de Keyserschе so dicht komen dat hy met het geschut haer bereycken mocht/dadelijc daer onder gespeult eñ voorts met de Cavallery ende infantery daer onder geset / dat een mensche 'tgesicht ende gehoor verginge also met de eerste furie haer ordere ghebroocken ende verslaghen alsoo dat op de plaets over de 2000. dooden bleven mits hebbende 200. ghevanghens ghekreghen/ waer onder veel Edelen ende Graven waren / hadden noch verovert het gheschut/ 13. Cornet ende 4. Vaendels/ also met grooter Victory/ sijn Volck over sien hebbende/ bevonde wel 240. soo dooden als ghewonden int wederom keeren soo heeft hy Sintsheym ende Eppingen uyt de handen des Keyserschen ghenomen / ende sijn vyanden verslaghen ende gheplundert. April.

Door dit goet Succes is den Graef van Mansveldt voor Ladenburg ghetrocken ende het selve belegert/ het welcke seer wel van de Spaenschen beset was / niet teghenstaende heeft het selve met 48. Cornetten Ruyters/ende 11 Regementen te voet op den 26 doen becingelen. Naer dat hy 7 Stucken Canon daer voor gheplant hadde / soo heeft hy dadelijck een van sijne Trompetters aen den Gouverneur Monsieur Geneten Spangiaert ghesonden/ ende desen voorsz. Trompetter versoeckende ofte hy de Stadt Ladenburg alsoo met goede April.

goede conditien wilden overgheven / maer soo daer ghewelt op gheschiede soude het Kint in sijn moeders lijff beklaghen/ den spaengiaert seyde hy en had geen kint int lijf maer meynden de plaets noch wat te houden.

Den Graeff van Mansvelt dit verstaende heeft 3 daghen lanck met seven Stucken op de Muyren doen speulen alsoo datter een groote bresse gheschooten was/ sondt anderwerf eenen Trompetter opeyssche nde als vooren/den Spangiaert versocht 4 uyren respijt om in middeler tijt ghedipputeerde te senden om te handelen / als ghebeurden.

November,

Interim terwijl datse in het handelen waren liet den Gouverneur hout ende steen voor de bressen van alle man dragen/ eenighe in slagh- order staende/ dit siende/ ende eer den Generael de weet kreegh soo hadde den Spaenschen Gouverneur eenigh volck achter den hoeck van de molen / aende Heydelberghsche zijde uytghelaten/ vallende alsoo op een quartier Mantsveltsthe soldaten/ doe werden sy metter haest wederom binnen ghedreven/ alsoo daer mede de Tractatien te niet was/ ende allen het volck tot den storm bestelt was/ soo heeft hem den Gouverneur uytgelaten ende naer de naeste plaets ghesalveert ende alsoo stormende.

Den Spaenschen Luytenant te Peert sittende om over al ordere te stellen/ om den storm teghen te staen. Maer om de quade ordere vanden Gouverneur is het volc vande voorseyde bressen gheweken ende de Stadt is alsoo stormender hant ingheκregen/ ende alles wat daer inde Wapenen ghevonden werdt/ dat werde verslaghen/ ende sy hebben de Stadt alsoo gheplundert.

In middeler tijdt zijn de gheruchten ghekomen dat Leopoldus Hagenou beleghert hadde/ ende dat Tourlach de Nederlaghe hadde.

Niet tegenstaende heeft den Graef van Mansvelt ontrent Franckendael den Rendevous ghemaeckt/ om sijn volck te vergaderen op den 15 mey.

Interim heeft Leopoldus 3 mael op Hagenau laten stormen/die van binnen niet denckende datter ontset voor handen was/ hebben haer nochtans dapper gheweert.

Nu

Nu den Hertoch Leopoldus verstaende dat Mansvelt hem besoecken wilden/heeft aenden Raet van Straesburg assistentie van Vivres ende Materialen versocht/int eynde hem gheconsenteert. Leopoldus heeft 1000 Curasiers en een deel Crabatten hem te gemoet gesonden om hem de Weg af te snijden/ maer sijn alle vanden Oversten Oubertraut verslaghen/500. op de plaets ghebleven / de rest seer onordentlijck te rugge na het Leger ghevlucht/die van Hagenau sijn uytgevallen en een quartier op gheslaghen. Den 17 den schrick onder Leopoldus volck zijnde/is des nachts door seecker geruchte op de vlucht getogen/ steeckende het leger in brant latende eenige bagagie ende geschut staen / also achter haer alle bruggen afwerpēde dewelcke de Graef van Mansvelt door de boeren dede metter haest op maecken. Ende also vervolght ende verslagen tot Druysen toe / daer sy haer meenden te verschantsen/ maer te vergheefs/door dien Mansvelt het selve dadelijck omcinghelt hadde / also dat Leopoldus hem op eenige Schepen heeft ghesocht over den Rhijn te salveeren/deselve een deel de lijnen sijn afgesneden ende aen lant ghedreven/ de selve int Dorp Lemer gevlucht ende haer ter weer gestelt sijn bestormt ingenomen verslagen / en daer grooten buyt ghevonden van Vrouwen cieraet/ goude ketenen en silverwerck. De rest hebben Zvveybruck ingenomē/den graef van Mansvelt gereet zijnde om te stormen/heeftse gedwongen tot op geven/daer in oock treffelijcken buyt van gelt ende andere kleynodien gevonden werden. Neffens veel Ammunitie eenige duysent kogels/ so loot als yser tot het Canon/ooc over de veertich duysent pont boskruyt / oock musketten / pijcken / harnasch in somma alles wat ter Oorlogh dienen mocht/met 6 Cornetten die de Veltvluchtige daer binnen gelaten hadden / Leopoldus is over den Rijn na Friburg in Brysag ontkomen/sijn Luytenant met eenige verstroyde Compagnien in een Bos gevlucht maer hebbē haer int lest van honger overgegeven/ komende by Straesburg scheurden hare Vendels van den Standart en hebben haren dienst aen Oubertrout gepresenteert/deselve hy eē deel aennam. Na dese Victorie is den graef van Mansvelt met sijn Armade den Rijn afgekomen naer Manheym en Germersheym : niet

Mey.

lang geruſt mits daer een ander interpriſe op handen was.

Den 22 heeft Mansvelt alle ſijn Officieren laten aenſeggen als datſe haer vermoeyde ſoldaten moet ſoude geven om een andere tocht te doen/t'welck een beter Weyde ſoude zijn als ſy noch noyt gehadt hadden/ hier toe ſy alle wel geresolveert waren/alſo dat ſijn Kon. M. van Bohemen en Mansvelt ten 11 uyren inder nacht met 16000 ſoldaten ſoo te voet als te Peerde / met eenigh geſchut den geheelen nacht gemarcheert hebben alſoo datſe met den dageraet voor darmſtadt ſijn gekomen deſelve rontom becingelt alſoo datter kat noch hont uyt en mocht/deſelve opeyſchende die dan ſiende de geweldige macht van volck ende den ſchrick grooter was als hare couragie. So is de Stadt met korte voorwaerden opghegeven ſijn Kon. Maj. met den Graef van Mansvelt met haer lijf garde ſijn binnen ghetrocken / ende het andere Crijſchvolck hebben haer door het Lant verdeylt ende den Kaes vry wat dick geſneden/ als men haer vermaenden dat het onbehoorlijck was/gaven voor antwoort of dat oock behoorlijck geweeſt was dat Tilly / ende de Spaenſchen in Tourlagh aengerecht hadden 'twelck haren Heer met herten wenſche/ aengheſien hadde/ ſoo moeſte hy dit oock alſoo voor goet nemen, Den 27 heeft Mansvelt ſijn Trompetter na Steynheym geſonden het ſelve opgeeyſcht/ ſy antwoorden/ datſe anders niet als Cruyt ende Loot ſijnen meeſter te wil en wiſten. So heeft Mansvelt een party Soldaten daer na toe gheſonden van meeninge Aſſchenburgh te verraſſchen.

Mey. Interim/ iſſer tijdinge gekomen dat de ſpaenſchen eenen aenſlagh op de Manheymer brugge hadden ghehadt het welck miſ-luckt was.

Mansvelt keerden korts daer aen naer Manheym met hem gevanckelijck bringhende den Landt-graef van Darmſtadt de Spaenſche hier af verwitticht zijnde / zijn in aller macht 10 mijlen gemarcheert ſonder af ſtaen van meeninge den graeff van Darmſtadt te ontſetten/ maer te vergeefs/niet tegenſtaende ſijn achter inde Bagagie gevallen ende wel by 15 hondert verſlagen/ende eenigen buyt afgenomen ſo beeſten/en anders bekomen/den graef Philips van Mansveldt de arier garde

heb-

hebbende is gevangen/ desen Alarm Mansveldt hoorende heeft dadelick den Oversten Oubertrout ghecommandeert de Spaensche met eenige duysent man te volgen ende sijn Con. M. ende Mansvelt sijn voorts naer Manheym gemarcheert. Den Oversten Oubertraut heeft de Spaensche vervolgt/ also dat daer eenen harden strijt geviel/ also datter meer als 200. Spaenschen bleven grooten buyt ghekregen ende zijn alsoo Triumphantelijck wederom gekeert also dat de wegē eenige mijlen weegs met dooden besaeyt waren seer droevich om te sien. Tot Ysenburg waren eenighe Mantsveltsche Soldaten tot save-garde ghestelt vande Crabatten verspiet/ overvallen ende meest den Hals afghesneden ende dit uyt liefden gelijck den Aep die sijn Jongens kust.

In middeler tijt zijn de geruchten gekomen vande komste vanden Hertoch van Brunswijck/ als hier voor ghelesen kan werden. In Junij is gepasseert gelijck eensdeels geseyt is/ uytgesondert van Leopoldus in Veltolijn/ eñ in Nederlant ende meer ander omstandigheden. In desen maent quamen alle Coningen Princen ende Gesanten also van Engelant als van Denemercken ende ande andere Duytsche steden/ versoeckende aen sijn Con. Maj. van Bohemen/ dat hy uyt liefde van sijne Arme Ondersaten / en tot ruste van het Rijck sijn Crijsvolck af souden dancken/ ende dat met sulcke beweghelijcke ende bondighe Oratien ende voorslagen/ ende soo dit eenichsins soude te wege mogen gebracht werden / so versekerden sy datse sijn geheel rijck tot ruste brengen souden ende alle bloetstortinge soude een eynde hebben/ sijn Con. M. van Bohemen hem alsoo bevindende als den Leser uyt dese Historie verstaen kan / want beneffens dese Armade was Vorst Christiaen oock by der hant also dat dit int eerste qualijck vallen wilden/ dan door het krachtich versoeck met belosten allen de Steden in saue-garde te houden/ te weten Heydelberg, Franckendael, Manheym ende Germersheym, wat belangt veel anderen/ heeft Mansvelt ingenomen Hagenou, Ladenburg Maydenburg, ende anderen int Stift van Spier, Mentz en Elsas was buyten sijn Lant.

Sijn Con. M. van Bohemen considererende ghelijck dese

Iunij.

Iunij.

Historie door gantsch verklaert/ veel liever de Oorloghen in een ander lant te voeren om alsoo den last des Crijchsvolcks sijn arme verdruckte eyghen Onderdanen van den hals te trecken ende als noch daer toe geneghen was/ sal door gants ten vollen bewesen werden/ over siende de macht occasie gelegentheyt ende duysender hander middelen de welcke ons niet en is gheoorlost aenden dagh te brengen/ oock wert den Landt-graef van Darm-stadt van sijn Arrest ontslaghen/ mits belovende alles ten besten te keeren.

Also ist beslooten ter vergaderinge van allen de voorseyde Ambassadeurs/ als dat sijn Kon. Maj. Mansvelt afdancken souden/ ghelijck desen loopenden Maent gheschiet is/ ende allen het Crijschvolck van haren Eedt ontslagen: belangende de Instrumenten ende Opschriften hier van den Koninghen ende Printen betreffende/ die dit voorseyde Accoort gemaect hebben/sal hier eensdeels verhaelt werden/ int Origineel. Volgende de Tocht der Deurluchtige Hertogen ende Graven zijn van haren Eedt ontslagen/ niet tegenstaende blijft sijn Koninckl. Maj. by den Tocht tot Eesden op de Frontieren van Vranckrijck.

Iulij. Den 22 Julij des lopenden Jaers 1622. soo heeft den Hertoch van Bruynswijck ende Mansveldt sijn volck vergadert ende op den Tocht begheven om haer in eenen anderen dienst te begeven/ waer toe sy haer principaelste volc uyt alle plaetsen te samē vergaderdē. Wtgesondert die van Heydelberg Franckendael ende Manheym, dese Garnisoenen haren Eedt aen den Enghelschen Generael Veer gedaen/ hebben haeren Tocht genomen voor eerst door het Spiersche Landt naer Hagenou daer eenige Rijcke Joden niet den besten buyt heen gingen/ also voorby Straesburg ende Elzas Zaberen en voorts naer Lutselsteyn door by veel Sloten/ Vlecken ende Cloosters daer den meestendeel vande Switzers naer Mutterzuheim trecken

August. sonder paspoort/ dese tocht viel 2. mijlen boven Metz over den Morsel voort voorby Marvilee Montmedy tot dat sy tot Mouson over de Mase getrocken zijn. Na Eldan daer sijn Ko. M. van Bohemen by den Hertoch van Bulion gheblevén is met het gheschut ende veel Bagagie onnoodigh op sulcken Tocht/ ooc diversche Wagens verbrant/ en na 10 dagen rustens om seecker bescheyt uyt Vranckrijck ofte Hollant eendelijck opgetrocken een stuck weegs door Vranckrijck/ voorby

by Masiers in dese Contreyen gingen de Francoysen haes op die in dienst waren/also gekeert door Henegau, na Marymont en Belemont, also datse den 26. by Malbuyge quamen daer eenighe duysent Boeren dese Armade wilden aengrijpen/deselve weder staen/ ende een goede party verslaghen. Interim werde grooten honger geleden want niemant en brocht Vivres also datter diversche Dorpen in brant ghesteecken wert/ oock de voorstat van Malbuyge dewelcke seer schooten/ voorts over de Rivier de Zamber getrocke/lijdende veel aenstoot vande boeren uyt Hag ende Struyc Gaven Loot, in plaets van Broot. Ondertusschen werde dit met gelijcke munt betaelt/ met branden en blaecken/ maer daer van en worde den maegh niet versaet/ daer waren eenige betaelden voor een Pont broodt een Rijcxdaelder/ aen andere Stedekens het gelt gelangt om Broot te brenghen/ bleven achter/nemende also onse Tocht voorby de Abdy le Bonespirance, de Apt vereerde den Generael met 30000 Rijcx daelders/ also tusschen Binge ende Fontaine avec ten langen lesten op den 28. gekomen by het Dorp Ville peru in eenen moeyelijcken wegh seer vermoeyt sijnde ter eender zijden/ en ter anderen zijden eenen hongerigen maghe de welcke gheen soberheyt gewoon en was. August.

Also marcheerende/ is ter zijden int Velt een Trompetter gesien/ die blies om audientie/ hem ghehoort/ verstonden dat hy uyt last van sijn Excelentie Don Cordua/de Vorsten slach aenboot/ gevraecht zijnde waer sijn meester was/ seyde/ achter hem/ hebben voor antwoort ghegheven datse hem op de Campangje verwachten souden/ondertusschen dese tijdinge onder de Tocht een wackerheydt veroorsaeckten/ ende den Generael dede het Voetvolck in aller haest marcheeren om uyt desen quaden wegh te komen/ in middeler tijt is de graef van Stierum met 20 Ruyters voor uytghereden/het Velt wat ontdeckende/ achter een seker hoochten komende.

Nu geheel vreemt op siende/dat sy Cordua in voller batalie daer sagen houden/ den Generael dit verwittigt zijnde/ heeft den Prins het veltnoch wat beter soecken te ontdecken/so is een Cornet Spaenschen op haer aenghesetl/ dese 20 haer wel dicht by den anderen houdende/ ende also een tijt wijl ghe-

scharmutzeert alsoo dat de Spaenschen wijcken moesten. Nu wel door sien hebbende datter minder Ruyters en meer voetvolck was als de Duytsche hadden/ondertusschen Vorst Christiaen ende Mansvelt de saeck over-wegende/met andere krijs-verstandige/vonden voor raetsaem tegen den nacht niet te strijden/om diversche consideratien/ niet tegenstaende het krijchsvolck staende alle in Battalien alsoo teghen den avont by het selve Dorp / daer eenen breeden wegh voor by liep die haer tot een Borstweer dienen mocht haer de geheele nacht inde wapenen gehouden hebben/Cordua van gelijckē. Cordua had sijnen Tocht uyt den Phalts genomen door het Lant van Sarbruck door Lottringen en tot Pont-de Long over de Maese getrocken ende was sterck over de 16000. uytgelesenste soldaten die alles door Vrindenlant gebracht sonder slag ofte stoot/ dese Armade des morghens noch also in Battalie staende/hebbende een Bosschagie achter haren rechten vleugel/voorts de Battalie stont als volgt op een hooghten alsoo dat de eene helft in het lange vande Mantsveltsche konde gesien werden int midden een groote lanckwerpighe vierkante Battalie/ den rechten Vleugel 2 kleyne Battalions den een achter den anderen daer tusschen het geschut ende principale Bagagie den slinckeren Vleugel op de selve manier met geschut en Bagagie/ daer achter hielden 3 Troupen Ruyters/ te weten het Slot vande Battalie.

Belangende den Hertoch van Bruynswijck/ eñ de Graef van Mansvelt haer battalie stont in voegen als volght/ des morgens geheel vroogh hebben sy haer uyt haer voordeel op het vlacke Velt begeven/de infantery stont schuyns teghen over de Spaenschen sonder datter eenen pieck in de ghehecle Battalie was/ maer wel wat halve spiessen. Dese seven regementen stonden int langhe/ den Graef van Stierum sloot de battalie aen den linckeren Vleugel/ daer naer Golsteyn, Leeuvvensteyn, M. la Roche Saxen Wymeren gevoert door Limbach 2 Regementen van den Vorst Christiaen van Bruynswijck slooten de battalie met den rechten vleughel / de Cavallery stont in order recht daer achter/ dan door dien dat de Peerden meerder plaets van doen hebben als het voetvolck so stonden sy

sy aen wederzijden meer te velt waert in/ den Graef van Stirum hadde den linckeren Vleughel / daer nae Wijmeren axen, Cornel Struys/ Kerpersoen Generael over 'tgeschut/ Leeuwensteyns Regement die inde Meyn gebleven was/ de graef van Ortenburg, den rechteren Vleugel sloot den Vorst Christiaen met sijn groot Reghement. Nu het klaer dagh was ende het gesch ut van weder zijden op malkanderen begonste te speelen / noch wat te veer van malkandereu zijnde / soo is een Duytschen Heyr half Circkeler wijse de Spaenschen genaerdert tewetē door dien sy niet recht tegen malkanderen en stonden/ ende den slinckeren vleugel vorder was als den anderen/ also als Vorst Christiaens Vleughel 100 pas naerderden/ so moest den Graef van Stirum wel 400 pas avonturen.

Dit ghedaen zijnde / soo heeft den Hertoch Christiaen met syn Cavallery een Toorne Cirkeler wijse van achteren tusschen de Ruytery en 'tspaensche voetvolck in geset/ en met een uytnemende corage doorgeslagen/ de Ruytery ginghen haes-op / also dat hy tusschen het Spaensche geschut/ ende de groote battalie door quam/ van meeninge dadelijck gesecondeert te werden / maer hy siende dat de andere staen bleven/ heeft hem slinck wijse gekeert/ ende wederom inde Spaensche geset also dat hy het geschut met eenige Bagagie veroverden in dit gevecht werde den Vorst Christiaen door sijnen linckeren Arm geschooten/ den welcken naerderhant afghezet is/ en was al even bly moedigh hem met sijn volck daer door slaende also dat aen den hoeck aen de zijde van Francisco de Giavarra met 5 van sijn Capiteyns/ en sijn geheel regement meest verslagen werden/ met meer anderen/ hier nae verhaelt.

Den Graef van Ortenburg was de ghene die den voorseyden vorst hadde moeten seconderen maer siende de onghewillige eenige andere Officieren onverduldig zijnde heeft met sijn Cornet onder een spaensch Regement met een lustige Furie geset en so dapper strijdende/ daer in gedrongen schietende/ hackende/ kervende so lange tot den lesten man hy selve dadelijck gewont/ is vande spaenschen gevangen gehouden.

Mansveldt gingh in middeler tijdt het voetvolck voor gasse eenen moet/ daer over het velt gheschrey quam Vive la Mansvelt / ende vielen de spaensche aen. Interim heeft de Graef van Stirum hem inghevoegt gelijc Christiaen de rechte vleugel/ so heeft hy de linckere tusschē de twee Batalien ingestootē/ jagende de spaensche Ruyters inde vlucht hier op is den Hertoch Vymeren Saxen hem met een rechte Linie van voor in komende gesecondeert/ also den vleugel ontrent het geschut en Bagagie/ daer onder Don Corduas Coutz/ met andere muylen ende schat buyt gemaeckt wert / maer door 'tkrachtich schieten vande middelste ende grootste battalie en niet gesecondeert en werde sijn gewekē.

Inte-

Interim bleef het voetvolck noch dapper strijdende traden 12 stappen achterwaert om te sien of de spaensche vande hoocht haer niet volgen en souden/ maer te vergeefs/soo zijn sy wederom aengedrongen ende hebben de spaensche achter de hoochten gedreven komende op de plaets daer de Spaensche dooden lagen met wel 14 of 15 Trommels ende allerley geweer op dese goede Fortuyn hebben sy gheroopen dat de Ruyters noch eens aen setten souden/daer mede was de Slach gewonnen / maer door dien eenige Regementen meer van gelt spraecken als van vechten/ soo worde raetsaem gevonden soetiens haren wegh te trecken latende de spaensche inde voorseyde Valeye. August.

Don Cordua danckt en God dat hy van dit volck ontslagen was en nam sijnen weg recht naer Brussel achter latende dese Officieren ende dooden. Don Gio avaro, Visconte de Mori, Baron Ensij ende Docij Conte de Nap: met wel 50 so Capiteyns / Alferezen ende Luytenants ende Edelen/ende 1600 man met veel gewonden den Graef van Ysenburgh op de borst geschooten.

Den 29 is den Hertoch Christiaen also verwont met den Graef van Mansvelt/zijn met het geheele Leger voorts ghemarcheert/droevigh zijnde over den doodt van den Hertoch Wymeren Saxen/ ende ander Officieren/mits over de 800/ soo gewont ende doodt gebleven waren int strijden zijn 2 Cornetten verloren/ een daer den Graef van Ortenburg mede ghevangen wert/ende een andere int doorslaen vant Paert geschooten/ doch danckende Godt van so een onverwachte Victorie/ door dien datter eenighe Regementen onwilligh geweest waren.

Dit voorsz. krijchsvolck also seven uyren in Campagne ghestreden en lange van te vooren geen eeten gehadt en hadden/ smeeten veel haer geweer op den wegh neer/door dien sy het niet langer dragen konden.

Corts hier aen 2 mijlen weeghs gemarcheert zijnde/ sagen sy op de lincker hant in eenen vierkanten Hof eenige hondert Walsche boeren/ waren daer geordineert om de rest van Mantsvelts volck te verslaen/ want de facit was gemaect dat Cordua haer inde vlucht jagé soude/en de sy op de rest passen. Naer eenige schooten zijn de Mansveltsche en de Bruynswijcksche Ruyters haer overvallen/ende al dootgeslagen/uytgesondert eenige Officieren gevangen.

Op de rechte hant int Lant van Luyck waren noch eenige duysent Boeren op de Been/ maer als sy verstonden dat de voorseyde haer Lansluyden also te Pal geweest waren/wachten so lange dat het meeste volck ghepasseert was/ ende daer naer hare manlijck kracht toonden aen eenighe siecke Soldaten ofte Vrouwen / voorts zijn allen de voorseyde Hertogen/ Graven voorby Sint Truyden / en voort over de Heyde: na den Hollantschen kant/ daerse op den 7. 8 ende 9 September quamen en namen haer leger-plaets in de Lange-straet inde Dorpen van Ramsdonck/ Capel Besoyen/ Walwijck/ Bartwijck en Sprangh/na eenige dagen gearmeert ende bevonden noch ontrent de 14000 sterck te zijn. Vorders volgt van Leopoldus en de Grysons. August.

De

De Oorlooghen vanden Eertshertoch Leopoldus/ ende de Grysons otte Veltolyn.

IN de Jaeren 20. ende zijn de Spanschen uyt 't Fort Funtes/ door behulp des Gouverneurs van Mylanen/ in Veltolijn ghevallen en huys ghehouden/ ghelijck de korte Historie voor desen by N. Geelkerck gedruckt/ u ter noot verclaren sal/ int Jaer 21 Leopoldus zijn Victory vervolghende met stercken te bouwen/ hem te doen gehoorsaemen als des Lants Heer/ daerteghens sochten de inwonders haer lant eenighsins te diffenderen/ hier over de spanschen sterck vergadert zijn/ hebben seer jammerlijck met dese inwonders om ghesprongen/ jae sulcken schrick aen ghejaecht/ datse de spansche aen gheene plaets verwachten en dorsten/ alsoo dat het met Leopoldus voor wint ginghe/ dat hy eenigh krijschvolck naer Elsas sondt/ die daer meest van Mansvelt verslaghen werden. Ann. 1621.

A. 1622. in Januarius/ is de saeck soo wijt ghekomen/ dat eenighe der Grijsons door het toedoen vanden Bisschop van Chur/ naer Romen in Ambassatschap gesonden werden/ dewelcke van zijn heylichheyt seer wel ontfanghen/ ende elck een met Goude-ketenen vereert werden/ wederom komende sochten door de kracht van het Gout/ eenighe tot een accoort te brengen/ ghelijck tot Mylanen gheschiet is/ dese arme inwonders seer door de Spanjarden ghetyranniseert zijn/ soo wel in 't voorleden jaer/ als in Januarij/ Februarij ende Maert/ hebben alsoo langhen tijt dit swaer onverdrachelijck jock moeten draghen/ alsoo dat den 3. April/ de 3 Bunten neffens Veltolijne/ over al met spanschen beset waeren/ ende leefden met haer seer Godts-eerbarmelijc/ hier wt een murmeratie ontstont/ naer dat sy dicwils tegen malcanderen clachdē/ alst Godt beliefden veel liever te sterven/ dan in sulcken staet te leven/ daer sy ten hoochsten aen ziel ende lijf bedorven werden/ alsoo met Moorden/ Worghen/ Branden/ 'thare te nemen/ ende hare Vrouwen ende kinders gheschent/ ende alsoo het voetsel des lichams ende van 't woort Gods/ een spijse der zielen/ geheel berooft waren/ ende soo voort/ hier te lanck te verhaelen. Ann. 1622 April.

Den 14. April zijn een goede partij over een ghecomen/ ghelijck sy alle daeghe naer 't Bos moeten gaen hout haelen/ soo hebben sy haer tsamen gheruckt ende elck een/ eenen exelenten tapen kneppel af gehouwen/ daerse mede slincks ende rechts om conden schermen.

Zijn alsoo over de spansche tot Grusch/ ende Sewijs gevallen ende verslaghen. Dit proef-stuck haer wel geluckende/ met eenigen buyt veroverende alsoo voortruckende naer de derde plaets Schiers daer der 100 lagen hier van 50 doot gheslagen/ de andere 50. liepen inde kerck/ daer sy haer Ammunitzie van kruyt ende loot hadden/ hier is haer vos-kruyt aenghegaen/ alsoo met Kerck ende al in de lucht ghevloghen/

vloghen/eenighe anderen zijn vande klippen int water ghejaegt ende verdroncken.

Daer waren noch 200. op 't Casteel gevlucht/ anderen naer Meyenvelt/ Chuer ende Stigh haer gesalveert/ want sy vreesden de grone knuppels.

Die van het Casteel werden Beleghert ende ghedwonghen haer over op te gheven/ midts belovende haer leven lanck niet meer tegen de Bunten te dienen.

Den 25. hebbense dese met een stocxken in de hant laeten aftrecken zijn gheconvoyeert over den Stijgh/ ende alsoo naer den Guttenbergh/ dese voorseyde en waeren haeren Eedt niet langher ghedachtich/ tot dat sy by den Oversten Rijt-nauwer gecomen zijn/ haer onder zijnen dienst begheven/ indese voorseyde strijdt/ zijn by de 500. spanschen verslaghen.

Naer dese veroveringhe deses Casteels/ zijn de Grysons ofte Bunteners voor de Stadt Meyen-velt ghevallen/ haer met der daet ende dreyghementen soo haest aengegaen/ om datse haer in goetheyt over gheven souden/ oft soo sy haer met ghewelt moesten aengrijpen ende overwinnen/ so soude niemant int leven blijven/ sy hebben weynigh antwoort ghegheven/ want sy verhoopten ontset te werden.

Dese gheruchten hebben andere Bunten op de been ghebracht/ alsoo datse haere Ghesanten aen den Oversten Rit-nouwer ghesonden hebben om hier in te versien/ ofte sy moesten 'tselfs doen/ hy antworden dat hy 'tselve doen soude/ ende dat de saeck alsnoch gheen last en leede/ hier op is hy des nachts op gebrockẽ/ ende hem naer den Stigh begheven/ het Fleck in brandt ghesteecken/ houdende een achter garde/ meynende dat de inwonders soo veel naer den brandt loopen souden/ dat hy bequaemlijck haer overvallen ende verslaen soude/ de inwonders gheen houten neus hebbende/ zijn ter contrarij den vyant met 85. mannen als Leeuwen te ghemoet ghetrocken/ de spanschen dit kleyn ghetal siende/ hebben haer toe gheroepen/ ghy koe melckers van dagh sullen wy u eenen nieuwen Godt leeren kennen. Daer op sy antworden sy waren met den ouden Godt te vreeden/ die Hemel ende Aerde gheschapen heeft/ in wiens naem wy u moordenaers aengrijpen sullen/ ende door zijne hulpe u verslaen.

De Bunteners haer slagh waernemende/ tusschen een Rotzen met een uyttermaten furye/ op de Spanschen aenghevallen/ hebbender op de plaets 400. doot gheslaghen/ 200. in den Rijn ghejaeght/ meest verdroncken/ dẽ Oversten heeft hem met groote avontuyr gesalveert.

Den 1. Mey hebben de Bunteners den Moolen-stroom willen affsteecken/ der over de spansche uytghevallen zijn/ maer de Bunteners hier op verdacht zijnde/ hebbense wederom binnen gedreven eenighe doot gheslagen ende ghevanghen.

In middeler tijt zijn tot Chur/ over de 1000. nieuwe spansche soo daten

daten van Mylanen aenghekomen/ende alſo dadelijck op den 2 Mey in het Schanſiecker-dal ghevallen/ hebben daer ſeer tierranich huys ghehouden/ het Vleck Maladder in brant gheſtecken ende alles gheroost.

Door deſe ende dierghelijcke oorſaecken hebben de Bunteners een Schans tot Tijzers moeten opwerpen/ om door deſen middel der Spanſcher inbruck te beletten. Van ghelijcken hebben de ſpanſche een Schans tot Molnera ghemaeckt/ ende met gheſchut beſet.

Den 14. zijn de Buntener 500. ſterck op deſe voorſeyde Schans ghevallen in ghenomen/ wel 100 ſpanſche doodt gheſlaghen/ de reſt naer Chuer ghejaegt/ de Schans gheslecht ende zijn met allen den buyt geſchut mit zijn toebehoort ende andere amunitzie/ ſo van haecken/ ſchoppen/ houwelen/ etc. Met 400. Beeſteal ſeer tryomfantelijck des avonts wederom ghekert/ ſonder eenigh volck ghelaeten te hebben. Mey.

Voorders hebben ſy alle paſſagien beſet/ om die van Meyen-veltſte benauwen/ ſoo dat de ſpanſche in kortten tijt ghedwonghen zijn te Parlementeeren/ ende deſe Stadt Meyen velt moeſten overgheven/ met ſlechte condicien. Op dato zijn 900. ſpanſche Soldaten daer uyt ghetrokken/ ende de Bunteners hebben de Stadt beſet.

Naer deſe Victorie ſoo hebben de Bunteners ofte Grijſons/alle de paſſen op diepen Caſten beſet/ daer oock 600. ſpanſchen laegen/ deſe verſtaende dat de Bunteners met haere groene knuppels haer op 'tlijff wilden/ haer dadelijck van grootẽ ſchrijck over gaven ende zijn alſoo den 30. Mey tot Ober/ Halbſteyn uyt den Lande ghetrocken/ dit gaff de Bunteners een groote Coragie/ alſo voorts peurende om haer te bevrijen van 'tſpanſche jock. Mey.

Den eerſten van Junij/ zijn de Grijſons met een groote wackerheyt/ naer Chuer gheſprongen/ ende met den eerſten ſoo dicht onder de ſtadt ghevallen/ een ſchans in den eerſten aenval in ghekreghen/ datſe vande hoochten op de ſtraeten der ſtadt ſchieten conden/ oock met den eerſten de Molen beck aff gheſtecken/ ende met ſulcken furij aenghegaen/ datſe de ſpanſche in kortten tijt ſoo kleen deden ſinghen als krekeltiens alſoo datſe den 4. Junij begonſten te Parlementeeren ende haer vergunt werdt / met de volle Wapenen uyt te trecken/ ende naer Claeven ſoden gheconvoyert werden / hare ghevanghens vry te laten/ het Stijft ſoude in zijn vorighe vrycheydt aen den Biſſchop blijven/ teghen den avont des voorſeyden daghs/ zijn de ſpanſche uytghetrocken/ waer onder eenighe Hooch duytze natien waeren/ dewelcke met den ſpanſchẽ Gouverneur niet naer Claeven trecken wilden haer tòe dwinghen/ waer over een tumult ontſtande / alſoo datſe op malcanderen onderlinghe begonſten te ſchieten/ daer over de Grijſons haer deden aenſeggen/ datſe ſulcks ſtaecken ſouden/ oft ſy ſouden int gheſcheyde komen. Int eynde hebben de duytſche Iuny. Iuny.

 gheſworen

ghesworen haer leeff daghe niet meer tegen de Bunteners te dienen/ daer over versochten door een andere passagie/naer Duytslant ghe-convoyeert te werden/ ghelijck gheschieden.

Iunij. De spansche zijn 300. te Peerde/ ende 1200 te voedt naer Claeven ghetrocken/ naer dese Victory hebben de Bunteners eenen generaelen bidt-dagh ghehouden/ Godt danckende voor de overwinninghe haerder vyanden.

De Bunteners nu allen dese voorseyde veroverde plaetsen wel beset hadden/ hebben sy Raet int vrye Velt gehouden / int present van het gheheele Legher/ goet ghevonden met eenighe 1000. man naer den over Bunt oft Bont te trecken/ om allen den ghenen die teghen haer de Mylansche Artijckelen aenghenomen hadden/ oock de ghene die trouw-loos teghen het Vaderlandt ende hare vrye Pryvilegien gheattenteert hadden/ deselve aen te grijpen ende met haer te handelen naer behooren.

Desen loopenden Maent zijn de Bunteners naer voorseyder Resolutie inden Over-Bont ghetrocken / ende sonder anders te procideeren de spansche ende haren aenhangh een groote menichte doodtgheslaghen ende de rest in de Gheberchte ghejaeght/ alsoo laten vasten tot datse van hongher bersten.

Iulij. Boven dit voorseyde/ soo hebben de vrye Grysons oft Bontgenoten/den vijff Catholijckschen plaetsen den weet ghedaen/ haere oude Privilegien/ schryftlijcke voorghesteldt / te weten/ die van Lucern/ Vrye/ Swijtz/ Onderwalden/ ende Zugh/ haer alsoo in alle recht ende redelijcke conditsien vermaent/ om 't vremde Krijchs volck ende andere Convenienten van haer/ uyt haere lantpaelen te doen/ ofte sy souden Raet vinden om de selve tot haeren cleynen voordeel te doen.

In desen tijt was Leopoldus met een deel volcks naer Elsas/ gelijck breeder verhaelt sal werden.

Augustij. De Grijsons op haer voorschreven Victorien niet slapende / maer zijn met aller macht naer Gutten-bergh gheruckt / 'tselve inghenomen ende Montasan een vande eerste Romoermeesters veel gelts doe gheven/ midts beloovende dat hy noyt meer de wapenen/ ofte eenige Conspiratie teghen 't Vaderlant soude aenrechten.

Desen cloot alsoo aen het loopen was/ soo hebben de Grijsons 600 ghewapende mans/ naer Engadiner-dal ghesonden / voor eerst daer in vallende/ maecken eenen loosen alarm/ ghelijck oftse eenighe 1000 sterck gheweest waeren/ dit de Spansche hoorende/ ginghen sonder langh vertoeven haesop / nemende de vlucht naer Munsterdal en Wormer/ eenighe die achterhaelt werden dootgheslaghen / met 70. Duytsche soldaeten/ die in spanschen dienst waren/ zijn ghevanghen ghenomen / ende alsoo midt dit voorseyde volck 9. Vlecken met de Schans Trasch in ghenomen/ daer in vindende Gheschudt met alle toebehoor/ met veel wapenen ende amonitie ter Oorlogh dienende.

Dit

Dit de Spanschen van de Graeflijcke Stadt Claven vernemende/ hebben alle omlegghende Dorpen ende Gheftichten in brant ghesteccken/ tot den Splugener-bergh toe/ brenghende alle nootdruft inde stadt van vreese beleghert te werden.

Op dit goet succes hebben de Bunteners eene Generale vergaderinghe ghehouden/ te weten/ daer de spansche verdreven waren/ elck een soude volck ende Ammunitie/ naer zijn vermoogen by der handt brenghen/ die van den Over Bont ghaven 20000. Cronen tot crijgs oncosten/ alsoo hebben haer de 4. Bunten weder aen malcanderen verplicht/ een by den anderen te leven ende sterven/ ende dat upt Reden voorseyt. Augustij.

Op desen selven tijt was tot Baden een vergaderinghe van diversche Ambassadeurs/ alsoo van Hispanjen/ Vranckrijck/ Venetzien ende Savoyen.

Den Franzen Ambassado versocht op de Grysons/ dat sy haere waepenen aflegghen souden/ naer dat dit ghedaen was/ verseekerde hy hen in 12. daghen eenen onderlinghen vrede in 't Lant.

De Grysons antwoorden/ segghende dat hy voor eerst met zijne autoreteyt de spansche upt 't Lant soude doen gaen/ soo niet/ waren nu door Gods ghenaeden geresolveert de selve met de wapenen daer upt te drijven/ niet datse haere goede presentatie verworpen/ maer dat nu door verloop des tyts de spansche in de Bunten sulcken barbarijschen overlast gedaen hadden/ en alsnoch niemant haer de hant ghereyckt en hadde/ niet teghenstaende/ wilden alle redelijcke conditien aenhooren ende goeden raet pleghen.

Intrem hebben de Grijsons soo voor ende naer veel spansche ghevanghen ghekreghen/ dewelcke sy aen hare Fortereßen deden wercken/ die hier in naerlatigh was kregh Bastronado. Augustij.

Int leste waeren de Grysons ghe resolveert eenen inval in Tyrol te doen/ niet langh vertoevende/ maer hebben haer op den tocht beghe ven/ om haer gherant te haelen/ dit de Spansche vernemende/ zijn haer 4000. soo te voet als te peert te ghemoet getrocken/ om de Grijsonsze kop-melckers spansch te leeren/ int eynde malcanderen aengetroffen/ seer sterck teghen den anderen ghescharmutseert/ naer 8 uren strijdens hebbense de Spansche een Vaendel affghenomen/ daer op haer 3. Vaendels upt den Over-Bont quamen secunderen/ ende alsoo Mannelijck op de Spansche ghevallen/ haer in disordere ghebracht/ wel 600. op de plaets verslaghen/ een menichte int water ghejaeght/ ende verdroncken in het water/ daerse naer Insbruck vlieten/ de rest in de vlucht ghejaeght ende alsoo het Velt behouden/ seer tryomfant te rugghe ghetrocken.

Dit alsoo staende/ hebben de Chatolijcke ende anderen soo veel upt ast van Leopoldus te weghe ghebracht/ dat de Grijsons de wapenen aff leyden/ daer toe tot Landau eenē Lantdagh bewillicht was/

 offmen

offmen tot eenen goeden vrede/ souden cunnen gheraecken / daer toe de Buntenêrs wel in te vreden waeren.

In middeler tijt soo heeft Leopoldus een groot legher in Elsas 'tsamen bracht/ ende alsoo naer Haghenauw ghetrocken 'tselve met kleyne moeyte inghenomen/ door dien dat de Mansveltse met den besten buyt ende eenighe Joden voor eenighe daghen op den tocht waeren.

Augustij. Also den Hertoch Leopoldus met zijn Krijsch hier hen naer Spier begheven/ 'tselve op gheheyst om Garnesoen daer in te legghen / de Heeren meenden sulcx af te slaen, door dien sy haer Neuteral ghehouden hadden/ ende van Mansvelt verschoont waren / oock dat sy ende hare Burgers 't Keysers Leghers gheprovenandiert hadden/ met Wijn ende Broodt/ haer door dese oorsaeck alsoo benauwt/ dat veel schamele Burghers dickwils met den Hongherigen buyck hebben moeten slapen gaen/dese ofte diergheliycke Protestatien en mocht haer niet helpen/maer moesten de Poorten openen/daer binnen zijnde heeft den Raet verandert/ en alle de Burghers hare Wapenen opt Raet-huys doen brenghen/ hier over haer de ghemeynte seer t'onvreden houdt.

Augustij. Den 14 is den H. Leopoldus voor Germers heen gekomen/ de selve sonder opheyschen 'tgheschut daer voor gheplant/ beschooten ende bestormpt/ de Burghers wel merckende dat dit niet goets te beduyden en hadde/ zijn den meestendeel aen de ander zijde ter Poorten uyt gheloopen/ alsoo sonder teghen weer dese Stadt verovert/ende alles wat alsoo vluchtende op straet ofte in huys ghevonden wert / alles vermoort/ niemandt aensiende/ oude grijse luyden/ jonghe kinders/ vrouwen/ ten lesten / den Generael van het bloet versaet zijnde/ heeft verboden meer te Moorden/ de overblevene werden seer jammerlijck getrackteert/ alse oock in eenige plaetsen van dese Historie getrackteert mochten werden/ alsoo datter een groot klagen ende schreyen ghehoort werdt/ den eenen over zijn bloedt ende den anderen over zijn goedt.

Naer vervolgt wert Worms oock van Leopoldus in genomen hare Soldatē afgedanckt/ēn met haer ge handelt op de manier van Spier/ gheen Protestatien en mochter helpen/ maer Leopoldus verclaerden dat alles op den lant dagh soude verhandelt werden (soo sy wat te seggen hadden souden 'tselve daer ghevoeghlijck connen voordragen/ dit ghedaen zijnde heeft zijn Creetueren in de Bunten gehadt/ ende dadelijck volck daer naer toe ghesonden als volght.

Ondertusschen hebben haer 8 Vendels Spaensche/met 800 Kosackenste peerdt S. Martens Brugh/ēn pas ingenomen/ dese veranderinge de Grijsons verstaende/zijn in alle haest met 600 man daer naer toe ghetrocken/ om 'thare te deffendeeren/ maer te swack zijnde/zijn in de vlucht ghedreven / daer op haer de Saensche ghevolght zijn

hebben

een meniehte der Vlecken in onder Engadien in brant ghesteecken/ waer over de over Egadiner verschrickt ghewørden zijn / ende haer over geven/ door dien eenige overichept gecorompeert was/ ende van haer gheweecken/ alsoo verraden ende vercocht/ niet tegenstaende so hebben haer de Grysons seer dapper ghehouden / ende veel Spaensche verslaghen/ maer int eynde hebbeu moeten de vlucht nemen/ alsoo allen de plaetsen wederom inghewonnen die sy te voren verlooren hadden/ daer de Inwoonders seer Barbarisch gehandelt werden.

Wy beklaghen anders niet dat wy niet ghedaen en hebben als de Saguntiers die veel liever tot spijt haerder vyanden van hongher ende armoede wilden sterven dan onder in hare slaverny leven.

Hebben wy niet de Historyen der Athener/ de welcke veel liever hadden dat haer Stadt t'onderste boven ghekeert wert/ als met hare vyanden in accoort te treden om van haer overheerst te zijn.

Zijn wy blint geweest daer ons de Neerlanders wijsen op de schriften Machiavel de welck comt en bewijst men en behoeft gheen verbondt te houden/ als den Koninck maer voordeel daer in geleghen is.

Och lacy al te laet bemerckt/ dat onse verbondt-maeckers altoys Studeeren/ in de reghels van Julia Cesar/ daer hy seght so men in eenigh dingh eedt-breecken ende trecht Corompeeren mach/ so isset om Heerschapp.

Oock hebben wy haer te laet 'tbock van Lysander sien op-slaen/ daer hy seght men moet de jonghe kinders met cooten ofte knickers bedrieghen/ maer de oude luyden moetmen met den eedt ofte beloften Septemb. van trou bedrieghen.

Julius den Paus seyde/ hy en maeckten met zijn vyanden om geen andere oorsaeck vrede/ als dat hy haer daer mede uyt Italien locken soude ende also int gheberghte versmooren.

Mochten ons de reden van Maximiliaen Coninck van Hispanien tot gheen achterdacht bringhen/ daer hy int volle parlement seyde hy en maeckte geenen vrede met de Fransoysen/ als om zijn voorich leet te vreecken.

Och lesen wy niet int oude Testament van Antiochia/ kunnende Jerusalem niet verwinnen/ gaet maeckt vrede met haer/ ende sendt zijnen Stadt-houder ende laetse verslaen ende ruyneren.

Heeft Lodewijck den 2 Koninck van Franckrijck niet vrede met eenighe van zijn onderdaenen ghemaeckt/ de welcke teghen hem geoposeert hadden/ over valtse/ alsoo dat den Hertoch van Nemoers ende Borgondiē vermoort zijn hy heeft zijn eygen broeder vergeven.

Was ons den peys van Granaden niet exempels genoech/ dat de spaensche alles vermoordē/ haddē wy ons aen nederlant gespiegelt.

Dan wy mogen hopen dat Godt haer int eynde Cleopatrias straffe senden sal/ de welcke de Olefanten droncken ghemaeckt hadden om de Chistenen te vernielen/ maer keerden haer om vernielen de haer eyghen volck.

Belegeringhe van Berghen op Zoom/

Dese voornoemde Stadt is int Iaer 1577. vande Heeren Staten verovert, int Iaer 1588. van den Prins van Parma Beleghert ende niet ghewonnen.

Ann. 1622. Naer dat den Marquijs Spinola met Don Lowijs de Valasco Steenberghen met appointement heeft inghenomen/ op dese geruchten hebben de overheerde Nederlantsche Provintien groote victorie ghemaeckt/ ten selven daghe wesende den 18. Julij des Jaers 1622. is den Vyandt in allerspoet voor Berghen gherent/ meenende dattelijck 't Hoornewerck aenden Kaybergh te bespringhen/ waer teghen haer de weynich Soldaten ende Burghers stelden die daer binnen waren/ dese lucht den Prins van Orangien inde neus krijgende/ sont datelijck een party Soldaten uyt zijn Legher van den Rhijnstroom/ om haer te secondeeren.

Iulij.

Desen voorseyden 18. Julij ofte Heylighen maendach des avonts/ begonst den vyant na oude gewoonte in plaetse vande Marien klock te luyden/ ghelijckerhant te roepen / Jesu Maria / ende dat tot drie malen toe/ waer over de onse seer verschrickt waren/ desen sang niet ghewoon zijnde/ houdende dit voor remercabel.

In de nacht hebben de onse haer buyten de Steenberghsche Poort begheven/ om een hoochte in te houden.

Den 19. soo hebben onse Ruyters met haer sestighen een uyt-val gedaen/ om te besien wat dees voorleden nacht achter den Kaybergh te schreeuwen was/ den vyant haer gewaer wordende/ meenden met de Trompetten allarm te steken/ dan sonder langhe kavelinge hackten sy den vyandt op een oor/ ende brochten twee Trompetten met seven of acht Peerden inde Stadt / sonder dat yemandt van haer alle beschadicht was.

Den 20 ende 21 zijn in ghekomen drie Regementen/ te weten den Heer van Lockeren/ Cornel Fama/ ende Cornel Hindersom/ alsoo dat op dien tijdt by de 5 duysendt man in de Stadt was / oock zijn mede in ghekomen dese navolghende Ingenieurs/ te weten:

M. Rafderrer/ M. Davidi van Orleans/ M. Tretorain/ M. Omkees/ M. Klair/ M. Klerck ende M. Rut.

Sy hebben datelijc met advijs van mijn Heer Rijhoven/ als Gouverneur/ alle diffensive Hornewercken/ Ravelins ende linien besteke/ ende de naervolgende nachten/ de Borst onder defensie gebracht/ des daeghs voort om hooch ghetrocken.

Den 22. op Vrydach/ wesende Marie Magdalenen dach/ hebben de onse den vyant uyt haren soeten slaep willen wecken/ nemende met haer ontrent drie duysent man te voet/ ende vier Cornetten Ruyters/

trecken de Woutsche poort uyt/ den Raeybergh op de rechterhandt/ haer voegende van achteren in Don Lowijs de Valaskos quartier/ daer den vyandt hem getrenceert hadde/ de Ruyterij gaven het teycken een deur-ganck ghevonden te hebben / waer op dat de Enghelschen ende Schotten met een furie aenquamen dringhen/ den vyandt al wacker zijnde/ riepen veneka/ veneka/ de andere riepen / quickele/ quickele/ kylthem/ kylthem/ also met een manlijcke kracht/ den vyant int wit van de ooghen kijckende / schietende hare Bandeliers leegh/ alsoo inboorende/ meenden van hare ander Soldaeten ghesecondeert te werden/ maer sy waren noch niet by der handt / alsoo worden de Trommel tot retireren ghestelt/ alsoo victorieuslijck wijkende achter om den Bergh na de Stadt. Iulij.

Aen de Spansche zijde was een Scherjant-majoor/ met ontrendt 500. man gebleven/ Vande Stadt is gebleven Capiteyn Siton/ ende een ander Capiteyn ghequetst/ ende wel 25. dooden/ hebben een Cornet met zijn volck binnen ghebracht.

Dese daghen hebben de onse sterck ghewerckt aen de drie dwingers/ dewelcke met een rechte linie naer kijck inde Pot streckt/ oock besteedt een nieuw Hornewerck / buyten de Woutsche Poort/ oock gheordineert 'tgroote Hoornewerck/ in het Engelsche quartier/ den nieuwen Beck-af/ inde midden deur te snijden/ ende de ander wallen verdickt/ verhoocht/ ende met mandekens beset. Iulij.

Oock seer sterck gewerckt aen de Hornewercken/ buyten de Steenberghsche Poort/ inde quartieren van mijn Heer van Lockeren ende M. Famars/ hebben een linie ghetrocken/ lanck wesende 160. roeden/ want sy begonsten te sien dat den vyandt een ofte twee baterypen maeckten achter den Rijs-bergh.

Den 23. Julius op Saterdagh na den middagh/ heeft den vyandt met het Canon buyten de Steenberghsche Poort na de haven kandt beginnen te schieten/ oock somtijts een schoot deur de Huysen/ de toppen van de Schepen/ ende de leun vande Brugghe gheraeckt.

Desen nacht is onse Ruyterij aen de Zuyt-zijde ende aen de Noortzijde uytghevallen/ hebben den vyant van zijne schiltwacht gejaecht/ makende alarm in des vyants Legher/ brenghende eenighe ghevanghens ende Paerden binnen. Iulij.

Den 24. wert noch aenghebracht veel kruyt/ loot/ lontten / hout/ plancken/ Granaden/ vier-ballen/ ende ander vyandts kost / ondertusschen werde dapper ghewrocht ende ghelt ghewonnen.

Van den 25. tot den 28. en is niet sonders voorgevallen/ dan wercken te maken/ buyten de omlegghende boomen afgekapt ende binnen ghebracht waer toe alle Burghers hare byls leenden/ alle dach ende nachten met kleyne partyen uytghevallen/ den vyant hier ende daer bespringhende/ ghevanghens ende paerden binnen ghebracht.

Den 28. ende 29. soo heeft den vyant wederom met het Canon op de Stadt

de Stadt beginnen te schieten/ dach niet veel schade ghedaen / al be-
gonnen sy des morghens te vier uyren/ hier op werde soo dapper met
'tselve gheantwoort/ alsoo dat hare nieuwe ghemaeckte Bateryen
deurluchtigh werden/ ende een van hare schiet-gaten daer sy te voo-
ren uytgheschoten hadden begonst stil te swijghen / 't Canon bescha-
dicht/ ondertusschen hebben eenighe kruppers/ die buyten in het velt
kruypen ende soo haest sy een van den vyandt int versier krijghen/ so
ist factum.

Eenighe daghen herwaerts ist soo stil gheweest als ofter geen be-
legheringhe gheweest en was/ niet teghenstaende wert van beyden
beyden zijden nacht ende dach dapper ghewerckt en gheschooten.

On eersten Augustij/ soo zijn ontrent 80. van onse Ruyters uyt-
ghevallen/ achter de hoochten / in des vyandts Legher alarm ghe-
maeckt/ eenighe verslaeghen ende ghevanghens binnen ghebracht.

Augustij. Den tweeden isser vijfmentich uyt de Stadt op den vyant gescho-
ten/ daer op de onse des nachts ten twee uyren met ontrent 40. mus-
quettiers uyt/ onder den vyandt ghevallen/ hem alsoo uyt zijn slaep
weckende/ andere wel hondert int ghetal/ den langhen slaep hebben
doen slapen/ waer over wederom int selve quartier eenen allarm ont-
stont/ niet teghenstaende bleven teghen den anderen schermutserende
tot des anderen daechs teghen den middach.

Den 6. Augustij schoot den vyandt dapper met Canon/ waer van
eenighe gheraeckt werden/ te weten oock den ouden Major van-
de Stadt/ dese wert met een schoot alle beyde zijn beenen afgheschoo-
ten/ daer hy af sterft.

Den 7 ende 8. zijn veel overloopers ghekomen/ den eenen dach on-
trent de hondert/ dē anderen dach min oft meer/ dit gebeurt alle dagh.

Den 9. soo zijn eenighe Soldaten/ so te voet als te Peerde/ door
Burghvliet om gheweest/ hebbende eenige vanden vyant verslagen/
daer voor God danckende die haer dese reys alsō bewaert hadde/ dat
ter niet een man van haer gebleven en was/ twelcke selden gebeurt.

Den 10. op S. Laurens dach werter int noorder quartier alarm/
maer quam haer inde stadt niet ter ooren/ uyt oorsaken van een groot
Convoy van den vyandt aen brenghende veel nootsaeckelijckheden/
ter oorloch dienende.

Augustij. Den 10 ende 11. is wederom een Schermutsinghe van de onse on-
der den vyandt ghedaen/ waer onder den Capiteyn Fryers Luyte-
nant/ hem soo manlijck droech als opt krijchs-man van onsen tijt ge-
daen heeft/ met sulcken Lauren-krans heeft hy zijn ziel voor 't Va-
derlandt op gheoffert/ oock M. Preau Cornet van M. de Mee/ hem
sulcke eer benijdende/ is mede alsoo ten Hemel ghevaren / latende de
anderen in onghemack ende verdriet.

Van den 11 tot den 14. toe/ heeft den vyandt hem gheheel stil int
Zuyden ghetoont.

Den

Den 14 ende 15. is op den hoeck vande Beck af een half Maentjen ghemaeckt.

Den 16. op Dijnsdach des voorseyden maents Augusti / op Lijf-vrouwen / des nachts tusschen 10 ende 11 uyren / soo is den vyandt stillekens gekomen tot by de eerste Sintenel perdu/ dese met zijn musket te lossen / maeckte alarm / den vyant hem seer dicht achter de hielen volghende / nae t'voorseyde half Maentjen / meenden t'selve Sturmender hant in te nemen / Capiteyn Carp / Kaf dexter / ende alle andere Capiteynen / onder 'tcommandement des Manhaftighen Cornel Hindersom / hebben haer datelijck in Battalie ghestelt / om den vyandt met hare manlijcke daden teghen te staen / een deel ordinerende by de ghene die de wacht op de halve Mane hadden. Noch qualijc in order zijnde / begint den vyandt stil swijghens ons dicht by te komen / ende soo haest hy onse musket-koghels begonst te voelen / begonst den vyandt met een uytermaten veldt gheschrey te schreeuwen fore / fore viliaco / de Enghelschen oock niet mis speulende / met krijten ende roepen / teck de Rog / kilthem / kilthem / alsoo dat den strijdt gheheel hart aenginghe / nu den vyandt siende dat het met dese furie niet lucken en soude / soo heeft hy wat stillekens ter zijden achter den halven Maen ghewecken / ende dadelijck eenen nieuwen storm met ghelijck schreeuwen ende roepen als vooren begonnen / is wederom afgheslaghen / den vyandt alsoo tot 7 ofte 8. nieuwe stormen / op dit voorseyde half Maentjen ghedaen / oock tot twee reysen daer op gheweest / de onse gheretireert / maer hem dadelijck wederom afgheslaghen / dese verscheyden stormen heeft den vyandt met soo veel verschvolck aen ghelept / dewelcke de Enghelschen ende Schotten in eenen stant hebben moeten teghen-staen / doch inde rest roepende om ghesecondeert te werden / soo quamen de Neerduytschen / dewelcke haer by stonden een tijdt / af kaetsende dese voorseyde ballen / schietende soo krachtich onder den vyandt / dat hy gedwongen was in plaetse daer op te logieren / daer achter hem te beschantsen / latende veel honderdt dooden op de plaets / soo wel op den halven Maen / als in der selver grachten / gheduyrende dit ghevecht / soo worden van drie Bateryen / te weten van de Bos-poort / t'Hornewerck / t'Woutsche punt / met het Canon over de 300. schoten onder den vyant gedaen / meest alle treffende / door dien datmen perfeckt de lontten sien konde / in dit gevecht is den seer Manhaftighen / ick noem hem Edelen Cornel Hindersom / staende op de borstweer / stootende met zijn pick onder zijn vyanden / is met een musket kogel int bovenste van zijn dye geschooten / alsoo dat hy met zijn swaere rustinghe van boven af viel / ende na der handt inden Haegh gestorven / de Manhafte Capiteyn Carp ende Kaf dexter Ingenieur / zijn met de wapenen inde handt strijdende desen wech ingheghaen / met wel 125. van onse Soldaten.

Desen strijdt duyrende van den 10 tot des morghens ten vijven / men

Augustij.

Augustij.

men verstaet van goeder handt/dat van den vyandt ghebleven is een Graef/ met 5. Capiteyns/ Luytenants/ Vaendraghers / ende over de 800. Soldaten/ want eenighe van Antwerpen komende / hebben ghetelt over de 84. waghens met ghewonde / alsoo met armen ende beenen af 'thuys treckende.

In dit ghevecht is den vyandt noch meerder spijt ghebeurt/ want die van binnen hebben een deel Jongheus te Peerde / de Bos-poort uyt laten trecken/ in eenen grooten troup/ hebben de eenighe Vendels by haer/oft Cornetten gheweest waren/hier by zijnde 6. oft acht Ruyters/ die dese commandeerden/ om 't Dorp Burgh-vliet gheheel af te branden.

Inden dach is een uyr bestant ghemaeckt/ om elck een zijn dooden te begraven/ ondertusschen den vyandt seer werckende teghen order/ soo isser wederom dapper gheschoten/ also dat de dooden by menichten voor hare neuse blijven legghen.

Augustij.

Int Noorden buyten de linie werden oock sulcke half Maentjens gheordineert.

Dese daghen komen eenighe Switsers met noch andere Soldaten in de Stadt/ oock hebben de Italianen buyten den Heer van Lockerens quartier/ met subtilicheydt beginnen eenighe van de onse door 'thooft met langhe roers te schieten/ maer eer langhe ghewaer wordende waer 'tselve vast was/ want int voort vroeten soo en kan men anders niet sien/ als somtijts wat aerde opwerpen / soo hebben dese vyanden wat gras om 'thooft ghebonden/ gelijck een gras-bos/daer onder 'troer/ also siende waer sy schietē/ int eynde dese treken gewaer werdende/ hebben daer op aenghelept/continueerlijck op sulck overkijcken los brandende/ ende soo met 'tgras op 'thooft neer ghelegt.

Augustij.

Den 20 op S. Laurens dagh/ na dat de vesper ghesongen was/ is den vyandt des avonts ten 10. uyren wederom ter zijden de voorgaende halve Mane ghekomen/ wilden met gheweldt over de borstweer springhen/ de Switzers onlangs daer gecomen zijnde/ begonsten te sacramenten/ ende riepen hy soudt maer eens overkomen/ den vyandt seer dapper met picken oversitekende/waer toe der Switsers Kortelassen seer wel te passe quamen/want sy hackten sulcke menichte der selver piecken deur/ alsoo datse met armen vol wegh gedragen werden/ dit ghevecht hem alsoo verheffende/dat 't heele quartier inde wapenen raeckten/ ende schooten onder haer eenighe 1000. musket koghels/ Granaden/ ende anders/alsoo datter wederom over de 500 vanden vyandt bleven/ ende over de twintich vande onse doodt/ende wel vijftich ghequetsten/ naer der handt verstaen dat een Mijn vanden vyant ghesprongen/meenende ons daer mede te doen opspringen/ maer is hen selven ten deele ghevallen / ende by de 1000. Spansche jammerlijck ghemartelt.

Den 21. zijn 6. Compagnyen Soldaten in ghekomen/den vyandt was

was dien dagh uyt ghelaten met schieten / de onse daer op niet stilswijghende / op de Haven werdt tusschen de Stadt ende de Noordtschans een halve Maen gheordineert / legghende meest int water.

Den 22. 23 ende 24. zijn twee Enghelsche Vaendraghers met de musket koghels doodt bleven / den selven zijn 2. Cornetten Ruyters / te water uyt nae Breda ghetrocken / andere 60. versoeckende hare avontuyr te lande moghen versoecken / ('twelck haer gheconsenteert wiert / ende zijn alsoo des nachts de Bos-poort uyt achter Burghvliet om ghereden / dese zijn des anderen daechs met 18. ghevangens binnen Breda gearriveert / meest alle onse wercken waeren meest alle voltrocken / maer men werckt alle daghe noch sterck aen travers linien / af-snijdinghen ende alsoo voort. Augustij.

Den 26 ende 27. zijn 7. Compagnyen met den Cornel Morghen / den Lantgraef van Hessen / ende Joncker Willem van Nassa uw binnen Berghen ghekomen / also dat nu ontrent 10. duysent man binnen de Stadt zijn.

Dese daghen komt eenen allarm / om dat den Corporael met zijn thien ofte twaelf Soldaten op den middagh buyten M. Lockerens quartier / in des vyants Approsche valt / slaetter eenighe doot / brengt Musquetten ende Spaden binnen / sonder eenighe schade te lijden.

Den selfden werdender door quade ordere twee Matrosen dē kop af gheschooten / den eenen op de Steenberghsche poort / ende den anderen op 't Boere verdriet / van wiens Beckeneel twee anderē swaerlijck ghequetst zijn. Augustij.

Cornel Morghen ginck dese dagen visenterende alle wercken ende mijnen / met een sekeren Fransman Capiteyn vande Koffers / dese koffers werden in 2 ofte 3. daghen meest ghemaeckt ende gheordineert / des nachts voor den 28. soo ging den roep dat den vyant een mijn by der dooden halve Maen int Enghelsche quartier gevonden had / daer op langhe met Schoppen ende Spaeyen ghewacht / maer is niet ghevolcht.

Den 29. heeft den vyandt een Rijs-werck ghemaeckt / responderende op den Coninsberch / ende de uyterste halve Maen / aen het nieuwe Hornewerck boven de Crabbeschans / hier op hebben de onse seer dapper vier ghegheven / oock met Granaden ende vierwerck haer vyanden alsoo onthaelt / datter ter selver plaetsen over de 100 doodt blyvende / latende den meestendeel van haer Rijs-werck / van de onse verbranden / ende alsoo achterwaerts ghewecken / den selven teghen den donckeren op S. Jans avont compt den vyant ontrent 22 Compagnyen voetvolck / onder 'tbelept van eenen spaenschen Don Inigo de Brosgado / meenden veel beter te varen als de anderen / op den 16 int Enghelsche quarties ghevaren waren / alsoo desen nacht groot ghewelt doende op een kleen half Maentjen / legghende op den hoeck van Famars quartier / buyten de linie / onse Soldaten zijn haer lustich Augustij.

stich met een nieuwe couragie te ghemaet ghegaen/alsoo datse tot diversche reysen met musquet-koghels ende Granaden te rugghe ghejaecht zijn/ waer op den vyandt mette Ruyterh zijn eygen Soldaten aenghedreven heeft/ met groot ghewelt haer ten langen lesten achter dit voorschreven half Maentjen begravende/ door behulp van Granaden/ brandende stroo ende musquetten/ hebben wy den vyandt alsoo houden staende/ tot dat onse Soldaten den meesten buydt van de dooden haelden.

Aen de Spaensche zijde was ghebleven Don Jan de Portugael/ wiens doodt lichaem gherantzoneert wert voor 500. pondt Hollandts/ daer zijn ghebleven by de 500. Soldaten/ende veel ghewonden/ van de onse is ghebleven den Luytenant van mijn Heer van Lockeren/ met ontrent 20. Soldaten ende 40 ghequetsten.

Den lesten ende eersten heeft den vyandt ghepoocht zijn Approschen nae den Conins berch te trecken / maer corts wederom moeten verlaten.

September. Den 2. September is aen de Noordt-zijde der Stadt een schermutsinghe inde buyten-wercken geschiet/ende wy hebben met 't Canon ende Granaden daer onder ghespeldt/ so dat den vyant uyt eenighe van zijne voorste wercken ghedreven wert/waer uyt de onse mede namen Schoppen/ Spaeyen ende andere meer materialen/ den vyandt heeft veele volcks verlooren/ ende wy twintich dooden / met twaelf ofte veerthien ghequetsten/ savonts heeft den vyandt over de Victorie die Cordua hadde teghens Mansvelt geviert ende met geschut dapper gheschoten/ ondertusschen weeck den vyandt een weynich te rugghe van zijn werck aende Noort-zijde / ende onse Soldaten dat vernemende zijn daer in gevallen/ hebben 't selve omverre getrocken/ de planncken ende andere materialen wech ghenomen.

Den 3. hebben wy tijdinghe ghekreghen van den Graef van Mansveldt van Breda/ ende daer op zijn savonts drie Salven van 't Canon rontomme de stadt gheschoten / den vyandt heeft met acht ofte thien schooten gheantwoort/ende die selve nacht zijn de onse weder in des vyants wercken aen de Noort-zijde ghegaen/ ende hebben een groot deel om verre gheroeckt/ met haer nemende een groote menichte van zijn Rijs/ sonder teghenstant.

September. Den 4. heeft den vyandt inder nacht tot viermaels aengetast onse halve Maen aen de Noortzijde/ de onse hebben hun gherepousseert en in zijne wercken vervolcht/ so datse hun de picken uyt de hant roeckten/ ende brandeden voorts een groot deel van zijn Rijs/ dat hy daer hadde ghereet ghemaeckt om te wercken / men heeft dertigh vande zijne doot sien legghen/behalven noch meer die elders lagen/wy hadden t'wee dooden ende 3 ofte 4. ghequetsten. Den 5 ende 6. is dapper gheschooten.

Den 7. hebben wy op de Noordt-zijde een Mijne inde halve maen

doen

doen springhen/ om dat den vyant daer oock een hadde/ die daer ghesprongen is/ ende alle beyde in ons hant ghevallen.

Savondts tusschen thien ende elven/ zijn de onse aen de Zuytzijde inden vyants loop-graven ghevallen/ hebben hem daer uytgedreven tot in zijn Baterye/ alsoo 2 uyren doende gheweest. September.

Den 8. na de middach/ ontrent vier ofte vijf uyren zijn in 'tvyants Legher aenghekomen 56 ofte 57. Compagnyen/ met eenighe stucken Gheschut/ diemen seyde te wesen de troupe van Cordoua.

Den 6. aen de Noord-syde heeft onse volck veel Rijs aenbrant ghesteken.

Den 10 zijn de onse wt gevallen/ voor svyandts werck aende noordt-syde/ ende hebben alle de Souysyen wech ghehaelt by lichten daghe/ dese Saucysen zijn seer groot/ met steen ghevult/ elck is soo veel als een man draghen kan.

Den 11 ende 12 deses/ continueren onse Soldaten alle daghen/ soo soo aende noordt als aende suydt sy om den vyant afbreuck te doen met sdaechs zijne wercken te breken ende te slechten die hy des nachts heeft ghemaeckt.

Den voorseyden/ hebben de overlopers weder sedert acht ofte thien daghen seer beginnen te komen/ tot 20. 30. 40. sdaechs/ klaghende over de quade betalinghe van Spinola.

Den 13 ende 14 schiet den vyant furieuslijcken inde Stadt/ Huysen ende Torens beschadigende/ doch Godt lof weynighe menschen/ zijn snachts met eenighe loop grachten of linien uyt het bosch gheaprocheert na het groote Horn-werck den beckaf.

Den 14 heeft ons volck den vyandt aen de suydt-syde uyt een nieuwe loopgrave ghejaegt eenighe doot gheslaghen twee tonnen biers daer inne ghevonden ende uyt gedroncken/ ende het werck geslecht.

Den 15 snachts door comandement van Cor. Morgen/ zijn de Enghelschen met de Schooten in tvyants aprosche gevallen/ den vyant verjaecht/ hunne provyande van bier ende broodt opghegheten/ tot den dage aldaer blijvende/ slechtende wel 50. roeden van 'svyandts begonen werck.

Den selven zijn wt Breda ontrent honderdt van onse Berchsche Ruyters wt ghereden/ ende zijn ghecomen te Huysberghen/ ontrent anderhalf uyr van hier/ daer kreghen eenighe Ruyters vanden vyandt tot seven oft acht gevangen/ende daer na sonden 14 Ruyters September. tot dicht by des vyants legher/ onder den Raeyberch/ soo datse 75. peerden binnen Breda hebben ghebrocht.

Den 16 heeft den vyant een Myne aen de noordt-syde doen springhen/ doch maer een ofte twee vande onse doodt/ ende vier ofte vijf ghequetst/ datelijck viel ons volck daer in/ ende sloegen thien ofte twaelf doot alsо den vyandt een deel landts afnamen/ ende maeckten een borstweringhe/ soo dat hy te rugghe moest wijcken.

een

Den 17 zijn hier van Breda weder ghesonden 60. Ruyters van de
gheene die van hier waren ghetrocken.

Den voorseyden dach crygen de onse veele peerden vanden vyant/
goeden coop voor 6/7/8/9/20/40. ende meer stuyvers het stuck ja me-
September. de onder de Engelschen voor een pype toeback/ den voorseyden hebbē
een myne wel acht voeten onder de vyant/ nu des avondts ontrent
neghen uyren doen de onse springhen/ daer onder een valse mijne/ den
vyandt meenende als mede verstaen vande overloopers/ onse mijne
sonder effect was op ghevloghen/ meynden hun profijt te doene/ ende
onse daer op te locken/ maer den Vos hadde de Crane ghenoot/ had-
de de Cornel Morgen bestelt inde grachten wel 2000. musquettiers/
commandeerdt daer van 150. om te gaen alarme te maken op des vy-
andts trencheen ende wercken/ jaghense couragieuslijcken daer wt
tot onder hun groot quartier ende legher onder den Rayen berch/ den
vyandt int 'tgros de zijne secondiarende/ nemen de onse piano piano
de vlucht/ quitterende alle het ghene sy quansuys hadden verovert/
om den vyand ruym plaetse te geven om te danssen eenen anderen
dans dan de spaensche pavane/ want sy de onse hertneckelijcken ver-
volghende/ zijn ghecomen in menichte op de disputable halve mane/
onse ende haer eyghen mijnen/ gants buyten verwachten als voren
ghesept/ alsdoen op gheblasen ende is een groot jammer ende verdriet
ende gheschrey onder hun vernomen/ de onse daer op uytvallende/
menichte die in het sant tot de midden/ anderen tot de borsten/ veele
tot de schouderen inghes wolghen waren / met hunne musquetten
doodtslaende ende vernielende/ ende soo men aen veele hoofden niet
September. hadde moeten advijs ende resolutie halen/ soudemen doen springhen
hebben des vyandts baterye daer dicht by.

Den 18 continueerlijcken werckende/ soo wel onder als boven/ aen
de loop graven/ mijnen/ linien / traversen teghen den anderen uyt
werckende/ ende ghedurich malkanderen soo dach als nacht met
musquetten ende ander gheweer houden spelende/ alsoo datter over
2000 kuskens moesten ghemackt werden voor t'stooten van het
mosket.

Den 19 heeft den vyant een halfman onder myntt een Frans man
onder onse/ verneemt dat den vyandt besich zijnde om zijne mijne op
te blasen/ de onse dat vernemende maecken hun daer uyt/ doch niet
so haest ofte de mijne springt ende attrappeert den voorseyden Frans
man met noch twee anderē/ dan werden uyt-ghetrocken ende noch
ghesondt ghesalveert/ den vyandt meende al ghewonnen te hebben/
commende seer sterck aen/ omme de halve mane soo sy meynden inne
te nemen de onse hun weynich wijcken eyndelijcken/ sy luyden ver-
volgende intrem gaet onse mijne aen/ springhen veele inde lucht/ ende
werden levendich begraven/ de onse deur eyghen onachtsaemheyt/
werden vijve beschadicht door haer eyghen boskrupt/ gheschiedt dit
alle

alle den 19. des daechs tusschen 12. ende 4. uyren/ des na middaechs.

Den 20 beginnen des morghens vroech seer furieuslijcken te schieten/ van alle kanten in onse Stadt/ als noyt te voren/ ende besonderlijcken op onse Kercke ende Toren/ die door-borende van boven tot beneden met menichfuldige schoten/ soo dat den Ordinaris wachter ofte gheen menschen desen toren dorven betreden. September.

Den voorseyden is met de mijne ghesprongen een de los grandes met namen Don Garcia van den huyse Piemontelli een ervaren krijchsman/ waer over Spinola droevich is.

'Tging dese daghen wat heet van dẽ rooster want daer was qualijck eenẽ dach ofte daer springen mijnen van ons ofte vanden vyant/ op den biddach na de predicatie aẽ Mr. de Famars/ zijn wy dẽ vyant aenghevallen / de welcke wel drie weken in ons gracht vand en half Maen gelegen hadde/ het welcke wel succedeerde/ want wy sloegen haer daer uyt / ende slechtende t'selve werck/ ende vonden twee van hunne mijnen die wy braken.

Op den voorseyden dach zijn twee van onse mijnen ghesprongen/ buyten de Bos-poort/ al waer men armen ende menschen sach vliegen als Ooievaers/ t'Antwerpen heetmen een plaets van Berghen op Zoom/ Bergen brengh aen/ want het volck komt hier van alle kantẽ aen/ maer sy en durven niet meer alsoo aenvallen/ als sy int eerst deen/ wy hebben hier alle dagen handen vol wercks/ maer schatter altijts 10. teghens een.

Onder aen de Stadt werden op desen tijdt 2. Bateryen veerdich/ alsoo dat op Sondagh van eene Baetery over 150 Canon schooten gheschooten werden/ de Mosket kogels vloghen met sulcke menichte by de kinderen werden ghevonden ende gheraept/ dat sy daer mede rollen ende spelen als voor desen met steenen knickers/ doch met weynich schade inde Stadt vanden luyden/ ende bevinden waer te wesen het oude Spreeck woordt: Consuetudo altera natura, dat ghewoonte is de tweede nature/ want zijn by mannen/ vrouwen ende kinderen/ dit schieten ende gheraes van Canon/ musquetten ende allarmen / so by nacht als by dach soo ghewoone/ datmen by de menschen gheen alteratie ofte beweginghe kan speuren/ ten selven daghe na het Sermoen der Predicatie/ zijn in het noordt-quartier de onse uyt gevallen op des vyants trenscheen/ hun daer uyt jaghende/ hunne Kijs ende mutsarden verbrandende/ veele doot slaende/ hare loop-graven slechtende.

Den 22. springhen in het suyd-west quartier by de Engelschen zijn opgheblasen drie mijnen/ doen groote schade onder den vyandt ende zijne wercken/ maer principaelijck des avonts/ aldaer de vierde mijne opgheblasen/ ende volcht daer een sulcken jammer onser vyanden die al levendich inde mijne begraven werden/ Soo dat hun quartier komt in vollen allarme/ de onse van ses bateryen/ de vyandt van drie

bykants de heele nacht vier ghevende/ ende is ſonder twijffel groot volck vande hunne beſchadicht.

Den 23 ende 24 als voren/ met mijnen te doen op-blaſen rontſom= me de Stadt/in alle quartieren/ ende alſoo onſe vyanden ons meynen te verraſſchen/renvercheren heur met cruyt en loot/ alſo dat in beyde quartieren/ſo in des Heeren van Famars/als van Lokeren/ daer de Nederlandſche Wallonnen ende Franchoiſen zijn ghelogheert / als int quartier van S. Charles Morghen / waer ghelogheert zijn de Enghelſchen/ Schotten/ Switſers/ als mede eenighe Compagnyen Nederlanders van onſe vyanden met hoopen doot ende ghewont/ve= le noch levendich tot het midden/ tot de borſt / andere tot den hooſde in het ſandt begraven/ op welcke plaetſen het ſoo heet is/ vande muſ= quettaden weder zijts/ dat noch den vyandt noch de onſe die dooden derven halen/ maer moeten aldaer verblyden/ als Crayen ende wor= men aes/ ende dit alles/ Godt ſy de eere/ met weynich verlies vande onſe/ die meeſt inde trencheen ende linien deur ghedupzich verblijven/

Septemb. als aldaer 5.6.7.8. ja 9. daghen ende nachten ſonder af-komen/ met de vyanden moeten ſchermutſeeren ende vechten.

Den 25. 26. 27. blaſen de vyanden haer mijnen op/ eerſt int noort= weſten/ daer na twee mijnen int zuydt-ooſten vande Stadt/maer met gheene ſchade noch van onſe Soldaten noch van onſe wercken/ maer wel tot hunnen eyghenen nadeele/daer was een Switſer met een En= ghelſ-man van het ſandt overwelſt/ ſoo datmen niet meer en ſach als hare voeten/ doch werden dadelijck uytghetrocken/ ende alſo vander dood verloſt/ mirakel over alle beyde.

Septemb. Den 28 continueren elck tot zijn behoudt ende voordeel/den vyant loopt niet eene Trencheen recht naer het ooſt zuyd-ooſten der Stadt/ na den woutſchen wech/maer de onſe na midd ach ten vier uyren/doen ſpringen eene mijne/ by ordere vande Colonel Famaers/ ende Loque= ren in het noordt-weſten der Stadt/ by de diſputable halve mane/ en= de heeft hare operatie ghedaen/als noyt een voor dien daer was orde= re by de voorſz. Heeren Colonellen/ hun ghereet te houden een ſeecker ghetal met ſchuppen ende ſpayen/ mitſgaders eenighe met halve piec= ken/ die terſtont ſouden uytvallen ſo haeſt de mijne ſoude zijn geſpron= ghen / het werck te planeeren/ het welck ſoo gheluckte/ ſonder eenige ſchade vande onſe/omwerpende groot deel der vyanden wercken/ver= baeſtheyt onder haer cauſerende/waer op ontrent hondert en twintig muſquettiers zijn gecommandeert te ſeconderen de voorgenomde met ſpayen ende halve piecken/ ende zijn ſoo ſamender hant uytghevallen in des vyantds loop graven ende wercken/ kloeckelijcken onder het beleydt vanden Capitayn Joncker Wilhelm ende Fama/ Broeder en andere Officieren die hun alle beneffens de Soldaten ſeer mannelijc= hebbē gequeten/ſoncerende des vyants loop graven die ſeer diep wa= rē met ſpayen den kop brekende/ ende neerleggende hare muſquetten

die daer gheen proffijt deden/ zijn doot ghesmeten over de 150. seven-
thien ghevanghen binnen ghebracht/ noch een Irisch Capiteyn/ een
Alphero van Antwerpen/ gheboortich van het gheslachte van de
Portegheesen/ ghesept Simenies ofte Ximenes/ een trots voghel/hoe-
wel zijn/een been onder de knie is afghesedt/ gaef noch gheen goeden
koop/maer blaest vier ende vlam/ doch wenschen alle onse vyanden so
ghestelt waren/dese ghecommandeerde Soldaten/ grooten buyt van-
de verslaghene vyanden als gelt/ kolders/ Casacken/ ende paterno-
sters van silver inne brenghende/ waren die andere soo furieus dat-
mense met gewelt moeste,te rugghe houden/ den vyandt int gros van
de berghen hun seconderende/ moet hier niet zijn verswegen de vail-
liandise van Joncker Wilhelm/ natuerlijcke Soone vanden Prince
van Orangien/ die het spul niet alleene heeft willen aensien/ maer is
met het bloot rapier inde vuyst mede uytghevallen/ ende bekomende
al vechtende/ eene van hare halve piecken daer mede hy slings ende
recht om seer victorieus en̄ behouden daer van gekomen/gequetst aen
zijnen vingher/ des nachts hebben de Enghelschen in hun quartier/
niet versuymt maer door dexteriteyt van sekeren Cappitayn Clercks
Enghelsman zijn gegraven onder door des vyants trencheen/also het Septemb.
daer hooghe ende berchachtich is/ den vyant het ghedommel onder de
aerde vernemende/ vreesende heur opblasen van mijnen/ zijn ten deele
gaen loopen/die daer bleven/naer van dese door gegraven zijn daer de
verjaecht ende doot gesmeten/brenghende buyt/ mede schuppen/ spa-
pen ende houwelen/ S. Charles Morghen dese occasie waer nemen-
de/ den vyandt heeft bedroghen/ in dese manier/ settende eenighe hoe-
den op stocrkens in onse nieuwe halve mane achter de wandekens
den vyant meynende de onse daer stil laghen op haer luymen/ hebben
daer onder ghewòrpen seker quantiteyt van granaden/doch weynich
daer van aengaende/ al hoe wel gheen schade onder de stocken ofte
hoepen/souden hebben ghedaen/ des alsoo onse stillekens achter om
kruppende/ zijn haer subijt op 'tlijf ghevallen ende Meester ghewor-
den van de halve mane/ waer vooren sy so veel bloets hebben over
langhe betaeldt/de mandekens weder rontsomme opghesét ende scho-
ten daer uyt opten vyandt/ Somma sommarum is soo verre dat den
vyandt soude hebben op ons voordeel/ datse selver ons moeten inruy-
men ende zijn moeten/reculeren/ in het noordwest quartier der 50.
passen/ ende by 'tzuyd-oosten aen het enghels quartier wel 60 passen.

Den 26 gheven de onse wederomme allarme in des vyants loop
graven/ niet alleene 16. ofte 18. musquettades/ schieten daer inne en-
de onder tot twee verscheyden reysen/treffende de Major vande Wal-
lonnen/ende onder anderen Marquijs met eenen van namen ende qua-
liteyt een Spangiaert/ den vyandt vreesende voor meerder quaet/dry
dubbelt zijne wachten/ de onse hier op niet houdende/ blasen op na
middach eene mijne/ vallen uyt/ den vyandt (versterckt zijnde,). vande

onse

onſe blyven 9 ſte 10 doodt/ onder anderen eenen Franſchen Vaendra-gher van Capiteyn Couzijn met eenighe ghequeſt/ vanden vyant vele doodt ende eenen Capiteyn met andere Officieren/ ende krijghen vele ghevanghenen/ op den tijt quamen veel overloopers verclaerden dat den Prince van Orangien zijnen Rende vous heeft tot Geertruyden berghe/ maeckt groot armade van volck ſoo te voet als te peerde.

Den dertichſten des morgens/ deſen ſluytende/ waren al 69. over-lopers inne gebracht/ alle Italianeen ẽn Spangaierden/ begint hun de vreeſe vandẽ Prince van Orangien te jagen/ hoe wel ſy wel anders voor wenden/ in ſomma wy zien aen alle kanten onſe verloſſinghe.

Deſen dertichſten September/ des morghens ten acht uyren/ eenen brief van Breda als dat Prins Hendrick deſen avont met een deel van zijn Cavallerey ſal logeren tot Raſendal/ den Princen van Orangien volcht met het gros/ ſtreck 26. duyſendt kloeck voet-volc/ ende acht duyſendt peerden/ met de gehele aermade van Mans-velt.

October. Den 1 October zijn wy ſeker ghewaer ghewordenn dat den vyant zijn canon vande noordt-ſyde meeſt vervoert hadde/ wy denckende dat ſy t'ſelve na den hey-cant ſtelden om den Prins wil com te heeten.

Daer quamen veel overlopers/ verclaerden dat alle bagaghie na't tandere quartier verſonden was/ behalven eenige cleyne velt-ſtuck-kens/ ten ſelven dage waren veel Cornetten Ruyters aen de zuyd-ſy-de in des vyants legher ghekomen/ weynich denckende dat deſe de uyt-vaert wilden houden/ ondertuſſchen ſchoten ſy noch gheweldich met muſquetten/ maeckten oock noch eenighe loſe alarmen/ meenen-de ons volck ſoo wel aen de zuydt als aende noordt-zyde/ ter plaetſen te locken daer ſy hare mijnen hadden/ maer te vergeefs.

October. Den 2 comen over de 125. overlopers/ verclaerden dat den vyande int op-breken was/ wy ons geſchut over al na zijn trouppen ſtellenden gevende alſoo luſtich vier daer onder/ teghen den middach hebben ſy tgeheele quartier in brant geſteken/ ſtellende haer gheweldich ſchrap in batalle/ gelijck of wy haer den prijs ontnemen wilden/ alſoo deſen achtermiddach ende den aenſtaende nacht zijn ſy na de ſuyd-ſyde ge-trocken/ na dat tander quartier oock meeſt verbrand was/ ſtaende alſoo deſen gheheele nacht in ſlag-ordere / ſonden hare bagagien voor uyt.

Naer Antwerpen alſoo is deſe Stadt den 3 October ontſet/ daer naer onſe Soldaten uyt lopende vinde noch wel voor 3000 mannen wapenen ende anderen buydt.

Men verſtaet dat den vyant by de 12000. man voor Berghen ghe-laten heeft/ alſoo is deſen Stadt ontſet daer voor den Almachtighen Godt de eere ſy.

FINIS.